

“ทฤษฎีการสื่อความหมาย” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการสร้างสารในงานนิเทศศาสตร์

หน่วยที่ 2, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549

หน่วยที่ 2 : ทฤษฎีการสื่อความหมาย

กาญจนา แก้วเทพ

ตอนที่ 2.1 : กลุ่มทฤษฎีภาพตัวแทน (Representation)

- เรื่องที่ 2.1.1 ปรัชญาแห่งวาทศิลป์ของ เอ ไอ ริชาร์ดส์
- 2.1.2 ทฤษฎีสัญลักษณ์ของแลงเกอร์
- 2.1.3 สัญลักษณ์ของออสกูด

ตอนที่ 2.2 : กลุ่มทฤษฎีภาษาแบบธรรมดาแห่งปรัชญา

- เรื่องที่ 2.2.1 แนวคิดของวิทเกนสไตน์ และออสติน
- 2.2.2 ทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาของเซิร์ล

ตอนที่ 2.3 กลุ่มทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม

- เรื่องที่ 2.3.1 แนวคิดพื้นฐานทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม
- เรื่องที่ 2.3.2 ทฤษฎีรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ของคัสสิเรอ

ตอนที่ 2.4 กลุ่มทฤษฎีสัญวิทยา

- เรื่องที่ 2.4.1 ทฤษฎีสัญวิทยาของไซซูร์
- 2.4.2 ทฤษฎีสัญวิทยาของเพียร์ส
- 2.4.3 แนวคิดเรื่องความหมายของบาร์ธส์
- 2.4.4 ทฤษฎีการสื่อความหมายของสจ๊วต ฮอลล์

หน่วยที่ 2 : ทฤษฎีการสื่อความหมาย

บทนำ

เนื่องจากนักวิชาการที่เข้ามาสนใจศึกษาเรื่อง "ความหมาย" และ "การสื่อความหมาย" นั้น มีที่มาจากหลายสาขาวิชาการ เช่น จากสายปรัชญาภาษาศาสตร์ สายจิตวิทยา สังคมวิทยา มนุษยวิทยา และการสื่อสาร ดังนั้น จึงมีทฤษฎีมากมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความหมายและการสื่อความหมาย

ในที่นี้จะคัดเลือกกลุ่มทฤษฎีที่มาจากหลาย ๆ สาขาวิชา โดยจัดกลุ่มตามแนวคิดพื้นฐานของแต่ละทฤษฎี ดังนี้

ทฤษฎีกลุ่มแรกคือกลุ่มภาพตัวแทน (Representational Theory) นักทฤษฎีในกลุ่มนี้จะให้ความสนใจว่า สัญลักษณ์/สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่เป็นตัวแทนของของจริงในความคิดคำนึงของผู้รับรู้ เช่น พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในความคิดคำนึงของคนไทย

ส่วนกลุ่มที่สองคือ กลุ่มทฤษฎีภาษาธรรมชาติแห่งปรัชญา นักคิดกลุ่มนี้จะโยกย้ายความสนใจในการศึกษาภาษาของนักปรัชญาที่มักจะสนใจแต่ "ตัวภาษา" โดยเรียกร้องให้นักวิชาการหันมาศึกษา "วิธีการใช้ภาษาที่มีอยู่ในชีวิตจริง" เช่น ในชีวิตจริง คนไทยที่เป็นกลุ่มเด็กผู้ชายที่สนิทสนมกันพูดคุยกันอย่างไร

สำหรับกลุ่มที่สาม คือ กลุ่มทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม ก็จะทำให้ความสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ทางภาษากับระบบคิดหรือระบบความรู้ของมนุษย์ เช่น การที่คนไทยชอบพูดคำว่า "ไม่เป็นไร" นั้น แสดงระบบคิดอย่างไรของคนไทย

และกลุ่มสุดท้ายคือทฤษฎีสัญญัตินั้น อาจถือได้ว่าเป็นลูกผสมระหว่าง 3 กลุ่มทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น

เรื่องที่ 2.1.1 ปรัชญาแห่งวาทศิลป์ของ ไอ เอ ริชาร์ดส์

หากเราจะกล่าวแนะนำแนวคิดของไอ เอ ริชาร์ดส์ (I.A. Richards) เราก็อาจจะยกตัวอย่างมาสื่อความหมายได้ดังนี้

...สมมติว่าอาจารย์ผู้สอนวิชาการสื่อสารท่านหนึ่ง หลังจากที่ได้บรรยายเรื่อง "ทฤษฎีแห่งการสื่อความหมาย" จบไปแล้ว และเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ตั้งคำถาม ก็มีนักศึกษาหญิงคนหนึ่งลุกขึ้นมาถามว่า

"คู่รักของดิฉันบอกรักดิฉัน และดิฉันก็ตอบว่า "รัก" เขาเช่นเดียวกัน แต่เขาบอกว่า ถ้ารักเขาจริง ก็ต้องพิสูจน์ความรักแบบที่คู่รักพึงมีต่อกัน คือมีเพศสัมพันธ์ ผู้ชายเขาเข้าใจคำว่า "รัก" ว่าหมายถึงอะไรคะ"

ถ้าหากอาจารย์ท่านนั้นตอบคำถามดังกล่าวว่า "สิ่งที่แฟนคุณพูดนั้น น่าจะหมายถึง "ความใคร่" มากกว่า "ความรัก" นะ".....

แต่สำหรับริชาร์ดส์แล้ว วิธีการตอบของอาจารย์ท่านนี้ อาจจะไม่ค่อยถูกต้องตามหลักการของทฤษฎีการสื่อความหมายนัก เนื่องจากวิธีการตอบดังนั้น ดูราวกับว่า "ถ้อยคำหนึ่ง ๆ จะบรรจุความหมายเอาไว้เพียงความหมายเดียว" ซึ่งจุดยืนทางทฤษฎีของริชาร์ดส์มิได้เห็นคล้อยเช่นนั้น เพราะเขาเชื่อว่า ด้วยประโยคที่แฟนหนุ่มพูดนั้นอาจจะมีหลากหลายความหมาย และจะมีความหมายแบบใดก็ต้องถาม "แฟนหนุ่ม" คนนั้นดู กล่าวคือ **ความหมายนั้นมิได้อยู่ที่ "ประโยค/ถ้อยคำที่พูด" หากทว่าอยู่ที่ "ตัวผู้พูด" ต่างหาก**

สำหรับชีวิตและแนวคิดของริชาร์ดส์นั้น ริชาร์ดส์เป็นนักวิชาการด้านการสื่อสารในยุคของทศวรรษ 1920 ในสหรัฐ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว ศาสตร์ด้านการสื่อสารที่เรียกว่า "วาทศิลป์" (Rhetoric) กำลังเฟื่องฟู สำหรับ "วาทศิลป์" ตามแบบที่ได้รับความนิยมในขณะนั้น กำลังสนใจเรื่องกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการใช้ภาษาเพื่อการโน้มน้าวใจ ซึ่งริชาร์ดส์มิได้ดำเนินตามแนวทางดังกล่าว และเขายังเห็นว่า ศาสตร์แห่งการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่เรื่องการโน้มน้าวชักจูงใจนั้นได้สร้างความเข้าใจผิดอย่างมหาศาลในเรื่องการสื่อสารแก่ผู้คนทั่วไป

ในหนังสือที่ริชาร์ดส์เขียนร่วมกับเพื่อนร่วมงานชื่อออกเดน (C.K. Ogden) ชื่อ "The Meaning of Meaning" ได้แสดงบทสรุปแนวคิดทางทฤษฎีของเขา และต่อมาเขาได้ขยายเพิ่มเติมแนวคิดนั้นในผลงานชิ้นต่อ ๆ มาเช่น The Philosophy of Rhetoric ในฐานะผู้เรียนจบภาษาอังกฤษด้านวิจารณ์วรรณกรรมและทฤษฎีวาทศิลป์ ตลอดชีวิตทางวิชาการ ริชาร์ดส์มุ่งหวังที่จะศึกษาหาความรู้เพื่อปรับปรุงการสื่อสารให้ดีขึ้น ทำให้เขาสนใจกับการศึกษาเรื่อง **ธรรมชาติ**

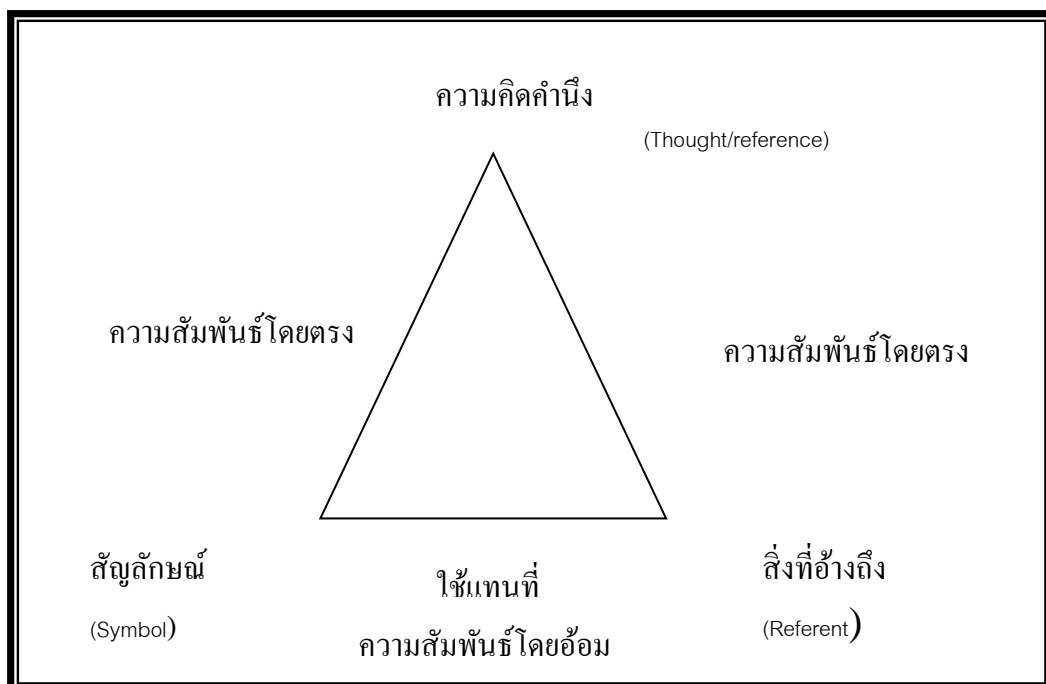
ของถ้อยคำ ความหมาย และการทำความเข้าใจกับวาทกรรมต่างๆ เขากล่าวว่า วิชา วาทศิลป์แบบใหม่ไม่ควรมุ่งเน้นแต่การโน้มน้าวเช่นวาทศิลป์แบบเดิม หากแต่ควรมุ่งที่จะทำ ความเข้าใจกับเรื่องภาษาและความหมายมากกว่า

แนวคิดสำคัญของริชาร์ดส์ มีดังนี้

(1) **อะไรคือสัญลักษณ์** สำหรับความหมายของคำว่า "สัญลักษณ์" นั้น ริชาร์ดส์อธิบายว่า สัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่ใช้แทนสิ่งอื่น ๆ และเมื่อบุคคลรับรู้สัญลักษณ์ เขาจะสามารถสร้างภาพลักษณ์ (image) บางอย่างที่กว้างไกลไปกว่าตัวสัญลักษณ์เอง ตัวอย่างเช่น เมื่อเห็นไฟแดง (สัญลักษณ์) ปรากรูขึ้นที่สี่ แยก คนที่รู้ความหมายจะเข้าใจในบริบทที่กว้างไกลไปกว่านั้นว่า "นั่นมิใช่เป็นเพียงสีของไฟ เท่านั้น" แต่นั่นมีความหมายว่า "ต้องหยุด"

และสำหรับสัญลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ทางภาษา ซึงเป็นเครื่องมือสำคัญของการ คิดและการสื่อสารนั้น ริชาร์ดส์เรียกชื่อเป็นพิเศษว่า "สัญลักษณ์" (Symbol) ตามทัศนะของริ ชาร์ดส์ ภาษาเป็นระบบของสัญลักษณ์ (Sign) และเนื่องจากภาษามีความสำคัญในฐานะที่เป็น ศูนย์กลางของชีวิตมนุษย์ ดังนั้นนักวิชาการจึงควรจะให้ความสนใจในการศึกษาเรื่องภาษาอย่าง จริงจัง

เพื่อช่วยให้ความกระจ่างในเรื่องธรรมชาติของความหมายแห่งสัญลักษณ์ หรือการตอบ คำถามว่า "ความหมายหมายความว่าอะไร" ริชาร์ดส์และออกเดนได้อธิบายเรื่องดังกล่าวออกมา เป็นแบบจำลองภาพสามเหลี่ยมแห่งความหมาย ดังที่แสดงในภาพนี้

ภาพที่ 1 : สามเหลี่ยมแห่งความหมาย

ในภาพนี้ ด้านทั้งสามของสามเหลี่ยมคือ 3 ด้านของความหมาย อันได้แก่

- (1) ความหมายในสัญลักษณ์ (symbol) (คำ ๆ นี้หมายความว่าอะไร)
- (2) ความหมายในสิ่งที่อ้างอิง (referent) (สิ่งที่ถูกอ้างอิงนั้นคืออะไร)
- (3) ความหมายที่ปรากฏตามทัศนะ/ความคิดคำนึง (thought) ของบุคคล (ในความคิดของเรา สิ่ง ๆ นี้มีความหมายว่าอะไร)

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างด้านทั้งสามจะมีลักษณะดังนี้ คือมีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างสัญลักษณ์กับความคิดคำนึง และระหว่างสิ่งที่อ้างอิงกับความคิดคำนึง แต่ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับสิ่งที่อ้างอิงนั้นจะเป็นความสัมพันธ์ทางอ้อม เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับสิ่งที่อ้างอิงนั้นจะต้องเดินทางผ่านความคิดคำนึงของบุคคลเสียก่อน เช่น การเขียนตัวอักษรคำว่า "แมว" (สัญลักษณ์) (เป็นภาษาไทย) จะยังไม่มีความสัมพันธ์เกิดขึ้นกับ "ตัวแมวจริงๆ" (สิ่งที่อ้างอิง) หากเด็กคนหนึ่งยังไม่ได้เรียนการอ่านตัวอักษร (ความคิดคำนึง) และจะต้องเป็นผู้ใหญ่ที่เขียนอ่านภาษาไทยออก (ความคิดคำนึง) คำว่า "แมว" (สัญลักษณ์) จึงจะเกิดความสัมพันธ์กับ "ตัวแมวจริงๆ" (สิ่งที่อ้างอิง)

ด้วยเหตุนี้ ความหมายที่บรรจุอยู่ในสัญลักษณ์ของคำว่า "แมว" จะมีลักษณะเป็นอย่างไร (สิ่งที่อ้างอิง) จึงขึ้นอยู่กับความหมายที่ฝังอยู่ในความคิดคำนึง สำหรับคนบางคน แมวอาจจะมีภาพลักษณ์เป็นสัตว์เลี้ยงตัวเล็ก ๆ ที่น่ารัก แต่สำหรับบางคนอาจจะวาดภาพเป็นแมวดำตัวใหญ่ ๆ น่ากลัว เป็นต้น ความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่าง "สัญลักษณ์" กับ "สิ่งที่อ้างอิง" นี้ จึงมีลักษณะคลุมเครือ ไม่แน่นอน เพราะต้องขึ้นอยู่กับตัวบุคคลว่าจะมีความหมายในความคิดคำนึงเป็นอย่างไร

(2) ภาษาถูกนำมาใช้ได้อย่างไร

จากแบบจำลองรูปสามเหลี่ยมแห่งความหมายที่กล่าวมา ริชาร์ดส์ได้นำมาใช้เป็นกรอบความคิดพื้นฐานในการอธิบายต่อไปว่า ภาษาถูกนำมาใช้ได้อย่างไร โดยเริ่มแรกเขาได้แบ่งประเภทของเป้าหมายในการใช้ภาษาว่ามีอยู่ 3 แบบ คือ

- (ก) ภาษาที่ถูกนำมาใช้โดยมุ่งที่จะบรรยายคุณสมบัติ/ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งที่อ้างอิงภาษานั้นจะมีลักษณะมุ่งใช้เหตุผล (Scientific)
- (ข) ภาษาที่ถูกนำมาใช้โดยมุ่งที่จะพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกที่เรามีต่อสิ่ง ๆ หนึ่งภาษานั้นก็มีลักษณะมุ่งอารมณ์ (Emotive)

(ค) ภาษาที่มีเป้าหมายอยู่ตรงกลางระหว่าง 2 แบบ เป็นภาษาที่มีส่วนผสมของทั้งสอง แต่ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดที่กล่าวมาก็ตาม การสื่อสารก็เป็นความพยายามที่จะสร้างความหมายให้เกิดขึ้นในใจของผู้อื่น **เป้าหมายของการสื่อสารจึงเป็นการที่ผู้ส่งสารได้สร้างประสบการณ์ทางจิตใจซึ่งตนมีอยู่ให้เกิดขึ้นคล้าย ๆ กันในจิตใจของผู้อื่น** และเป้าหมายนี้จะบรรลุได้ง่ายขึ้น หากผู้สื่อสารทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็เคยมีประสบการณ์ในอดีตที่คล้ายคลึงกันมาบ้างในระดับหนึ่ง ตัวอย่างเช่น คน 2 คนที่จะคุยกันเรื่อง "หิมะ" ได้รู้เรื่อง อย่างน้อยทั้งสองคนก็น่าจะต้องเคยเห็น "หิมะ" มาบ้างในอดีต อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ส่งสารที่มีความสามารถในการสื่อสารระดับสุดยอด ก็อาจจะสามารถสร้างภาพให้เกิดขึ้นในใจของผู้รับสารที่ไม่เคยมีประสบการณ์ร่วมกับสิ่งอ้างถึงนั้นได้เหมือนกัน เช่น นักเขียนสารคดีที่เก่ง ๆ จะสามารถบรรยายภาพของสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้อ่านไม่เคยเดินทางไปเลย แต่ก็สามารถหลับตาเห็นภาพของสถานที่ดังกล่าวได้

และโดยส่วนใหญ่แล้ว การจะสื่อสารให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวคือการสร้างภาพในใจผู้รับสารให้เหมือนหรือคล้ายคลึงกับภาพในใจของผู้ส่งสารนั้น มักจะต้องใช้ทั้งการสื่อสารแบบมุ่งเหตุผลและมุ่งอารมณ์ผสมผสานกัน หากเป็นถ้อยคำ/ประโยค/ภาพ/เสียงที่มุ่งอารมณ์ ผู้ส่งสารก็ย่อมคาดหวังที่จะกระตุ้นลักษณะของอารมณ์ความรู้สึกและทัศนคติที่ตนเองมีอยู่ให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้รับสาร เช่น เมื่อคุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ได้เดินทางไปประสบพบเห็นความงามของแสงแดดยามเย็นที่ตกกระทบแกรนด์แคนยอน และเกิดอารมณ์ความรู้สึกว่าเป็นธรรมชาติที่งดงามอย่างยากจะบรรยาย คุณเนาวรัตน์ซึ่งเป็นกวีซีไรต์ก็ได้เขียนกลอนพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกขณะนั้นออกมา เมื่อผู้รักงานกวีได้อ่านบทกลอนดังกล่าวก็จะซึมซาบเอาอารมณ์ความรู้สึกของคุณเนาวรัตน์มาเกิดขึ้นกับตนเอง

หากเป็นถ้อยคำ/ประโยค/ภาพ/เสียงที่มุ่งการให้เหตุผลข้อเท็จจริง ผู้ส่งสารก็ย่อมมุ่งหวังที่จะสร้างภาพลักษณ์ที่ถูกต้องและตรงตามข้อเท็จจริงให้เกิดขึ้นในผู้รับสาร ตัวอย่างเช่น ในรายการข่าวทางโทรทัศน์ที่รายงานข่าวที่ทหารกู้ระเบิดสองท่านที่ได้รับแจ้งว่ามีระเบิดซุกซ่อนอยู่ที่รถจักรยาน และจะเข้าไปกู้ โดยที่มีช่างภาพของสถานีโทรทัศน์ได้ตามไปถ่ายทำอยู่ด้านหลังของนักกู้ระเบิด และปรากฏว่าเมื่อเข้าไปถึง ระเบิดก็ได้เกิดระเบิดขึ้น ทำให้ทหาร 2 ท่านนั้นเสียชีวิตต่อหน้ากล้องของช่างภาพ ในการรายงานข่าวเช่นนี้ ข้อมูลรายละเอียดทุกอย่าง เช่น ชื่อของนายทหาร 2 ท่านนั้น ภูมิลำเนา ช่วงเวลาที่ได้รับโทรศัพท์ ระยะห่างที่ช่างกล้องและนักข่าวโทรทัศน์อยู่ห่างจากนักกู้ระเบิด ฯลฯ จะมีลักษณะถูกต้อง ชัดเจน ละเอียดยิ่งมากที่สุด เพื่อให้ผู้ชมได้รับความเข้าใจประหนึ่งว่าได้เข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ด้วย เราจะสังเกตวิธีการสร้างสรรค์เช่นนี้ได้ในการรายงานเหตุการณ์ที่มีทั้งภาพและเสียง แต่หากเป็นสื่อที่ใช้รายงานมีแต่เสียง (เช่นวิทยุ) หรือตัวอักษร (เช่นหนังสือพิมพ์) ในกรณีดังกล่าว ผู้สร้างสารจะต้องมีวิธีการใช้การสื่อสารที่มุ่งเหตุผล/

ข้อเท็จจริงให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อสร้างภาพลักษณ์ในใจผู้รับสารให้ใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงให้มากที่สุด

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ริชาร์ดส์นั้นมีภูมิหลังพื้นฐานด้านการศึกษาภาษาและวรรณกรรมวิจารณ์ อย่างไรก็ตาม เขาก็ได้ให้ข้อคิดเห็นต่อการพัฒนาเรื่องการศึกษาเรื่องการสื่อสารที่มีอยู่ในช่วงทศวรรษ 1920 ว่า นอกเหนือจากการวิพากษ์วิจารณ์ความสละสลวยของการใช้ถ้อยคำแบบที่นักวรรณกรรมวิจารณ์เคยกระทำมาแล้ว และนอกจากการให้ความสนใจกับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจที่นักสื่อสารมวลชนในยุคสมัยนั้นกำลังศึกษาอย่างเป็นล่ำเป็นสันแล้ว ริชาร์ดส์เห็นว่า เรายังต้องการแนวทางความสนใจเรื่องการสื่อสารในแบบที่สาม คือ การศึกษาอย่างละเอียดว่า **การใช้ถ้อยคำเหล่านี้และวิธีการที่ถ้อยคำเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความเข้าใจแบบต่าง ๆ ขึ้นในฝ่ายผู้รับสารได้อย่างไร** หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ เราต้องการวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ในการศึกษาเรื่องความหมายที่เกิดขึ้นในกระบวนการสื่อสาร โดยเฉพาะในหมู่ผู้รับสาร กล่าวในแง่นี้ นับว่าริชาร์ดส์เป็นหนึ่งในกลุ่มนักวิชาการยุคเริ่มแรกที่ได้วางศิลาฤกษ์ในการศึกษาเรื่องความหมายจากผู้รับสาร

(3) **คุณูปการของปรัชญาแห่งวาทศิลป์ของริชาร์ดส์**   คุณูปการที่จัดว่ามีค่ามากที่สุด

ริชาร์ดส์ได้มอบไว้ให้กับการศึกษาเรื่องนี้ก็คือ ข้อสังเกตของเขาที่ว่า "ความหมายที่สำคัญนั้นจะอยู่ที่**ตัวบุคคล** มิใช่อยู่ภายในตัว**ถ้อยคำหรือสัญลักษณ์**" เราจึงไม่สามารถจะศึกษาความหมายจากตัว**ถ้อยคำหรือสัญลักษณ์**โดยขจัด**ตัวบุคคล**ที่ดีความหมายออกไปเสียได้ และเมื่อความหมายอยู่ที่**ตัวบุคคล** ก็จะมีข้อเท็จจริงข้ออื่น ๆ ติดตามมา คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง**ตัวบุคคล** และ**สัญลักษณ์**นั้นมีลักษณะที่ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอน และมักจะแปรเปลี่ยนไปตามความนึกคิดของแต่ละบุคคล (มุมหนึ่งของสามเหลี่ยมแห่งความหมาย) เราจึงไม่อาจสรุปได้อย่างแน่นอนว่า "เงินไม่มีความหมาย" หากทว่าจะต้องระบุลงไปว่า "ไม่มีความหมายสำหรับใคร : นาย ก. หรือนางสาว ข." นอกจากนั้น ยังต้องพิจารณาต่อไปอีกว่า ความหมายนี้เป็นนาย ก. เมื่อครั้งยังยากจนอยู่หรือเป็นนาย ก. เมื่อได้ร่ำรวยเป็นมหาเศรษฐีแล้ว เป็นต้น

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง "การสื่อความหมาย" จากแต่เดิมที่มีความเข้าใจว่า การสื่อความหมายเป็นกระบวนการที่ "ผู้ส่งสาร" ได้มอบความหมายให้แก่ "ฝ่ายผู้รับสาร" พลิกกลับมาเป็นความเข้าใจใหม่ว่า "การสื่อความหมายนั้นเป็นกระบวนการที่ผู้ศึกษาจะต้องไปดึงความหมายออกมาจากฝ่ายผู้รับสาร" เพราะการที่ ถ้อยคำหนึ่งๆ/ภาพหนึ่งๆ/เสียงหนึ่งๆ จะมีความหมายอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับการตีความของผู้รับสาร ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกับความหมายที่ฝ่ายผู้ส่งระบุนำให้

ข้อเสนอดังกล่าวนี้นำส่งผลกระทบต่อการศึกษาเรื่องการสื่อความหมายในการสื่อสาร เพราะเป็นการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางแห่งความสนใจศึกษาจาก "ฝ่ายผู้ส่งสาร" (sender-center) มาสู่ฝ่ายผู้รับสาร (audience-center)

เรื่องที่ 2.1.2 ทฤษฎีสัญลักษณ์ของแลงเกอร์ (S. Langer)

ในศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมานี้ ดูเหมือนว่าทุกครั้งที่มีการถกเถียงกันในประเด็นสำคัญ ๆ ทางปรัชญานั้น หัวข้อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง "ภาษากับความหมาย" มักจะถูกบรรจุอยู่เป็นหัวข้อหนึ่งในการถกเถียงนั้นอยู่เสมอ จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ดูเหมือนในหมู่นักวิชาการจะมีความเข้าใจที่ชัดเจนและตรงกันแล้วว่า หากเราต้องการจะศึกษาเรื่อง "กระบวนการก่อตัวของความรู้" อันได้แก่การตอบคำถามว่า "ความรู้ที่เกิดขึ้นได้อย่างไร" เราย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องทำความเข้าใจเรื่องภาษาและความหมายให้แตกฉาน ในการนี้ ซูซาน แลงเกอร์ เป็นนักทฤษฎีท่านหนึ่งที่น่าเสนอแนวคิดเรื่อง "ภาษาและการสื่อความหมาย" ที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อแวดวงการศึกษา โดยเฉพาะผลงานของเธอที่ชื่อ *Philosophy in a New Key* นั้นได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่งจากผู้ที่ใฝ่ใจศึกษาเรื่อง "สัญลักษณ์นิยม" (Symbolism) อันเป็นแนวทางวิชาการที่สนใจศึกษาเรื่อง "สัญลักษณ์" เป็นพิเศษ

แนวคิดสำคัญ ๆ ของแลงเกอร์มีดังนี้

(1) **มนุษย์กับสัญลักษณ์:** แลงเกอร์พิจารณาว่า "สัญลักษณ์นิยม" เป็นกุญแจสำคัญของปรัชญา (ดังที่ปรากฏในชื่อหนังสือเล่มที่กล่าวมา) ทั้งนี้เพราะ**สัญลักษณ์เป็นรากฐานทั้งหมดของความรู้และความเข้าใจของมนุษย์** ดังคำกล่าวสรุปของเธอว่า ความสนใจในการศึกษาเรื่อง "จิต/ความนึกคิดของเรา" ได้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปจากการให้ความสนใจเรื่อง "วิธีการที่มนุษย์ได้ประสบการณณ์" (ซึ่งอยู่ในปริมณฑลของเรื่องอวัยะรับสัมผัสทั้งห้าที่นักวิชาการสายจิตวิทยาการเรียนรู้ให้ความสนใจ) มาสู่เรื่อง "วิธีการใช้ข้อมูลที่ได้จากสัมผัสทั้งห้า" ซึ่งส่วนหลังนี้จะอยู่ในปริมณฑลของเรื่อง "กระบวนการสร้างแนวคิดและการแสดงความคิด/ความรู้สึกให้ปรากฏออกมา" (conception & expression) ที่เป็นเรื่องของการสื่อสารโดยตรง

แลงเกอร์ได้แยกแยะกระบวนการสร้างและแสดงความคิด/ความรู้สึกของมนุษย์ที่แตกต่างจากสัตว์ว่า ชีวิตของสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ ต่างถูกควบคุมด้วย "ความรู้สึก" ซึ่งจะถูกระตุ้นได้ก็ต่อเมื่อต้องมี "วัตถุของจริง" ผ่านเข้ามาในอวัยะรับสัมผัสทั้งห้า เพราะฉะนั้น แมวจึงจะรู้สึกเกิด

ความกลัวได้ก็ต่อเมื่อมี "หมาจิ้งจอก" เดินเข้ามาในระดับสายตา แต่ทว่าความรู้สึกของมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์พิเศษบางอย่างเพิ่มเติมขึ้นมา กล่าวคือ มนุษย์สามารถสร้างความรู้สึกต่อวัตถุ/ผู้คนหนึ่งได้ โดยที่วัตถุ/บุคคลตัวจริงนั้นไม่จำเป็นต้องมาปรากฏอยู่หน้าอวัยวะรับสัมผัสทั้งห้าของเราเพราะเพียงแต่ปรากฏมาในรูปแบบของ "สัญลักษณ์และภาษา" ก็สามารถก่อให้เกิดความนึกคิดหรือความรู้สึกได้แล้ว ฉะนั้น เพียงแค่ได้เห็น "ภาพถ่ายของพ่อแม่" ลูกก็สามารถจะสร้างความรู้สึกรักและห่วงใยให้บังเกิดขึ้นได้แล้ว เป็นต้น

(2) "สัญลักษณ์" กับ "สัญญาณ" (sign/symbols) เนื่องจากคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสัญลักษณ์นั้นมีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง และนักวิชาการแต่ละท่านต่างก็ให้นิยามอย่างแตกต่างกัน แลגעเกอร์จึงได้ให้นิยามคำสำคัญ ๆ 2 คำ คือ "สัญลักษณ์" (sign) และ "สัญลักษณ์" (symbol) ไว้ดังนี้คือ

คำว่า "สัญลักษณ์" เป็นสิ่งเร้าสิ่งหนึ่งที่บ่งแสดงให้เห็นถึงสิ่งอื่น ๆ โดยที่สัญลักษณ์นี้จะมีคุณลักษณะที่สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับเหตุการณ์/วัตถุ/คนที่มันแทนที่อยู่ เช่น เมฆเป็นสัญลักษณ์ของฝน การหัวเราะเป็นสัญลักษณ์ของความสุข ไฟแดงเป็นสัญลักษณ์การห้ามรถวิ่ง เป็นต้น ส่วน "สัญลักษณ์" นั้นมีลักษณะที่ซับซ้อนกว่า เพราะสัญลักษณ์มิได้เป็นเพียง "ตัวแทนของวัตถุ" ที่มันแทนที่อยู่เท่านั้น หากแต่ยังเป็น "เครื่องมือของความคิด" ที่เราจะใช้คิดถึงวัตถุที่มันแทนที่อยู่อีกด้วย เพราะฉะนั้น ถึงแม้วัตถุ/คน/เหตุการณ์นั้นจะไม่ได้มาปรากฏต่อตัวหน้าอวัยวะรับสัมผัสทั้งห้าของเรา เพียงแค่สัญลักษณ์นั้นมาปรากฏแทน เราก็สามารถจะสร้างการนึกคิด/สร้างความรู้สึกขึ้นมาได้ คำว่า "แหวนแทนใจ" "ของที่ระลึก" "ดอกกุหลาบสีแดงในวันวาเลนไทน์" คือตัวอย่างของสัญลักษณ์ ที่กล่าวมา

อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น เช่น "แหวนแทนใจ" "ของที่ระลึก" นั้น เราก็จะเห็นว่า การที่แหวนวงหนึ่งจะแทนใจได้นั้นก็ต้องขึ้นอยู่กับว่า "เจ้าของใจ" นั้นเป็นใคร นี่ก็หมายความว่า ความคิดเห็นของแลגעเกอร์นั้นสอดคล้องกับแนวคิดของริชาร์ดส์ที่ว่า "ความหมายนั้นมีได้อยู่ที่ตัววัตถุ หากแต่สังกัดอยู่ที่ตัวบุคคล"

(3) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ใช้สัญลักษณ์ แลגעเกอร์นำเสนอว่า มนุษย์เราไม่เพียงแต่จะเป็น "สัตว์ที่ใช้สัญลักษณ์" ได้และมีความสามารถในการใช้สัญลักษณ์เท่านั้น หากแต่มนุษย์ยังมีความต้องการพื้นฐานที่จะใช้สัญลักษณ์อีกด้วย กระบวนการสร้างสัญลักษณ์ในหมู่มวลมนุษย์นั้นเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา และเป็นกระบวนการที่สำคัญสำหรับมนุษย์พอ ๆ กับการกินและการหลับนอนทีเดียว ดังนั้น การแสดงพฤติกรรมจำนวนไม่น้อยของมนุษย์จึงอาจอธิบายได้ว่ากระทำไปเพื่อตอบสนองความต้องการใช้สัญลักษณ์ (ตัวอย่างเช่นการเขียนภาพบนฝาผนังถ้ำของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้น)

การกระทำที่ใช้สัญลักษณ์ของมนุษย์มีอยู่อย่างหลากหลาย ซึ่งแลงเกอร์ได้จัดกลุ่มออกเป็น 2 ประเภท คือการกระทำที่เป็นการใช้ภาษา (speech) และการใช้สัญลักษณ์ที่ไม่ใช่ภาษา ซึ่งแลงเกอร์เรียกว่า "พิธีกรรม" (ritual) แลงเกอร์กล่าวว่า เราต้องศึกษาบทบาทหน้าที่ของการกระทำที่ใช้สัญลักษณ์ทั้ง 2 แบบนี้ ว่าได้ตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์อย่างไร เช่น การวาดภาพ "มือแดง" บนผนังถ้ำที่ผาแต้มนั้นได้ตอบสนองความต้องการอะไรในชีวิตของมนุษย์กลุ่มนั้น และเราจำเป็นต้องตรวจสอบให้ชัดเจนว่า การตอบสนองนั้นจะแสดงออกมาในรูปแบบของสัญลักษณ์ใดได้บ้าง สัญลักษณ์นั้นอาจจะถูกสร้างออกมาเป็นเครื่องหมายบนกระดาษ ออกมาเป็นเสียงร้องแหลม (เช่นการกรี๊ดเวลาไปดูคอนเสิร์ตของวัยรุ่นไทย) หรือเสียงที่จับออกมาได้เป็น "ถ้อยคำ" หรืออาจจะเป็น "อาการปฏิกิริยา" บางอย่าง เช่น การเอาจมูกมาชนกันของชนเผ่าเมารีในนิวซีแลนด์ เป็นต้น ทั้งหมดนี้ล้วนเป็น "คุณภาพของความหมาย" ทั้งนี้ที่สามารถแสดงออกมาได้หลากหลายลักษณะ หลายรูปแบบ พฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์แม้แต่กิจกรรมพื้นฐาน เช่น การนอน จึงจัดว่าเป็น "สัญลักษณ์" ด้วย เช่น ทำไมชาวนาฝรั่งเศสยุคกลางจึงห้ามนอนหงาย แต่ต้องนอนตะแคงอเข่า ท่านอนเช่นนั้นมีความหมายอะไรอยู่ข้างหลัง เป็นต้น

(4) ความหมายคืออะไร แลงเกอร์ใช้ทัศนะเดียวกับบริชาร์ดส์ในการอธิบายแนวคิดเรื่องความหมายว่า ความหมายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างสัญลักษณ์ วัตถุ และตัวบุคคล ดังที่แลงเกอร์กล่าวว่า "หากตราใดที่วัตถุชิ้นหนึ่งมีได้มีเพียงความหมายเดียว และบุคคลหนึ่งก็มิได้มีทัศนะให้เพียงทัศนะเดียว ตรานั้น ความหมายที่จะเกิดขึ้นจากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง 3 องค์ประกอบนั้นก็ไม่เคยเลยที่จะมีเพียง **หนึ่งความหมายที่สมบูรณ์**" ดังนั้น ในการตีความหมายของสัญลักษณ์จึงประกอบไปด้วยมิติ 2 ด้าน คือ **ความหมายเชิงตรรกะ** (logical meaning) และ**ความหมายเชิงจิตวิทยา** (psychological meaning)

ความหมายเชิงตรรกะ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญลักษณ์กับสิ่งที่อ้างถึง เช่น ถ้าเขียนคำว่า "แมว" ก็หมายถึง "ตัวแมวจริงๆ" ส่วน**ความหมายเชิงจิตวิทยา**เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับบุคคล เช่น ถ้าเห็นคำว่า "แมว" หรือ "ภาพแมว" นาย ก.อาจจะคิดถึงสัตว์ที่เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู นางสาว ข.อาจจะคิดถึงสัตว์ที่น่ากลัวแบบน้องๆเสือ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความสำคัญที่แท้จริงของภาษานั้นมิได้อยู่เพียงแค่ระดับบรรดา "ถ้อยคำ" (words) ทั้งหลายเท่านั้น เพราะอันที่จริงแล้ว ลำพังตัว "ถ้อยคำ" ทั้งหลายนั้นยังไม่สามารถ "จะพูดอะไรได้" ไม่สามารถนำเสนออะไรได้ ไม่สามารถปิดกั้นอะไรได้" จนกว่าถ้อยคำเหล่านั้นจะถูกนำมาร้อยเรียงเข้าด้วยกันเป็นประโยค/ข้อความที่เรียกว่า "วาทกรรม" (discourse) ซึ่งในกระบวนการนำเอาถ้อยคำมาร้อยเรียงเข้าด้วยกันนี้ไม่อาจทำได้ง่าย ๆ ไร้ระเบียบ เรื่อยเปื่อย ตามอำเภอใจ ฯลฯ หากทว่าจะต้องมีสิ่งที่เรียกว่า "โครงสร้างด้านไวยากรณ์" เข้ามาบีบบทบาทสำคัญในด้าน

สัญลักษณ์ทันที

แลงเกอร์สรุปว่า ในขณะที่ "ถ้อยคำ" นั้นอาจจะกระตุ้นให้เราเกิด "**แนวคิด**" ได้ เช่น เมื่อเวลาพูดถึง "สุนัข" เราก็อาจจะเกิดความคิดคำนึงถึงสัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง เहांได้ ฯลฯ แต่ทว่าก็มีแต่ "วาทกรรม" เท่านั้นที่มีศักยภาพถึงระดับที่สามารถ**สร้างภาพ**ได้ เช่น การร้อยเรียงถ้อยคำหลาย ๆ คำเข้ามาเป็นประโยคว่า "เจ้าตูบตัวน้อยสีน้ำตาลกำลังซุกตัวอยู่ข้าง ๆ เहांของฉัน"

เนื่องจากภาษามีศักยภาพในการร้อยเรียงผสมผสานและจัดระบบเป็นโครงสร้างเช่น โครงสร้างไวยากรณ์ที่กล่าวมาข้างต้น แลงเกอร์จึงสรุปความสำคัญอย่างยิ่งยวดของภาษาว่า คุณสมบัติเช่นนั้นแหละที่**ภาษาทำให้คนเรากลายเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง** ทั้งนี้ก็เพราะโดยการผ่านการใช้ภาษาเहांเองที่ทำให้มนุษย์สามารถสื่อสาร (แบบมนุษย์) สามารถคิดคำนึง สามารถรู้สึกรูปแบบที่แตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

(5) **ภาษากับลำดับขั้นทางจิตของมนุษย์** ภาษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันกระบวนการทางจิตของมนุษย์ให้เคลื่อนเข้าสู่วงโคจรแห่งการเคลื่อนไหวของจิตที่ยกระดับสูงขึ้นทุกที เริ่มตั้งแต่กระบวนการใช้ภาษาแบบสัตว์ที่เกิดมาแต่แรกเริ่มและติดมากับพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต (เช่นเสียงอ้อแอ้ของเด็กอ่อน) ภาษาในขั้นตอนนี้มีลักษณะกระตุ้นอารมณ์และถูกใช้โดยสัญชาตญาณ ต่อจากนั้น ก็จะยกระดับจาก "สภาวะการใช้ภาษาแบบสัตว์" เข้าสู่ระดับใหม่ของการใช้ภาษาแบบมนุษย์ ภาษาเริ่มเข้ามามีส่วนในกลไกการทำงานทุกอย่างของสมองส่วนที่ยกระดับสูงขึ้นและกว้างขึ้น กลไกตัวนี้เป็นตัวสร้างสรรคูปแบบของการทำงานทางจิต เช่น ความทรงจำ การหวนระลึกได้ การใช้หลักตรรกะ ฯลฯ ยิ่งกว่านั้น อิทธิพลของภาษายังหยั่งรากลึกลงไปถึงการจัดระบบการรับรู้และการรับรู้ระดับจิตใต้สำนึกที่เป็นตัวชักนำทัศนคติต่าง ๆ ของเราให้คล้อยตามไป

จากคำอธิบายของแลงเกอร์เกี่ยวกับอิทธิพลอันลึกซึ้งของภาษาที่มีต่อกระบวนการทำงานทางจิตของมนุษย์ ก็คงพอทำให้เราพิศวงว่า "แล้วภาษาทำงานอย่างมีอิทธิพลเช่นนั้นได้อย่างไรเล่า" แลงเกอร์อธิบายว่า ภาษาทำงานได้ดังนี้คือ สัญลักษณ์ทุกชนิดจะสามารถสื่อสารมโนทัศน์เฉพาะ (concept) ซึ่งเป็นแนวคิดทั่ว ๆ ไปหรือแบบแผนหรือรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง มโนทัศน์เฉพาะนี้จะมีความหมายบางอย่างร่วมกันระหว่างบรรดาคู่การสื่อสาร และในเวลาเดียวกัน ผู้สื่อสารแต่ละคนต่างก็ยังมีภาพลักษณ์หรือความหมายเฉพาะส่วนตัวที่มีรายละเอียดปลีกย่อยเฉพาะตัวออกไป

ดังนั้น ในทุกครั้งความหมายที่เกิดขึ้นกับบุคคลจึงประกอบด้วย 2 ส่วนเสมอ คือ **ความหมายที่มีร่วมกับคนอื่น** และ**ความหมายที่มีลักษณะเฉพาะส่วนตัว** ตัวอย่างเช่น ในภาพวาดของแวนโก๊ะย่อมประกอบด้วยความหมายร่วมและความหมายส่วนตัว ตรงส่วนที่เป็น

"ความหมายร่วม" นั่นเองที่ทำให้บรรดาผู้ชมที่ได้ดูภาพของแวนโก๊ะสามารถเข้าใจความหมายร่วมกับแวนโก๊ะ (และผู้ชมคนอื่น ๆ ได้) ความหมายร่วมตรงนี้นักจะเป็นการรับรู้ว่าสิ่งที่เห็นอยู่ในภาพวาดนั้นมีอะไรบ้าง ส่วนความหมายส่วนตัวนั้น อาจจะเป็นความหมายเฉพาะของแวนโก๊ะหรือคนอื่น ๆ ที่ศึกษาเรื่องของแวนโก๊ะเป็นพิเศษ

ในชีวิตความเป็นจริง ทุกครั้งที่มิโนทส์ถูกนำเสนอในรูปแบบสัญลักษณ์ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เช่น เมื่อเราเห็นข้อความที่เขียนว่า "แมวหาย" เมื่อคน 3 คน คือ นาย ก. นางสาว ข. นาย ค. มาเห็นสัญลักษณ์นี้เข้า แต่ละคนก็จะแต่งเติม "มิโนทส์ทั่วไป" นั้นให้มีลักษณะเป็น "มิโนทส์ส่วนตัว" ขึ้นมาทันที ทำให้มิโนทส์ร่วมที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมกลายเป็นรูปธรรมขึ้นมา คำว่า "แมว" เป็นนามธรรม แต่ในทัศนะของนาย ก. จะคิดถึง "แมวที่เคี้ยวแข้งเคี้ยวขาน่าเอ็นดู" นางสาว ข. จะคิดถึงแมวที่ดูร้ายน่ากลัว ส่วนนาย ค. จะคิดถึงแมวที่นอนหวดชี้เข้า เป็นต้น

(6) **สามคำศัพท์สำคัญ** แลงเกอร์ให้คำอธิบายเรื่องความหมายที่กล่าวไปข้างต้นด้วยการใช้คำศัพท์ต่าง ๆ ดังนี้ (คำศัพท์เหล่านี้มีความหมายเฉพาะในทัศนะของแลงเกอร์เท่านั้น)

- **signification** คือความหมายของสัญลักษณ์หนึ่ง ๆ เป็นสิ่งเร้าแบบขั้นเดียว (single stimulus) ที่บ่งบอกถึงการมีอยู่ของวัตถุที่สัญลักษณ์นั้นยื่นแทนที่อยู่ signification จึงเป็นความสัมพันธ์แบบตัว-ต่อ-ตัว ระหว่างสัญลักษณ์กับวัตถุ เช่น ระหว่าง "สัญลักษณ์ไฟแดง" กับ "การห้ามข้ามถนน"

- **denotation** เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง "สัญลักษณ์" กับ "วัตถุที่มันยื่นแทนที่" ตัวอย่าง denotation ของสัญลักษณ์ก็เช่น เวลาใครพูดคำว่า "สุนัข" ในความคิดคำนึงของเรา อาจหมายถึงเจ้าตูบตัวน้อยสีน้ำตาลที่ซุกตัวอยู่ข้าง ๆ เท้าของเรา ความสัมพันธ์ระหว่างคำว่า "สุนัข" กับ "ภาพเจ้าตูบ" นั้น จะเกิดขึ้นได้โดยผ่านความนึกคิดของเราที่มีต่อสัตว์ตัวนี้เท่านั้น เราคิดถึง "สุนัข" ได้ เพราะมีเส้นสายความสัมพันธ์ระหว่าง "สัญลักษณ์" กับ "ความนึกคิดคำนึง" (เราจะพบตัวอย่างนี้ได้เวลาที่มีคนพูดถึงสัญลักษณ์บางอย่างที่ไม่เคยมีอยู่ในความคิดคำนึงของเราเลย เช่น พูดถึง "บัมจีจัมพ์" ให้แก่คนที่ไม่เคยเห็น ก็จะไม่มีความหมายในหัวว่าเป็นอย่างไร ซึ่งหมายความว่าไม่มี denotation)

- **Connotation** ของสัญลักษณ์เป็นความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างสัญลักษณ์กับมิโนทส์ทั่วไป (conception) connotation จึงหมายความว่ารวมกับความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลที่มีต่อสัญลักษณ์นั้น รวมทั้งสิ่งอื่น ๆ ที่เข้ามาคาบเกี่ยวกับสัญลักษณ์นั้น ดังนั้น เวลาพูดว่า "สุนัข" เราจึงอาจจะไม่ได้นึกถึง "เจ้าตูบ" มากนัก แต่เราอาจจะนึกไปถึงเรื่องอื่น ๆ ที่คาบเกี่ยวกับเจ้าตูบเช่น ความสนุกสนานของเราเมื่อวัยเด็ก เป็นต้น

(7) มนุษย์กับ "กระบวนการทำให้เป็นนามธรรม" (abstraction) แลงเกอร์ตั้งข้อสังเกตว่า มนุษย์เรามีคุณสมบัติภายในอย่างหนึ่งคือ มีแนวโน้มจะทำทุกเรื่องให้กลายเป็นนามธรรม (abstract) คุณสมบัตินี้เป็นความสามารถที่ทำให้มนุษย์เล่นกับความคิดได้ และเป็นส่วนประกอบสำคัญที่บ่งบอกลักษณะพิเศษของมนุษย์เพราะมันเป็นสาระสำคัญแห่งการรู้จักใช้เหตุใช้ผล

แลงเกอร์อธิบายแนวคิดเรื่อง "ความเป็นนามธรรม" โดยโยงกับเรื่องความหมายที่ได้กล่าวมาแล้ว "กระบวนการทำให้เป็นนามธรรม" นั้น เกิดจากการสร้างแนวคิดทั่วไป (general idea) จากประสบการณ์รูปธรรมหลาย ๆ แบบ ตัวอย่างง่าย ๆ ในชีวิตประจำวันก็เช่น เมื่อวันจันทร์เราเห็น "สัตว์ตัวหนึ่งมี 4 ขา สีเทา ห่อได้ ตัวเล็ก" วันอังคารเราเห็น "สัตว์อีกตัวหนึ่งมี 4 ขา สีขาว ห่อได้ ตัวปานกลาง" วันพุธ... ภายใน 1 อาทิตย์ เราก็สร้างแนวคิดทั่วไป จากประสบการณ์รูปธรรมใน 7 วันนี้ว่า สัตว์แบบนั้นเรียกว่า "สุนัข"

จากตัวอย่างที่ยกมา เราจะเห็นว่า เมื่อมีกระบวนการทำให้ประสบการณ์รูปธรรมกลายเป็นนามธรรมนั้น เราจะต้องตัดรายละเอียดบางอย่างออกไป เช่น สีของสุนัขแต่ละตัว ขนาดของสุนัขแต่ละตัว แนวคิดทั่วไปนี้จึงเป็นเพียง "ภาพร่าง" (sketch) เท่านั้น และยิ่งมีความเป็นนามธรรมมากเท่าไร บรรดารายละเอียดก็就会被ตัดทอนออกไปมากเท่านั้น และภาพร่างก็จะยิ่งเป็นแต่เค้าโครงร่างๆ มากยิ่งขึ้น เช่น ถ้าเราพูดว่า

- สุนัขเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง
- สุนัขเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง
- สุนัขเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง
- สุนัขเป็นสรรพสิ่งอย่างหนึ่ง

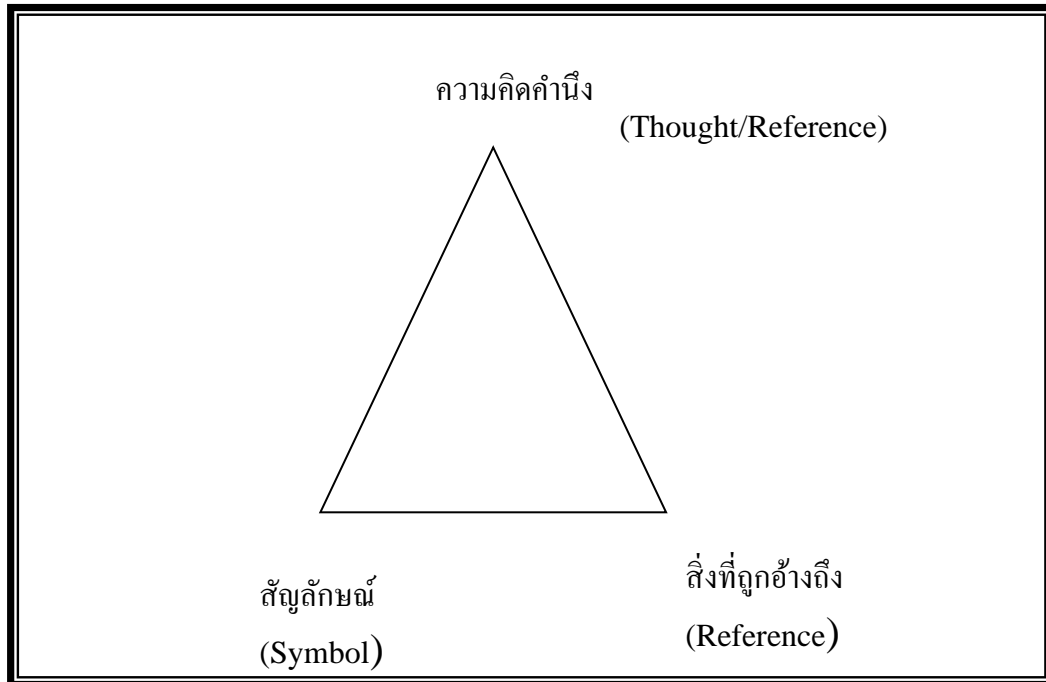
ถ้อยคำทั้งหมดที่ขีดเส้นใต้นั้นสามารถจะใช้เป็น "สัญลักษณ์" บ่งบอกแทน "เจ้าขนปุกปุย" ได้ทั้งนั้น หากทว่าถ้อยคำทั้งหมดต่างวางอยู่บนเส้นแห่งระดับความเป็นนามธรรมที่แตกต่างกันเป็นลำดับขึ้นไป และเราจะพบว่าจากตัวอย่างทั้ง 4 ที่ยกมา ยิ่งก้าวขึ้นสู่ระดับนามธรรมมากขึ้นเท่าใด ก็จะถูกตัดทอนรายละเอียดในแนวคิดมากยิ่งขึ้นทุกที

เรื่องที่ 2.1.3 สัญลักษณ์ของออสกูด

ชาร์ลส์ ออสกูด (C. Osgood) เป็นนักจิตวิทยาภาษาศาสตร์อเมริกันที่มีชื่อเสียงมากท่านหนึ่งในช่วงทศวรรษ 1960 ผู้ที่ได้พัฒนาทฤษฎีเรื่องความหมายที่ได้รับความนิยมมาก ในยุคสมัยของออสกูดนั้น จิตวิทยา กำลังอยู่ใต้กระแสแนวคิดพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ที่เน้นเรื่อง

การเรียนรู้ ซึ่งออกสก็อตได้นำทฤษฎีการเรียนรู้มาพัฒนาใช้ซับซ้อนขึ้นเพื่อใช้อธิบายแนวคิดเรื่อง การสื่อความหมาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) "ความหมาย" หมายความว่าอะไร จากสามเหลี่ยมแห่งความหมายของริชาร์ดส์ ออกสก็อตได้นำเอามาอธิบายความหมายดังนี้

ภาพที่ 2 : สามเหลี่ยมแห่งความหมาย

ออกสก็อตนิยามความหมายตามแผนพฤติกรรมนิยมว่า ความหมายคือสายแห่งความสัมพันธ์ (association) ระหว่าง "สัญลักษณ์" กับ "สิ่งที่ถูกอ้างถึง" และในเนื้อหาทฤษฎีของเขา เขาได้พยายามก้าวต่อไปจากนิยามนี้ว่า สายแห่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นมาได้อย่างไร

ถึงแม้จะนำเอาแนวคิดเรื่องทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสายสัมพันธ์ (Theory of Associated Learning) ของจิตวิทยามาใช้ แต่ออกสก็อตก็เสนอให้แยกมิติจิตวิทยาที่ใช้อธิบายว่า เรื่องการอ่านความหมายเป็นเรื่องเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่ขึ้นอยู่กับสภาวะจิตของแต่ละบุคคลออกไปเสีย เพราะหากอธิบายเช่นนั้นก็แทบจะสรุปเป็น **หลักการร่วม** ไม่ได้เลย

และเอกลักษณ์ที่ทำให้ออกสก็อตโดดเด่นจากนักจิตวิทยาแห่งการเรียนรู้โดยทั่วไปก็คือ ในขณะที่นักจิตวิทยาการเรียนรู้สำนักพฤติกรรมนิยมหรือที่รู้จักในชื่อย่อ ๆ ว่า สำนัก Stimulus-Response Learning (S-R theory) มักจะสนใจแต่ "สิ่งเร้า" (stimulus) ที่เป็นตัววัตถุ/คน/สิ่งของ/เหตุการณ์จริงๆ แต่ออกสก็อตจะสนใจ "สิ่งเร้าที่เป็นสัญลักษณ์" (symbolic stimulus) ที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองได้เช่นเดียวกัน ฉะนั้นไม่จำเป็นต้องเห็น "มะขาม" จริง ๆ จึงจะนำถาย

ไหล เพราะเพียงแคได้ยินคำพูดว่า "มะขาม" หรือเห็น "รูปภาพมะขาม" ก็สามารถกระตุ้นให้คนบางคนเกิดอาการน้ำลายไหลได้แล้ว และออสกูดมีความสนใจเป็นพิเศษว่า สิ่งเร้าที่เป็นสัญลักษณ์นี้ทำให้คนเรียนรู้ความหมายและเกิดปฏิกิริยาตอบสนองได้อย่างไร

เนื่องจากออสกูดมีความสนใจเรื่องสิ่งเร้าเชิงสัญลักษณ์เป็นพิเศษ เขาจึงให้ความสนใจกับเรื่อง "ภาษา" ซึ่งเป็นสิ่งเร้าเชิงสัญลักษณ์ที่สำคัญ แต่ทว่าออสกูดก็มีจุดยืนที่แตกต่างจากนักภาษาศาสตร์ทั่วไป โดยที่เขาเห็นว่า วิธีการศึกษาภาษานั้น ไม่ควรจะศึกษาเรื่อง "ภาษา" โดยแยกออกจาก "การแสดงพฤติกรรมจริง ๆ ที่กำลังดำเนินอยู่" เพราะการใช้ภาษานั้น จำเป็นต้องดำเนินอยู่ภายใต้บริบทอันใดอันหนึ่ง หรือหากกล่าวให้ง่ายขึ้นก็คือ ออสกูดเสนอให้ขยายการศึกษาเรื่อง "speech" มาเป็น "speech act" นอกจากนี้ เขายังเห็นว่า บรรดาทฤษฎีจิตวิทยาทั้งหลาย ยังควรที่จะมุ่งอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "ภาษา" กับ "การกระทำอย่างอื่น ๆ ของมนุษย์" เช่น ทำไมคนโบราณของไทยจึง "คำพูดไหนก็ทำตามคำพูดนั้น" แต่สมัยปัจจุบันช่องห่างระหว่าง "คำพูด" กับ "การกระทำ" จึงมีเพิ่มขึ้น เป็นต้น

(2) **วิธีอธิบายเรื่อง "ความหมาย" แบบทฤษฎีการเรียนรู้** ในขณะที่ออสกูดนำเอาทฤษฎีการเรียนรู้มาอธิบายเรื่องความหมายโดยอาศัยหลักการเดิม ๆ ของทฤษฎีการเรียนรู้นั้น เขาก็ได้เพิ่มแนวคิดใหม่ ๆ เช่น เรื่องพฤติกรรมภายนอก/พฤติกรรมภายในที่ทฤษฎีการเรียนรู้เดิมไม่ได้แยกแยะเอาไว้

ออสกูดได้เสนอแบบจำลองพฤติกรรม 3 ขั้นตอนด้วยกัน กระบวนการพื้นฐานของ 3 ขั้นตอนได้แก่

- **ขั้นใส่รหัส (Encoding - รับสิ่งเร้า)**
- **ขั้นสร้างสายสัมพันธ์ (association - จับคู่สิ่งเร้า-การตอบสนอง)**
- **ขั้นถอดรหัส (Decoding - มีปฏิกิริยาตอบสนอง)**

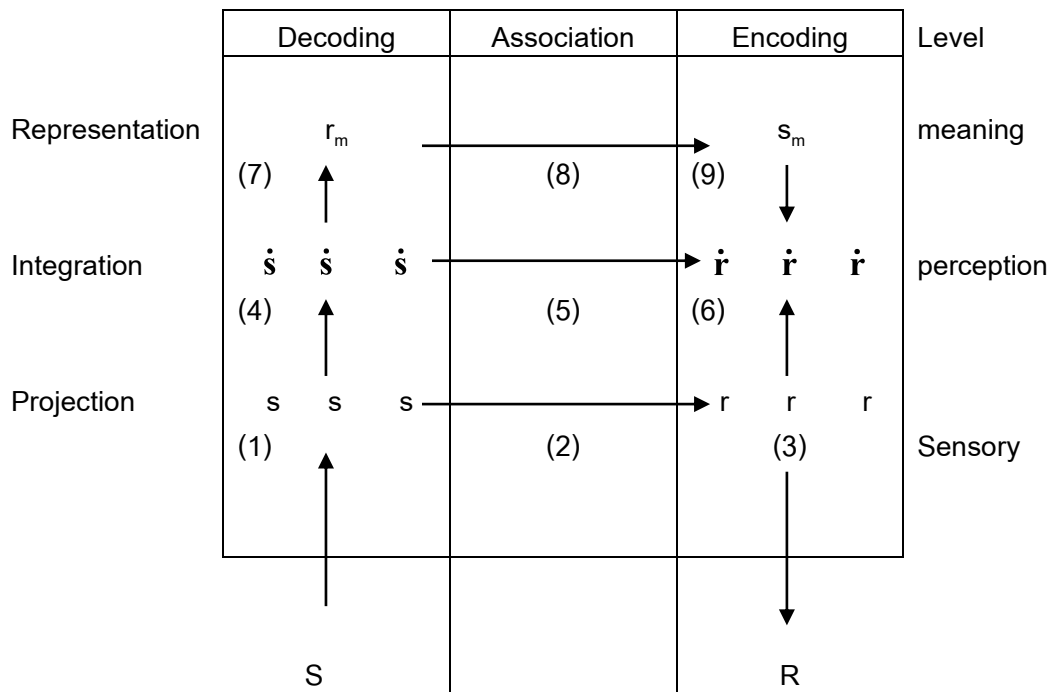
กระบวนการทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ อาจจะมีเกิดในพฤติกรรมระดับต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิต/มนุษย์ ซึ่งพฤติกรรมแต่ละระดับนั้นมีความสลับซับซ้อนที่แตกต่างกัน

● **ระดับแรก** ได้แก่ระดับ **projection** เป็นระดับที่ระบบเส้นประสาทสัมผัสแบบง่าย ๆ ที่ทำงานเชื่อมโยงอวัยวะรับสัมผัส (หู ตา จมูก ลิ้น ปาก ผิวหนัง) กับ "อวัยวะตอบสนอง" (อวัยวะทั้ง 32 ของมนุษย์) การแสดงพฤติกรรมที่อยู่ในระดับนี้เป็นพฤติกรรมแบบสะท้อน (reflexive) ตัวอย่างเช่น เวลาที่เราถูกไม้เคาะที่หัวเข่า หัวเข่าจะกระตุก หรือเมื่อมีแสงสว่างส่องเข้าตา ม่านตาเราก็จะกระพริบ เป็นต้น ในกรณีนี้ สิ่งเร้า-การตอบสนองอาจจะเชื่อมโยงกันโดยตรงและอย่างอัตโนมัติ ออสกูดเรียกกระบวนการระดับแรกนี้ว่า **Sensory**

- **ระดับที่สอง** ได้แก่ ระดับ Integration ระดับนี้การเชื่อมโยงระหว่าง S-R ไม่ดำเนินไปอย่างอัตโนมัติ สิ่งเร้าและการตอบสนองจะถูกผนวกเชื่อมรวมเข้าด้วยกัน โดยอาศัยกระบวนการทำงานของสมองที่ต้องดำเนินงานผ่านการเชื่อมโยงของกระบวนการเรียนรู้เช่น การกล่าวถ้อยคำประโยคที่ทักทายกันตามธรรมเนียม เช่น ผู้ชายคนแรกพูดว่า "สวัสดี เป็นอย่างไรบ้างครับ" ฝ่ายผู้หญิงตอบว่า "สบายดีค่ะ ขอขอบคุณค่ะ แล้วคุณล่ะคะ" ออสกูดเรียกกระบวนการระดับที่สองนี้ว่า Perception

- **ระดับที่สาม** เป็น Representational เป็นระดับที่ความหมายได้ถือกำเนิดขึ้นมา ในที่นี้กระบวนการพื้นฐานจะมีความซับซ้อนขึ้นดังนี้

"สิ่งเร้าตัวจริง" (S) จากสิ่งแวดล้อมภายนอกจะถูกฉายภาพ (project) เข้าไปสู่สมอง ที่นั่น การตอบสนองภายใน (r) จะเกิดขึ้น และนำไปสู่**สิ่งเร้าภายใน** (s-ความหมาย) ต่อจากนั้น การตอบสนองภายในนี้ก็จะเป็นไปเป็นสิ่งเร้า และทำหน้าที่ให้ปัจเจกบุคคลแสดงอาการตอบสนองออกมาเป็น**ปฏิกิริยาภายนอก (R)** การตอบสนองภายในหรือความหมายจึงเป็นสายสัมพันธ์ที่เกิดจากการเชื่อมโยงเกิดจากการเรียนรู้ สายสัมพันธ์นี้เชื่อมโยงระหว่าง**ปฏิกิริยาตอบสนองที่เป็นจริงและแสดงออกมาภายนอกทั้งที่มีต่อวัตถุจริง และมีต่อสัญลักษณ์ของวัตถุ** ดังนั้น สัญลักษณ์ (อาจจะเป็นถ้อยคำ/ภาพ/เสียงพูดถึง ฯลฯ) ก็อาจจะดึงเอาความหมายเฉพาะ ๆ อันหนึ่งหรือชุดของความหมายชุดหนึ่งที่ก่อตัวมาจากการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับวัตถุนั้นได้เช่นกัน ออสกูดเรียกกระบวนการระดับที่สามนี้ว่า Meaning

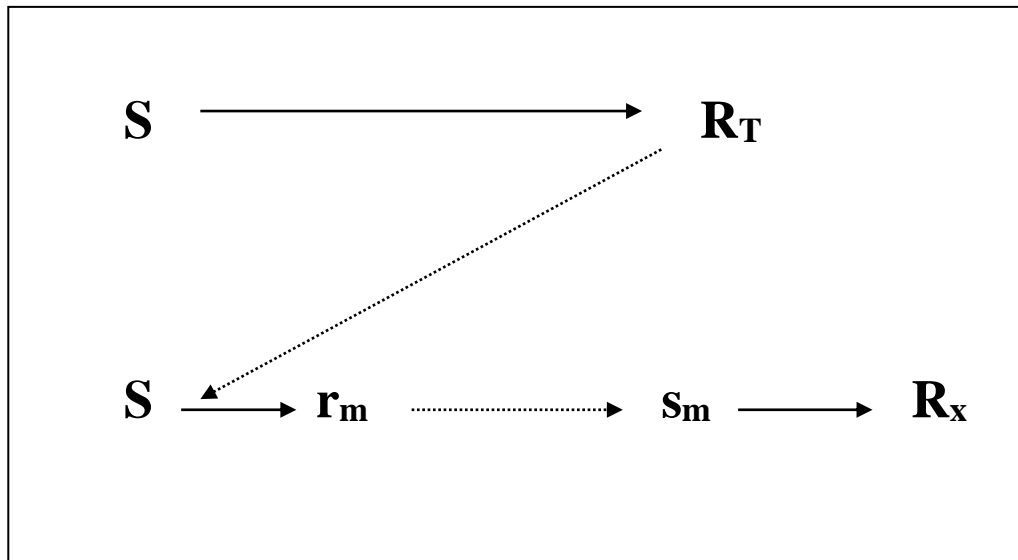
ภาพที่ 3: กระบวนการขั้นพื้นฐานและระดับพฤติกรรม

เราอาจยกตัวอย่างให้เห็นได้ชัด ๆ ตัวอย่างหนึ่ง เช่น สมมติว่าเราเคยนั่งอยู่บนเก้าอี้ตัวเล็ก ๆ ที่เปราะบางตัวหนึ่ง (ในที่นี้คือ s) แล้วเก้าอี้มันล้มหักลง ทำให้เราเจ็บ (ในที่นี้คือ r)

ในเวลาต่อมา เพียงแค่เห็นภาพของเก้าอี้ เช่น การมองเห็นเก้าอี้ตัวอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือการได้เห็นคำว่า "เก้าอี้ตัวเล็ก ๆ ที่เปราะบาง" ก็อาจจะกระตุ้นให้เกิด "ภาพพจน์ในใจ" (r_m) ในหัวสมองของเรา ซึ่งภาพนั้นจะมีอิทธิพลมากพอที่จะกำหนดได้แล้วว่า เราจะต้องมีปฏิกิริยาตอบสนองอย่างไร

ตัวอย่างในชีวิตประจำวันที่เราประสบจนคุ้นเคยได้แก่ คนที่เพียงแต่ได้ยินคำว่า "มะขาม" ก็เกิดอาการน้ำลายสอได้เสียแล้ว การตอบสนองภายใน (ไม่ว่าจะเป็นความหวาดกลัวหรือความเจ็บปวดหรืออาการอื่น ๆ) เป็นส่วนหนึ่งของความหมายที่เรามีต่อสัญญาณตัวหนึ่งๆ แม้ว่าในชีวิตจริง บรรดาความหมายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นคงจะมีลักษณะซับซ้อนมากกว่าตัวอย่างที่ยกมา แต่ทว่าออสกูดก็เชื่อว่า บรรดาความหมายเหล่านี้ต่างถูกสร้างขึ้นมาจากอาศัยกระบวนการเชื่อมโยงพื้นฐานที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น

(3) พัฒนาการของการเกิดความหมายของสัญญาณ ออสกูดอธิบายกระบวนการเกิดความหมายจากแนวคิดเรื่องการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ดังแสดงในภาพ

ภาพที่ 4: พัฒนาการเกิดความหมายของสัญลักษณ์

ภาพข้างบนนี้แสดงให้เห็นว่า พัฒนาการของสัญลักษณ์ S เป็นผลที่เกิดมาจากการเชื่อมโยงตัวมันเองเข้ากับ**สิ่งเร้าตามธรรมชาติ** (S) R_T เป็นส่วนหนึ่งของปฏิกิริยาตอบสนองอันซับซ้อนที่สุดที่บุคคลมีต่อ**สิ่งเร้าตามธรรมชาติ** (S) ซึ่งจะถูกนำเสนอในภาพตัวแทนอยู่ในรูปแบบของ**ปฏิกิริยาภายใน** (r_m) จากนั้น **ปฏิกิริยาภายใน**นี้จะแปรเปลี่ยนมาเป็น**สิ่งเร้าภายใน** (s_m) ซึ่งไปทำหน้าที่กระตุ้นให้เกิด**ปฏิกิริยาอันใหม่** (ซึ่งถูกเชื่อมโยงกับปฏิกิริยาอันเก่า) ที่แสดงออกมาอย่างเปิดเผยเป็น R_x

จากภาพนี้ ความหมายจึงเป็นกระบวนการที่มีตัวสื่อกลางระโยงระยางกันเป็นทอด ๆ อยู่ในภายใน คือจาก r_m ไปสู่ s_m และการเกิดความหมายนี้เป็นเรื่องภายในจิตใจของคนแต่ละคน เป็นลักษณะ/ประสบการณ์เฉพาะตัวว่าเขาได้มีประสบการณ์กับ**สิ่งเร้าตามธรรมชาติ**นั้นมาแล้วอย่างไร เราจึงเรียกความหมายแบบนี้ว่า มีคุณสมบัติ "โดยนัยประหวัด" (connotative)

ลองดูตัวอย่างของจริงประกอบคำอธิบายข้างต้น ถ้าแมงมุมของจริง (S) สามารถกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองที่แสดงออกมาได้จริง ๆ เช่น ขยะแขยง (R_T) เมื่อ**สิ่งเร้า**ตัวใหม่เช่น **คำว่า "แมงมุม"** (สัญลักษณ์) ถูกนำไปเข้าสู่/เชื่อมโยงกับตัวแมงมุม ส่วนหนึ่งของปฏิกิริยาตอบสนอง (r_m) (เช่น ความขยะแขยง) จะถูกนำมาเชื่อมโยงกับ**สิ่งเร้า**ตัวใหม่ ฉะนั้น ความหมายภายในจะทำหน้าที่เป็นตัวสื่อกลางให้บุคคลมีปฏิกิริยาตอบสนองกับคำว่า "แมงมุม" ถึงแม้ว่า ตัวแมงมุมจริง ๆ

จะไม่ได้อยู่ ณ ที่นั่นก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ในชีวิตจริงของคนเรา ความหมายที่เรารับรู้กันโดยส่วนใหญ่ มักไม่ได้เกิดจากผลของการเรียนรู้แบบมีประสบการณ์โดยตรงกับสิ่งเร้าตามธรรมชาติ (ที่มีอยู่จริง) หากแต่มักจะเกิดจากการเชื่อมโยงจากสัญญาตัวหนึ่งไปยังสัญญาตัวอื่น ๆ ต่อไปเป็นทอด ๆ แบบลูกโซ่ และกระบวนการเรียนรู้นี้อาจจะเกิดขึ้นในระดับความนึกคิดที่เป็นนามธรรม โดยไม่จำเป็นต้องมีการสัมผัสจับต้องกับสิ่งเร้าตัวแรกเริ่มเลย เช่นเด็ก ๆ ส่วนใหญ่อาจจะกลัวไดโนเสาร์ (ที่ดูจากภาพยนตร์) โดยที่ในชีวิตจริงไม่เคยได้เผชิญหน้ากับไดโนเสาร์เลย

ตอนที่ 2.2 กลุ่มทฤษฎีภาษาแบบธรรมดาแห่งปรัชญา (Ordinary Language of Philosophy)

บทนำ

ก่อนหน้าทีกลุ่มทฤษฎีภาษาแบบธรรมดาแห่งปรัชญา (Ordinary Language of Philosophy) (จากนี้ไปจะเรียกย่อ ๆ ว่ากลุ่ม OLP) จะก่อตัวมานั้น การศึกษาและวิเคราะห์เรื่องภาษาและความหมายจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของสำนักคิดรูปแบบนิยม (Formalism) และโครงสร้างนิยม (Structuralism) ลักษณะสำคัญของสองสำนักคิดนี้ก็คือ ศึกษาภาษาและวิเคราะห์ความหมายจากเฉพาะ "ในตัวของภาษานั้นเอง" เช่นวิธีการเรียงประโยคเป็นอย่างไร ใช้กฎไวยากรณ์อย่างไร เลือกใช้ถ้อยคำแบบไหน เป็นต้น

นักคิดกลุ่ม OLP เป็นกลุ่มที่ได้ปฏิเสธวิธีการศึกษาแบบที่กล่าวมาไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์และวัตถุที่อ้างถึงเช่นที่กล่าวมา หรือทฤษฎีด้านภาษาศาสตร์ที่มุ่งความสนใจไปที่ตัวประโยคซึ่งมีความหมายแฝงเร้นอยู่ภายใน รวมทั้งบรรดาทฤษฎีที่พยายามจะค้นหาต้นกำเนิดของความหมายที่จะเป็นตัวจัดวางโครงสร้างด้านตรรกะของข้อความต่าง ๆ ฯลฯ หลักคิดสำคัญที่ OLP ใช้ปฏิเสธวิธีการศึกษาของทฤษฎีเหล่านี้ก็คือ บรรดาทฤษฎีเหล่านั้นมิได้ใส่ใจว่า ประโยคหรือข้อความนั้นจะถูกนำมาใช้ในชีวิตจริงอย่างไร และเห็นว่า เป็นปรากฏการณ์ทั่วไปเลยว่า ภาษาที่มีอยู่ในไวยากรณ์กับภาษาที่ใช้กันอยู่จริง ๆ ในชีวิตประจำวันนั้น มักแตกต่างกันอย่างชัดเจน ดังนั้นกลุ่ม OLP จึงเชื่อว่า ลักษณะที่สำคัญที่สุดของความหมายนั้น มีอาจจะหาพบได้ในการใช้ถ้อยคำหรือพยายามค้นหากฎเกณฑ์ของตรรกะ หากแต่จะต้องพิจารณาดูว่า ภาษานั้นถูกนำไปใช้อย่างไรมากกว่า กล่าวคือ กลุ่ม OLP นำเสนอว่าเราต้องดูที่ "พฤติกรรมการใช้ภาษา" (Speech act) มิใช่ "รูปแบบของภาษา" (Speech form) เพราะพฤติกรรมการใช้ภาษาต่างหากที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในเรื่องความหมายของการ

สื่อสาร

ดังนั้น เวลาเราเห็นรูปแบบของการใช้ภาษาไทย เช่นคำว่า "ก็ได้" ในเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์นี้ ความหมายของคำว่า "ก็ได้" อาจจะแตกต่างกันอันเนื่องมาจากพฤติกรรมใช้ที่แตกต่างกัน

เหตุการณ์ 1 เด็กอนุบาล 2 คนกำลังเลือกตุ๊กตา 2 ตัว สีเขียวและสีแดงที่คุณครูให้มา เด็กคนแรกบอกเพื่อนว่า "เธอเอาตัวสีเขียวนะ ฉันอยากได้ตัวสีแดง" หนูน้อยคนที่สองบอกว่า "ก็ได้"

(ความหมายของ "ก็ได้" ในเหตุการณ์นี้คือ ตกลง)

เหตุการณ์ 2 คู่รักคูหนึ่งกำลังทะเลาะกันเรื่องพี่ชายหญิงซึ่งรักพี่ชายอย่างมาก และรู้สึกโกรธที่เห็นพี่ชายไปควงผู้หญิงคนอื่น เธอจึงเริ่มไวยวายแม้ว่าพี่ชายจะบอกให้ "หยุด" เธอก็ไม่ยอม ด้วยความรำคาญพี่ชายจึงทำว่า "ถ้าเธอยังไม่ยอมหยุดไวยวาย ก็ขอให้เลิกกันดีกว่า" ทั้งๆที่เสียใจและแค้นใจ แต่พี่ชายหญิงก็ตอบว่า "ก็ได้"

(ความหมายของ "ก็ได้" ในเหตุการณ์ที่สองนี้คือ "การประชดประชันแกลมน้อยใจ")

สำหรับนักคิดคนสำคัญ ๆ ในกลุ่ม OLP นี้คือ ลุดวิก วิท겐สไตน์ (L. Wittgenstein) เจ แอล ออสติน (J.L. Austin) และจอห์น เซิร์ล (John Searle) ซึ่งเราจะได้ศึกษาแนวคิดของแต่ละท่านตามลำดับดังนี้

เรื่องที่ 2.2.1 แนวคิดของวิท겐สไตน์และออสติน

(1) **ทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาของวิท겐สไตน์ (1889-1956)** วิท겐สไตน์เกิดในกรุงเวียนนาและเรียนทางด้านวิศวกรรม แต่ต่อมาได้เข้ามาศึกษาต่อในประเทศอังกฤษ และเป็นลูกศิษย์ของนักปรัชญาอังกฤษชื่อดังคือ เบร์ทรันด์ รัสเซลล์ แนวคิดหลักของวิท겐สไตน์คือเรื่อง "ปรัชญาแห่งภาษา" (philosophy of language) และ "การละเล่นทางภาษา (language game) พัฒนาการด้านแนวคิดในเรื่องภาษาและการสื่อความหมายของเขาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังนี้

ยุคแรก วิท겐สไตน์เสนอว่า สาระสำคัญของภาษาอยู่ที่หน้าที่เพียงประการเดียวคือหน้าที่ในการ "บอกความจริง" (fact-stating function) หรือหากกล่าวให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นก็คือ

ขีดความสามารถของประโยคต่าง ๆ ก็คือ การ "วาดภาพ" ข้อเท็จจริง (ที่เรียกยุดนี้ว่า "Picture Theory") ภาพของ "ข้อเท็จจริง" นั้นจะประกอบด้วยส่วนย่อย ๆ ซึ่งสอดคล้องกับส่วนย่อย ๆ ของสิ่งของที่ภาษานั้นระบุถึง และนอกจากนั้นในส่วนย่อย ๆ ของภาพนั้นก็ถูกจัดวางให้มีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน และหากภาพแห่ง "ข้อเท็จจริง" นั้นเป็นจริง ก็หมายความว่าส่วนย่อยต่าง ๆ ของวัตถุ/สิ่งของที่ภาษานั้นพูดถึงก็จะถูกจัดวางในลักษณะเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยในภาษานั้นเอง ตัวอย่างเช่น หากเราพูดว่า "บ้านหลังนี้มีรั้วกั้นอยู่ด้านหน้า และถัดเข้ามาเป็นสวนหน้าบ้าน" จากประโยคนี้ เราจะมองเห็นการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อย ๆ ของประโยค เช่น "บ้าน" "รั้ว" และ "สวนหน้าบ้าน" ซึ่งหากประโยคนี้วาดภาพได้อย่างมี "ข้อเท็จจริง" ก็แปลว่าในโลกแห่งความเป็นจริง ความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ส่วนย่อยในโลกที่เป็นจริงนี้ก็จะเรียงลำดับตามนั้น คือ มีรั้วอยู่ด้านหน้า ถัดมาเป็นสวน แล้วก็ถึงตัวบ้าน เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์ส่วนย่อย ๆ ในภาษา ส่วนย่อยนั้นก็คือ "ชื่อ" และประโยคที่พื้นฐานที่สุดก็จะประกอบด้วยชื่อเหล่านั้น (เช่นชื่อ 3 ชื่อในประโยคตัวอย่างข้างบนนี้) ส่วนประโยคที่ซับซ้อนมากขึ้นก็จะประกอบด้วยประโยคพื้นฐานที่เข้ามาจัดวางร่วมกันตามหลักของตรรกะ (เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนก็เอาไว้ข้างหน้า เป็นต้น) อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวของวิทเกนสไตน์นั้นก็ใช้อธิบายได้แต่ภาษาที่อยู่ในสาขาวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ไม่สามารถนำมาใช้อธิบายภาษาในสายสุนทรียศาสตร์หรือจิตวิทยาได้เลย ในขั้นต่อมาวิทเกนสไตน์จึงได้ยกเลิกข้อเสนอนี้

ยุคที่สอง วิทเกนสไตน์ได้ยกเลิกข้อเสนอนี้ว่า "ภาษามีหน้าที่สำคัญเพียงประการเดียว" ดังที่ได้เสนอมานในยุคแรก รวมทั้งนำเสนอใหม่ว่า โครงสร้างของภาษานั้นไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับโครงสร้างที่เป็นจริงของวัตถุ (ดังตัวอย่างเรื่อง "บ้าน") ที่ได้กล่าวมาข้างต้น หากแต่ที่ว่า ภาษานั้นจะถูกจัดวางโครงสร้างตาม**บทบาทหน้าที่**ที่มันแสดงอยู่ใน**กระแสชีวิตที่เป็นจริง**ต่างหาก ดังที่อาจจะสรุปได้สั้น ๆ ว่า วิทเกนสไตน์ได้ขอเปลี่ยนแนวคิดจาก "ทฤษฎีวาดภาพ" (Picture Theory) มาสู่ "ทฤษฎีการเล่นทางภาษา" (Language Games) ที่แสดงได้หลายบทบาท เช่น บทบาทในการตั้งคำถาม บทบาทในการให้สัญญา เป็นต้น

และเมื่อมีวิธีการหลายแบบสำหรับจัดวางโครงสร้างของบรรดาถ้อยคำต่าง ๆ ที่จะแบกรับความหมาย นี้ก็เป็นเช่นเดียวกับการมีวิธีการหลาย ๆ แบบที่จะจัดระบบการกระทำ และวิทเกนสไตน์ได้เสนอว่า ภารกิจของนักวิชาการนั้นไม่ควรจะมุ่งมั่นอยู่ที่การสร้างทฤษฎีภาษาอย่างเป็นทางการที่เป็นสากลแบบมีทฤษฎีเดียว หากแต่ควรจะสนใจในการสังเกตความหลากหลายในการใช้ภาษามากกว่า ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาในการตั้งชื่อ การตั้งคำถาม การให้สัญญา การออกคำสั่ง เป็นต้น

สำหรับแนวคิดเรื่อง "การเล่นทางภาษา" นั้น วิทเกนสไตน์ได้อธิบายว่า เรื่องของภาษา

นั้นก็เหมือนการเล่นเกมหมากรุก ตัวหมากรุกที่วางอยู่ตามลำพังตัวเดียวนั้นจะไม่มีความหมายอันใดเลย ภาษาเองก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ การใช้ภาษานั้น จะต้องวางอยู่ใน "บริบท" อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ และบริบทที่สำคัญที่สุดก็คือ "ชีวิตประจำวัน" นั่นเอง

และเมื่อการใช้ภาษาเป็นเสมือนการละเล่น ก็แน่นอนว่า เราต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ กติกาสำหรับการแสดงพฤติกรรมการใช้ภาษา (verbal acts) ไม่ว่าจะเป็นการออกคำสั่ง (ซึ่งต้องเอาคำกริยามาไว้ข้างหน้าประโยค) หรือการรับคำสั่ง (ต้องตอบรับหรือปฏิเสธ) การตั้งคำถามหรือการตอบคำถาม การบรรยายเหตุการณ์ ฯลฯ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นตัวอย่างของการใช้ภาษาที่เราทำกันอยู่อย่างเป็นปกติวิสัย ซึ่งจำเป็นต้องเดินไปตามกติกาและกฎเกณฑ์ อันทำให้การใช้ภาษานั้น กลายเป็นการละเล่นทางภาษา

ดังนั้น หัวใจของการศึกษาปรัชญาแห่งภาษา จึงอยู่ที่การค้นหา "กฎเกณฑ์ที่อยู่ข้างหลัง" และ "ความสามารถของมนุษย์จะทำตามกฎเกณฑ์" เหล่านั้นได้ อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง วิท겐สไตน์ก็เสนอว่า การกระทำของมนุษย์นั้นไม่เคยเลยที่จะเดินตามกฎเกณฑ์อย่างสมบูรณ์แบบเพียงแบบเดียว เพราะวิธีการที่จะทำตามกฎนั้นย่อมมีหลากหลายวิธีอยู่เสมอ และกฎต่าง ๆ ล้วนสามารถจะตีความออกไปได้อย่างหลากหลายเสมอ จนเราอาจจะพูดว่า กฎทุกกฎสามารถจะปฏิบัติอย่างไรก็ได้แล้วแต่การยอมรับร่วมกันหรือธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ (ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องการแก้ไขปัญหาในสังคมไทยมักจะมีทางเลือกกว่า จะแก้ไขแบบนิติศาสตร์หรือรัฐศาสตร์) วิท겐สไตน์นำหลักการข้อนี้ไปใช้อธิบายกับความรู้และการใช้ภาษาทุกอย่างที่มีลักษณะ "การทำตามแบบแผน" ติดมาอยู่ด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาในเรื่องใด ๆ ก็ตาม

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง "ความหมาย" นั้น วิท겐สไตน์อธิบายเรื่องความหมายในแง่ของ "การใช้" กล่าวคือ ภาษาที่ไม่มีความหมายก็คือ ภาษาที่ไม่ได้ถูกนำมาใช้ใน "การละเล่นทางภาษา" หรือภาษาที่ไม่ได้มีบทบาทอย่างแท้จริงในชีวิตประจำวันของผู้คนนั่นเอง วิท겐สไตน์จึงเห็นว่า หน้าทีของนักวิชาการนั้นจึงต้องไม่พรวดภาษาออกไป "รูปแบบชีวิต" ที่เป็นจริงของผู้คน หากแต่ต้องทำตรงกันข้ามคือ การนำเอาภาษาเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันที่แท้จริงของมนุษย์

(2) ทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาของออสติน (J.L. Austin) จากพื้นฐานที่วิท겐สไตน์ได้วางรากฐานปรัชญาของ OLP นั้น ในขั้นต่อมาออสตินก็ได้มาพัฒนาต่อ โดยเรียกแนวคิดของเขาว่า "ทฤษฎีการกระทำแห่งภาษา" (Speech-act Theory)

ออสตินอธิบายว่า การกระทำแห่งภาษา (speech-act) เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดที่ภาษาสามารถจะแสดงความหมายออกมาได้ เป็นภาษาที่แสดงให้เห็นเจตนาหรือความตั้งใจของผู้ใช้ภาษา ตามปกติแล้ว การกระทำแห่งภาษามักจะเป็นประโยค แต่ในบางกรณีก็อาจจะเป็นถ้อยคำ

หรือวลีก็ได้ หากถ้อยคำหรือวลีนั้นสามารถที่จะแสดงเจตนาของผู้ใช้ได้ หรือกล่าวในคำศัพท์ของวิทเกนสไตน์คือ เป็นภาษาที่อยู่ในการเล่นเกมแห่งภาษา

การที่ออสตินเรียกหน่วยที่ใช้ศึกษาว่า "การกระทำแห่งภาษา" นั้นก็เนื่องมาจากแนวคิดที่ว่า เมื่อใดก็ตามที่**คนเราพูด**อะไรออกมา เขาก็กำลังแสดง**การกระทำแห่งภาษา**นั้นเอง การกระทำนั้นอาจจะเป็นการตั้งคำถาม การให้สัญญา การออกคำสั่ง การข่มขู่ การอ้อนวอน ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ ภาษาจึงมิได้เป็น "ตัวแทน" ของการกระทำบางสิ่งบางอย่าง แต่ตัวภาษานั้นเองได้"ลงมือกระทำ" บางอย่างเองเลย และเนื่องจากหลักการที่ว่า "การกระทำใด ๆ ย่อมบ่งบอกเจตนาของผู้กระทำ" ฉะนั้น หากผู้ส่งสารคนใดกระทำการแห่งภาษา (การสื่อสาร) ได้ประสบความสำเร็จ ผู้รับสารก็จะไม่เพียงแต่ "**เข้าใจ**ถ้อยคำ/วลี/ประโยค" เท่านั้น หากทว่ายังจะ**เข้าถึง**เจตนาของผู้ส่งสารอีกด้วยว่า กำลัง"ทำอะไร"

ตัวอย่างเช่น ถ้าเรากำลังแสดง "การกระทำแห่งภาษา" ด้วยการ "ให้สัญญา" เราก็กำลังสื่อสารความเข้าใจถึงบางสิ่งบางอย่างที่เราตั้งใจจะทำในอนาคต และจากภาษาพูดที่เราได้เอ่ยเอื่อนออกไปนั้น เรามิได้หวังเพียงให้ผู้ฟัง "เข้าใจสิ่งที่เราพูดเท่านั้น" หากแต่ยังต้องการให้ผู้สื่อสารล่วงรู้ถึง "ความตั้งใจ" ในใจของเราอีกด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อคน ๆ หนึ่งพูดว่า "ผมสัญญาว่าจะใช้เงินคืนให้คุณภายในสิ้นเดือนนี้" หากคนพูดพูดประโยคนี้เป็นภาษาไทย และคนฟังก็เป็นคนไทย เช่นเดียวกัน ฝ่ายผู้ฟังก็คง "เข้าใจ" ว่าคนพูดพูดอะไร แต่ยิ่งไปกว่านั้น ในประโยคนั้นเองยังสื่อแสดงถึง "ความตั้งใจ" ของผู้ส่งสารอีกด้วย

เนื่องจากลักษณะสองชั้นของ "การกระทำแห่งภาษา" นี้เอง จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ความล้มเหลวด้านการสื่อสารอยู่บ่อยครั้ง กล่าวคือ "มีการพูดภาษาเดียวกัน แต่ไม่เข้าใจกัน" ซึ่งเป็น "การเข้าใจระดับถ้อยคำ" แต่ไม่อาจ "เข้าถึง" ระดับความหมายหรือเจตนารมณ์ของผู้ส่งสาร ตัวอย่างในชีวิตประจำวันก็เช่น การบ่นว่าดูค่าของพ่อแม่ที่กระทำต่อลูกหรือตัวอย่างเนื้อเพลง "ความเข้าใจ" จากละครโทรทัศน์เรื่อง "ปริศนา" ดังนี้

"หากฉันจ้องมองตาเธอให้ลึกหน่อย

อย่างน้อย อาจทำให้ต้องเฉลียวใจ

ว่ามี "ความหมายใด" ซ่อนในดวงฤทัย

บ่งบอกความในใจที่ดวงตา

เมื่อใดก็ตามที่เราเอ่ยปากพูดประโยคว่า "ผมสัญญาว่าจะใช้เงินคืนให้คุณภายในสิ้นเดือนนี้" ออสตินกล่าวว่า ประโยคดังกล่าวนั้นอาจมีการกระทำได้ถึง 3-4 แบบดังนี้

(1) **Utterance act** เป็นการกระทำง่าย ๆ ในระดับของถ้อยคำเท่านั้น เป็นการเรียง

ความหมายตามหลักไวยากรณ์คือ ประธานเป็นใคร มีกริยาว่าจะทำอะไร ใครเป็นกรรม อะไรเป็น กริยาวิเศษณ์ เป็นต้น

(2) **Locutionary act** เป็นการกระทำระดับที่สูงขึ้นมา กล่าวคือในระหว่างที่ผู้พูดกระทำการพูดข้อความนั้น ผู้พูดกำลังเชื่อว่า สิ่งที่กำลังพูดอยู่นั้นเป็นจริง กล่าวคือ ผู้พูดเชื่อว่า ภายในสิ้นเดือนนี้จะมีการใช้เงินคืนให้ การวิเคราะห์ที่ในระดับนี้ยังคงตีความหมายแบบอ้างถึง ซึ่งหมายความว่า ความหมายนั้นดำรงอยู่ในประโยคนั้นเองโดยยังไม่ต้องเหลือบแลไปถึงเจตนาของผู้ส่ง กล่าวคือ เราสามารถจะตีความได้ว่า การกระทำแห่งภาษาในประโยคนี้นี้เป็นรูปแบบของการสัญญาถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

(3) **Illocutionary act** เป็นระดับที่สูงขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง เนื่องจากเป็นการอ่านความหมายที่ต้องดูเจตนาของผู้ส่งที่เข้ามาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ฉะนั้น ถ้าหากมีคน 2 คนที่พูดประโยคเดียวกันนี้ แต่ในแง่ Illocutionary act อาจจะแตกต่างกันมาก เช่น คุณสมชายอาจจะเจตนาอย่างแท้จริงที่จะใช้เงินคืน ในขณะที่คุณสมศักดิ์อาจจะพูดประโยคนี้นี้แบบรับปากอย่างขอไปที ตัวอย่างของการกระทำแบบ illocutionary act มักได้แก่ การตักเตือน การสรรเสริญเยินยอ การตำหนิติเตียน การให้สัญญาและอื่น ๆ และเป็นที่น่าสนใจที่ สังคมไทยโบราณมีความเข้าใจในเรื่องความขัดแย้งระหว่างการอ่านความหมายระดับ "ถ้อยคำ" กับระดับ "เจตนาของผู้ส่ง" อย่างมาก เช่นตัวอย่างภาษิตที่ว่า "ปากหวานกันเปรี้ยว ปากปราศรัย น้ำใจเขือดคอ" เป็นต้น

(4) **Perlocutionary act** เป็นพฤติกรรมการใช้ภาษาโดยที่ผู้ส่งสารต้องการตั้งใจจะให้เกิดกระทบถึงความรู้สึก ทศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของผู้ฟังมากที่สุด ตัวอย่างของการกระทำแห่งภาษาแบบนี้ก็เริ่มตั้งแต่การพูดกระแหนะกระแหนะ ประชดประชัน ไปจนกระทั่งถึงการพูดเพื่อการโน้มน้าวทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นคำปราศรัยของนักการเมืองหรือการเทศน์ของพระ ตลอดจนรูปแบบของการแสดงละครและศิลปะทุกชนิด การกระทำในระดับนี้จะสูงกว่า illocutionary

การกระทำแห่งภาษาใน 2 รูปแบบหลังเป็นแบบที่ออกสตินให้ความสนใจมากที่สุด โดยที่เขาได้ระบุเอาไว้เป็นการเฉพาะว่า การกระทำ 2 แบบนั้นเป็นพฤติกรรมที่แสดงโดยใช้ประโยคชนิดพิเศษที่มีคำกริยาแบบบ่งบอกการกระทำอย่างชัดแจ้ง ที่เรียกว่า Performative verbs คำกริยาชนิดนี้แปลว่า เป็นคำกริยาที่บ่งบอกถึงการกระทำจะสำเร็จลุล่วงได้ด้วยการเปล่งถ้อยคำออกมาเท่านั้น เช่น การยืนยัน การกล่าวคำสัญญา การรับปาก การให้สัตย์ปฏิญาณ การสาบาน การเอ่ยถาม การกล่าวคำขอบคุณ ฯลฯ คำเหล่านี้ช่วยให้ผู้ฟังสังเกตได้ถึงเจตนาของผู้พูด

ความแตกต่างระหว่าง illocutionary และ Perlocutionary act จะอยู่ตรงที่แบบหลังนั้น ผู้พูดไม่เพียงแต่คาดหวังให้ผู้ฟังเข้าใจเจตนาเท่านั้น หากแต่ยังมุ่งหวังให้ผู้ฟังมีการกระทำตามเจตนาของตนอีกด้วย ฉะนั้น หากเราพูดว่า "หิวน้ำจืด" ในระดับ illocutionary act เราอาจจะหวัง

เพียงให้เพื่อนเข้าใจสภาวะการกระทำของเราเท่านั้น แต่ถ้าหากเป็น perlocutionary act เราจะคาดหวังให้เพื่อนเดินไปหยิบน้ำมาให้เราดื่มด้วย เพราะฉะนั้นในประโยคเดียวกันว่า "หิวน้ำจัง" นี้ วิธีการพูดของการกระทำแห่งภาษาทั้งสองแบบจะต่างกัน ซึ่งบางครั้งอาจจะขึ้นอยู่กับคู่การสื่อสารด้วย เช่น ถ้าผู้พูดเป็นเจ้านาย และผู้ฟังเป็นสาวใช้ ประโยคดังกล่าวก็มีโอกาสจะเป็น perlocutionary act ได้มาก

เรื่องที่ 2.2.2 ทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาของเซิร์ล

แนวคิดของเซิร์ลเป็นการพัฒนาหลักการของวิทเกนสไตน์และออสตินให้ลงในรายละเอียดมากขึ้น ดังนั้น หลักการพื้นฐานที่วิทเกนสไตน์และออสตินได้วางเอาไว้จึงยังคงปรากฏอยู่ในแนวคิดของเซิร์ล เช่น แนวคิดสำคัญของ "การกระทำแห่งภาษา" (Speech act) ที่ว่า "เมื่อใดก็ตามที่เราเอ่ยปากพูด เมื่อนั้นเราก็ได้แสดงการกระทำบางอย่างออกมาแล้ว" ด้วยเหตุนี้ เซิร์ลจึงให้ความสนใจกับการแสดง **พฤติกรรมของภาษา** (performance) อย่างมาก และในการวิเคราะห์พฤติกรรม/การกระทำแห่งนี้ เซิร์ลจะให้ความสนใจกับ "เจตนา" ของผู้ส่งสารเช่นเดียวกับวิทเกนสไตน์และออสติน

(ก) ประเภทของการกระทำแห่งภาษา

เซิร์ลได้แบ่งประเภทของการกระทำแห่งภาษาในแบบเดียวกับออสตินโดยมีความแตกต่างเพียงเล็กน้อย ดังนี้

(1) **Utterance act** หมายถึงการกระทำแบบง่าย ๆ ของการเปล่งเสียงออกมาเป็นคำพูดไม่ว่าจะเป็นคำ ๆ เดียวหรือชุดของถ้อยคำก็ตาม สำหรับการกระทำแบบนี้ ความตั้งใจของผู้พูดก็คือ "การได้พูดออกมา" โดยจะไม่มี ความหมายอะไรนอกเหนือไปกว่านั้น ตัวอย่างที่ชัดเจนก็เช่น บรรดานักแสดงที่ฝึกหัดทดลองเสียง หรือการทักทายกันตามธรรมเนียม ประเพณี เช่น สบายดีหรือ เป็นต้น

(2) **Propositional act** เทียบได้กับสิ่งที่ออสตินเรียกว่า locution เป็นการเอ่ยประโยคด้วยความตั้งใจที่จะแสดงให้เห็นว่า คำพูดนั้นได้หมายความถึงบางสิ่งบางอย่างหรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ผู้พูดปรารถนาที่จะแสดงให้เห็น **ความเชื่อมโยง** ระหว่างตัวประธานและคำกริยาที่อยู่ในประโยค หรือต้องการจะระบุถึงวัตถุชิ้นหนึ่ง และอ้างอิงจากวัตถุชิ้นนี้ไปยังสิ่งอื่น ๆ ตัวอย่างประโยคที่ว่า "ขนมชิ้นนี้อร่อยนะ" ผู้พูดต้องการจะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง "ประธาน" ของประโยค คือ "ขนม" กับคำกริยา คือ "อร่อย"

(3) **Illocutionary act** เป็นการกระทำที่มุ่งเน้นจะแสดง **เจตนาของตน** ให้ผู้อื่นได้รับรู้

ดังนั้น จากกรณีตัวอย่างประโยคข้างบนที่กล่าวว่า "ขนมชิ้นนี้อร่อยนะ" หากเป็น Illocutionary act ผู้พูดจะต้องเติมการกระทำด้วยประโยคที่ว่า "เราบอกเธอจริง ๆ นะว่า ขนมชิ้นนี้อร่อยนะ"

(4) Perlocutionary act เป็นการกระทำของผู้พูดที่ตั้งใจจะให้เกิด**ผลลัพธ์หรือผลสืบเนื่อง**บางประการในส่วนของพฤติกรรมของคนอื่น ดังนั้น จากประโยคที่ยกมา Perlocutionary act จะต้องเติมว่า "ขนมชิ้นนี้อร่อยนะ ถ้าไม่กินแล้วจะเสียใจ"

เราอาจจะเริ่มสังเกตได้ว่า วิธีการจัดลำดับของการกระทำแห่งภาษาทั้ง 4 แบบนี้จะเรียงตามระดับความซับซ้อนของเจตนาของผู้สื่อสาร และเพื่อให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนจะขออธิบายรายละเอียดของการกระทำแห่งภาษาในแต่ละประเภทดังนี้

ในระดับของ propositional act นั้น อันที่จริง propositional act เป็นลักษณะเนื้อหาส่วนหนึ่งของ illocutionary act นั่นเอง เพราะ propositional act เป็นการกระทำแห่งภาษาที่มีเป้าหมายที่จะเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ระหว่างประธานของประโยคเข้ากับคำกริยาของประโยค หรืออาจกล่าวได้ว่า มีเป้าหมายที่ระบุคุณสมบัติของวัตถุ/สิ่งของ หรือผู้คน เช่น ระบุว่า "ความอร่อยเป็นคุณสมบัติของขนม" "ความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติของคุณชวน หลีกภัย บุหรีเป็นสาเหตุของการเกิดโรคมะเร็งในปอด ฯลฯ และในการประเมินคุณค่าของ propositional act นั้น เราจะพิจารณาว่าประโยคดังกล่าวเป็น "ความจริง" มากน้อยเพียงใด โดยอาจจะตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างข้อความหนึ่งกับข้อความอื่น ๆ เช่น ตรวจสอบคุณสมบัติของบุหรีกับรายงานการวิจัยชิ้นต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม ในสายตาของนักทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาเช่นเซิร์ล เกณฑวินิจฉัย ภาษาที่เป็น "หลักความจริงและหลักตรรกะเหตุผล" นั้น ไม่ผู้จะมีความสำคัญเท่าใดนักในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน เพราะนักทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาจะให้ความสนใจกับ**เจตนาของผู้พูด**ในการกระทำด้วยการเอ่ยประโยคหรือข้อความนั้นออกมามากกว่า ดังนั้น เมื่อหมอบอกกับคนไข้ว่า " **ผมคิดว่า** อาการของคุณไม่ร้ายแรงนัก" แม้ว่าประโยคนี้จะไม่เป็นความจริง แต่ประโยคนี้ก็แสดงถึงเจตนาที่จะปลอบใจ/พูดให้กำลังใจคนไข้ เป็นต้น

จากที่กล่าวมา จึงเป็นเหตุผลว่า ทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาจะให้ความสนใจกับ Illocutionary act อันได้แก่ ตัวอย่างประโยคที่ว่า "**ฉันขอบอกเธออีกครั้งนะว่า** ขนมนี้อร่อยมาก" "**หมอเตือนคุณแล้วนะว่า** บุหรีเป็นสาเหตุของโรคมะเร็งปอด" ฯลฯ ส่วนของข้อความที่ขีดเส้นใต้ นั้น เป็นสิ่งที่ผู้พูดได้กระทำต่อ**ข้อความหนึ่ง** ๆ และเป็นจุดที่นักทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาจะให้ความสนใจอย่างมาก และการที่ข้อความนั้นได้ถูกนำไป "กระทำ" อย่างไม่รู้ตัวผู้ฟัง นั่นคือ พลังของ illocutionary act ของประโยคนั้น เช่น เราอาจจะนำเอาประโยคหรือข้อความที่ว่า "ขนมชิ้นนี้อร่อย" มากระทำการเสียใหม่ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกและความเข้าใจความหมายที่ต่างไปจาก

เดิม เช่น หากเราพูดด้วยสีหน้ายิ้มแย้มเาะว่า "ฉันว่าขนมชิ้นนี้ก็อร่อยดีเหมือนกันนะ" ผู้พูดก็จะเข้าใจว่า เรากำลังเย้ยหยันอยู่ ซึ่งทำให้ความหมายของประโยคที่ว่า "ขนมชิ้นนี้อร่อย" กลายเป็นความหมายที่ตรงกันข้ามไปเลย เช่น กลายเป็นหมายความว่า "ขนมชิ้นนี้แย่ที่สุดตั้งแต่ฉันเคยกินขนมมา" ด้วยเหตุนี้ เซิร์ลจึงสรุปว่า ในการพิจารณาการกระทำของภาษานั้น เราไม่อาจจะพิจารณาแต่ "ตัวภาษา/ข้อความ/ถ้อยคำ" อย่างโดดเดี่ยวได้ หากแต่ต้องพิจารณาข้อความหนึ่ง ๆ ว่าเป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่งในประโยคที่กว้างขวางกว่าตัวข้อความนั้นเสมอ

(ข) กฎแห่งการกระทำแห่งภาษา

เนื่องจากการพูดภาษานั้นเป็นการแสดงพฤติกรรมทางสังคมรูปแบบหนึ่ง การกระทำนี้จึงต้องดำเนินไปตามกฎกติกาทางสังคมที่ได้วางเอาไว้ ในสังคมไทยวางกฎเอาไว้ว่า เมื่อพบปะหน้ากัน ต้องพูดทักทายกัน การทักทายแบบชาวชนบทไทยนั้นต้องพูดประโยคว่า "กินข้าวกินปลาหมารึอัยยัง" แต่หากเป็นชาวอัสสัม ประโยคที่จะต้องพูดทักทายกันก็จะกลายเป็น "กินข้าวกินผักมาหรือยัง" สำหรับกฎเกณฑ์ที่สำคัญในทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาจะมีอยู่ 2 ประเภท คือ

(1) Constitutive Rule

(2) Regulative Rule

(1) **Constitutive Rule** เป็นกฎที่สถาปนา/สร้างเกมให้เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น การเล่นฟุตบอลจะกลายเป็นเกมได้ ก็ต่อเมื่อการล่นนั้นเป็นไปตามกฎการเล่นฟุตบอล (เริ่มตั้งแต่ต้องมี 2 ฝ่าย จำนวนผู้เล่น เป้าหมายการยิงลูก ตำแหน่งต่าง ๆ ฯลฯ) เมื่อใดก็ตามที่เรานั่งสังเกตการเล่นเกมบางอย่างเช่นการเล่นไพ่ หลังจากนั่งดูไปสักช่วงเวลาหนึ่ง เราก็จะทราบว่าคุณเล่นกำลังเล่นเกมอะไร เช่น ไพ่เกอร์ ผสมสืบ กบดำกบแดง ฯลฯ เนื่องจากแต่ละเกมจะมีกฎการเล่นไพ่ที่แตกต่างกัน

เมื่อนำเอาหลักของ Constitutive Rule มาใช้อธิบายเรื่องการกระทำแห่งภาษา เราอาจจะอธิบายได้ว่า ด้วยกฎเกณฑ์แบบ constitutive rule นี้เองที่ช่วยให้เราตีความได้ว่า ข้อความที่พูดออกมานั้นเป็นการกระทำแห่งภาษาแบบไหน เช่น เป็นการให้สัญญา เป็นการขอร้องหรือเป็นคำสั่ง และผลที่สืบเนื่องตามมาก็คือ ด้วย constitutive rule นี้ก็เช่นเดียวที่ทำให้เรามองเห็นเจตนา/ความตั้งใจของผู้ส่งสารได้

ตัวอย่างเช่น เมื่อเราได้ยินประโยค ๆ หนึ่ง เราจะทราบได้อย่างไรว่า ประโยคนั้นเป็นการให้คำสั่งสัญญา ที่เราทราบได้ก็เพราะประโยคสัญญานั้นจะต้องประกอบด้วยกฎพื้นฐาน 5 ข้อ

คือ

(i) ประโยคนั้นจะต้องประกอบด้วยถ้อยคำ / ข้อความที่สื่อแสดงว่า ผู้พูดจะทำอะไร ในอนาคต เช่น "ฉันจะรักเธอชั่วชีวิตนิรันดร" (propositional content rule)

(ii) ประโยคนั้นมักจะบอกว่า (ยกเว้นว่าเป็นความปรารถนาของฝ่ายผู้ฟัง) "ผู้พูดจะทำอะไร" มากกว่าบอกว่า "จะไม่ทำอะไร" (preparatory rule)

(iii) ข้อความที่เป็นสัจภูยานั้นจะระบุว่าจะมีการกระทำอันใดบ้างและการกระทำดังกล่าวจะได้รับการดำเนินการตามนั้นในกรณีที่ถูกอย่างเป็นไปตามครรลองปกติ โดยที่ทั้งผู้พูดและผู้ฟังจะมองเห็นได้อย่างชัดเจนทีเดียวว่า จะไม่มีการกระทำอันกลายเป็นอย่างอื่น

(iv) ผู้พูดต้องตั้งใจที่จะกระทำนั้นอย่างจริงจัง (sincerity rule)

(v) สัจภูยานั้นจะต้องรวมเอา "ข้อบังคับที่จะต้องปฏิบัติตาม" สำหรับที่ผู้พูดจะต้องนำไปกระทำ เช่น **ฉัน(ไม่ใช่ใครอื่น)จะรัก** (ต้องเป็นการกระทำอันนี้) **เธอ** (ไม่ใช่คนอื่น) **ชั่วชีวิตนิรันดร**(ความยาวของช่วงเวลากระทำการ) (essential rule)

กฎย่อยทั้ง 5 ข้อนั้นเป็นองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับที่จะจัดว่าการกระทำอันใดสามารถจะนับเป็นข้อสัจภูยาได้หรือไม่

(2) **Regulative rule** กฎประเภทที่สองนี้เป็น "คำแนะนำ/แนวทาง" (guideline) สำหรับการปฏิบัติเมื่ออยู่ในเกม คำแนะนำนี้จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่จะต้องรับรู้กันก่อนที่จะลงมือทำจริง ๆ และคำแนะนำ/แนวทางเหล่านี้จะบอกวิธีใช้ถ้อยคำ/ภาษาเพื่อบรรลุเป้าหมาย/ความตั้งใจของผู้ส่งสาร ตัวอย่างเช่น เมื่อเรามีความต้องการสิ่งใด ตาม Regulative rule ก็แนะนำว่าเราจะต้องแสดงการกระทำด้วยการ "ขอร้อง" และเมื่อผู้พูดเอ่ยปากขอร้องไปแล้ว ตามกฎของ regulative rule ผู้ฟังก็ต้องมีวิธีการตอบสนองกลับมามีอยู่ 2-3 แบบ คือ ตอบรับ ตอบปฏิเสธ หรือตอบแบบแบ่งรับแบ่งสู้ เป็นต้น

(ค) **เพ่งพินิจดู illocutionary act**

สำหรับประเภทของการกระทำแห่งภาษาที่เซิร์ลได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ ประเภท illocutionary act ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวถึงไปบ้างแล้วข้างต้น เซิร์ลได้จำแนกประเภทของ illocutionary act ออกเป็น 5 แบบย่อย ๆ ดังนี้

(i) **Assertives** เป็นประโยคข้อความที่ผู้พูดได้โดยง่ายให้สนับสนุนต่อความจริงในข้อความนั้น ในรูปแบบประโยคที่อาจมองเห็นได้อย่างชัดเจนคือการดูที่คำกริยาที่แสดงการกระทำ เราจะเห็นถ้อยคำประเภท "แถลง ยืนยัน สรุป เชื่อว่า ..."

(ii) **Directives** เป็นประโยคที่พยายามให้ผู้ฟังทำการอะไรบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการสั่ง คำเชิญชวน การวิงวอน คำสวดภาวนา คำอ้อนวอน ฯลฯ

(iii) **Commissives** เป็นประโยคที่ผู้พูดเข้ากับการกระทำบางอย่างที่จะต้องเกิดขึ้นในอนาคต ประกอบด้วยการกระทำประเภทให้สัญญา คำสาบาน การให้คำรับรอง การให้หลักประกัน การรับรองสัตยาบัน ฯลฯ

(iv) **Expressives** เป็นการกระทำแห่งภาษาที่สื่อความหมายให้เห็นสภาวะทางจิตบางอย่างของผู้พูด อันได้แก่ ความรู้สึกชอบคุณ การแสดงความยินดี การขอโทษ การแสดงความเสียใจ สำนึกผิด การต้อนรับด้วยความยินดี ฯลฯ

(v) **Declaration** เป็นรูปแบบประโยคที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อประกาศ/ยืนยันอย่างแน่วแน่ว่าเมื่อมีความเชื่อถือในสิ่งใด ก็จะทำตาม/ดำเนินการตามความเชื่อนั้น ตัวอย่างเช่น การประกาศแต่งตั้ง การแต่งงาน การประกาศขับไล่ การขอถอนตัว ฯลฯ

นักทฤษฎีการกระทำแห่งภาษาเชื่อว่า ถึงแม้การกระทำแห่งภาษาส่วนใหญ่จะมีลักษณะตรงไปตรงมา กล่าวคือมีการใช้ประโยคหรือข้อความที่บ่งบอกอย่างชัดเจนของผู้พูด แต่ทว่าก็มีการกระทำแห่งภาษาจำนวนมากไม่น้อยที่มีลักษณะอ้อม ๆ ตัวอย่างเช่น ในการเชิญชวนสมาชิกในครอบครัวให้มาที่โต๊ะกินข้าวพร้อม ๆ กัน คุณพ่ออาจจะใช้ประโยคพูดว่า "มีใครหิวบ้างหรือยัง" ซึ่งหากมองแต่รูปประโยคอย่างผิวเผินแล้ว เราอาจจะคิดว่าเป็นประโยคคำถาม แต่ความจริงแล้วประโยคดังกล่าวสื่อความหมายถึงการเชิญชวนมากกว่า

ตอนที่ 2.3 กลุ่มทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology)

เรื่องที่ 2.3.1 แนวคิดพื้นฐาน

(1) **ลักษณะเฉพาะของทฤษฎี** กลุ่มทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมเป็นสำนักคิดของทฤษฎีสังคมศาสตร์ที่มีลักษณะแตกต่างจากสำนักคิดอื่นๆ เช่น แตกต่างจากสำนักคิดวิวัฒนาการนิยมคือ ไม่เชื่อว่า สังคมต่างๆ วิธีคิดแบบต่างๆ วัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่มจะมีลำดับขั้นสูงต่อกันและยังแตกต่างจากสำนักหน้าที่นิยมและโครงสร้างนิยมตรงที่สำนักทั้งสองนั้นจะให้ความสนใจศึกษาสังคมจากวัตถุดิบ(material)ที่อยู่นอกตัวบุคคล เช่น สถาบันทางสังคม โครงสร้างสังคม ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ แต่สำนักปรากฏการณ์นิยมจะย้อนกลับมาสนใจที่ "ตัวบุคคล"

ดังนั้น ในขณะที่ทฤษฎีหน้าที่นิยม/โครงสร้างนิยมจะสนใจว่า บรรดาสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา รัฐ สื่อมวลชน ฯลฯ ทำงานหล่อหลอมบุคคลได้อย่างไร แต่สำนักปรากฏการณ์นิยมกลับสนใจว่า คนกลุ่มต่างๆคิด/รับรู้อย่างไรกับสถาบันสังคม ต่อระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ เช่นผู้หญิงไทยสมัยก่อนอาจจะรับรู้ว่าการอยู่เป็นสาวโสดเป็นสิ่งผิดปกติ แต่ผู้หญิงไทยสมัยนี้ อาจจะคิดว่า การอยู่คนเดียวเป็นการใช้ชีวิตอย่างอิสระเสรี คนไทยสมัยก่อน

อาจจะคิดว่า การมีอาชีพรับราชการเป็นความมั่นคงของชีวิตการทำงาน แต่เด็กไทยสมัยใหม่ อาจจะรับรู้ว่าการมีอาชีพที่ได้เปลี่ยนงานไปเรื่อยๆเป็นการทำทายมากกว่า กล่าวคือ ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมสนใจว่าสังคม/สถาบันสังคม/เหตุการณ์ต่างๆทางสังคม “ปรากฏ”ในการรับรู้ และความคิดของคนในสังคมอย่างไร

(2) **ระบบความรู้ของคน** การที่คนเราจะรับรู้หรือคิดต่อเหตุการณ์/สถาบันต่างๆของสังคม อย่งไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับระบบความคิดความเข้าใจของเขา ตัวอย่างเช่นที่ยกมาว่า ผู้หญิงไทยจะรับรู้การเป็นอยู่ใส่ดอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับ เขามีความรู้เกี่ยวกับ “ชีวิตครอบครัว”อย่างไร อย่งไรก็ตาม ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมก็ไม่ได้สนใจว่า “คนเราได้อะไร มากน้อยแค่ไหน ความรู้ของเขาถูกหรือผิด” (What to know) หากแต่สนใจว่า คนเรารับรู้ได้อย่างไร (How to know) และเขาทำอย่งไรนั้นไปทำไม (Why to know)

เนื่องจากสนใจ“วิธีการที่คนเรารับรู้โลก” สำนักปรากฏการณ์นิยมจึงสนใจ“การตีความ”และ “ความหมาย”โดยมีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับความหมายว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดเดียวที่ไม่เพียงแต่ *ลงมือกระทำ*เท่านั้น (action) แต่*ทว่า*มนุษย์ยังมีความเข้าใจ /มีการให้ความหมายกับการกระทำนั้นอีกด้วย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่รู้จักการให้ความหมาย ดังนั้น ในขณะที่ฝั่งสร้างรังแล้วก็เข้าไปอยู่อาศัยเท่านั้น แต่มนุษย์นั้น นอกจากจะสร้างบ้านแล้ว ก็ยังสร้างความหมายต่างนานาให้กับบ้าน เช่น บ้านคือวิมานของเรา เป็นต้น

(3). **รอยเชื่อมต่อระหว่าง “การกระทำ”กับ“ความหมาย”** คือสิ่งที่เรียกว่า “ความเข้าใจ” ซึ่งผู้ที่ทำการศึกษา/สังเกต จะต้องใช้การตีความ เพื่อเข้าถึง “ความเข้าใจ”ดังกล่าว เช่น หากเราอยากจะทำทราบว่า เด็กๆที่หนีออกจากบ้านมีความเข้าใจว่า “บ้านคืออะไร” เราก็ต้องตีความจากคำพูดของเขา การกระทำของเขา รูปร่างของเขา กล่าวคือ จาก”การสื่อสารนารูปแบบ”ของเขา

(4). **คำว่า “ปรากฏการณ์”**จึงหมายความว่าถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่คนเรา”เปิด/รับ”และ”รู้” และเป็น”สำนึก”ของคนนั้น สำนักปรากฏการณ์นิยมจึงเป็นศาสตร์ที่ต้องการจะศึกษาวิธีการที่คนเรามีประสบการณ์กับโลก มีการรับรู้โลก และมีสำนึกกับโลก โดยจุดเน้นหลักที่สำนักปรากฏการณ์นิยมตอกย้ำก็คือ การศึกษานั้น ต้องมองมาจากมุมมองของผู้ที่รับและรู้ประสบการณ์นั้นโดยตรง และต้องไม่นำเอาเกณฑ์(categories) จากภายนอกไปใช้ตัดสิน ดังนั้น คำขวัญของสำนักนี้ก็คือ ถ้าอยากจะทำรู้ว่า”รัก”นั้นเป็นอย่างไร ก็อย่ามัวไปเพียรถามกวีหรือนักจิตวิทยาอยู่เลย แต่ให้ลองไป”รักตัวเอง” ไปสัมผัส ไปรับรู้ ไปรับรู้เอง ไปสำนึกเอง แล้วจึงจะเข้าใจ

(5). **ความรู้ของมนุษย์** อย่งไรก็ตาม สิ่งทีเรียกว่า “ความรู้ของมนุษย์”นั้น เป็นยิ่งไปกว่าการมีประสบการณ์เท่านั้น เพราะอาจมีคนจำนวนมากที่มี”ประสบการณ์”กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ก็ไม่เคยเรียนรู้ ไม่เคยสำนึก (ที่คนไทยตั้งข้อสังเกตว่า เจ็บแล้วไม่รู้จำ จำแล้วยังไม่สำนึก) ความรู้จึง

ต้องเป็นความสำนึกที่มีความหมายต่อผู้รู้

(6). สิ่งที่เราเรียกว่า **"ความหมาย"**(meaning) นั้น จึงต้องเป็นปฏิสัมพันธ์(interaction) ระหว่าง

"ผู้ให้ความหมาย"กับ"สิ่งที่มีความหมาย"เสมอ ความหมายจึงไม่ได้บรรจุอยู่ในวัตถุสิ่งของของด้วยตัวของมันเอง แต่จะต้องขึ้นอยู่กับว่า "ความหมายของใคร" เสมอ ดังนั้น เราจึงไม่อาจพูดได้ว่า "เงินจะมีความหมาย"หรือเปล่า" แต่จะต้องถามต่อไปว่า "ในสายตาของใคร" และแม้แต่วัตถุชิ้นเดิม ก็อาจจะแปรเปลี่ยนความหมายไป เมื่อเปลี่ยน"ผู้ให้ความหมาย" หรือเปลี่ยนบริบท (เช่นกาลเวลา) เช่น แหวนวงหนึ่งอาจจะเคยแทนความหมายของ "ความรัก/ความผูกพัน" แต่ต่อมา ก็กลายเป็นเครื่องหมายแทน"การหลอกลวง/หักหลัง "จนกระทั่งกลายมาเป็น"มือکمทิมแทงใจ"

(7). **ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดความหมาย** ภาษาเป็นห้องเก็บประสบการณ์ต่างๆที่คนเรามีต่อโลก เช่น ตัวอย่างของบันทึกระจำวันเป็นรูปแบบที่ชัดเจนที่สุดหรือตัวอย่างของไทยที่สร้างคำศัพท์ใหม่เพื่อเรียกการปรากฏขึ้นของไฟชนิดใหม่ว่า "ไฟฟ้า"ได้แสดงให้เห็นความเข้าใจของคนไทยว่า ไฟแบบใหม่นั้น แตกต่างไปจากไฟที่เกิดจากการลุกไหม้ของถ่านในเตา หากแต่ยังเป็นไฟประเภทเดียวกับไฟที่เกิดจากฟ้าแลบฟ้าผ่า

(8.)สำหรับ**ทฤษฎีความหมาย**ของสำนัก "ปรากฏการณ์นิยม" นั้นมีจุดยืนว่า ลักษณะที่สำคัญที่สุดของความหมายนั้น จะอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่าง "ภาษา" กับ "ประสบการณ์" กล่าวคือ ในการพูดถึง เข้าใจ รู้สึก รับรู้ ตีความ "ภาษา" อย่างใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับ "ประสบการณ์" ของแต่ละบุคคล แต่แน่นอนว่า สำนักประสบการณ์นิยมเชื่อว่า ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลนั้นมิได้เกิดขึ้นตามยถากรรม หากแต่ถูกวางกรอบจากโครงสร้างสังคม เช่น ถ้าหากเราเกิดมาเป็นเจ้านายผู้หญิงชั้นสูงในสมัยอยุธยา ประสบการณ์ที่จะออกไปนอกรั้วนอกวังอย่างเสรีและตามลำพังย่อมเป็นไปได้ และในกลุ่มทฤษฎีนี้มีความเชื่อร่วมกันว่า ภาษามีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อชีวิตที่กำลังดำเนินไปและต่อประสบการณ์ของคนเรา มีอิทธิพลจนแม้ระดับจะกำหนดให้เรา "รับรู้อะไร ไม่รับรู้อะไร" เช่น ถ้าหากคนไทยรุ่นใหม่ไม่รู้จักภาษาที่ใช้เรียกรสชาติชนิดหนึ่งที่เรียกว่า "ซินคอค" เขาก็จะไม่รับรู้รสชาติดังกล่าว หากภาษาฝรั่งไม่มีคำที่แสดงความแตกต่างระหว่างคำว่า "ชม" กับคำว่า "ฟาด" คนตะวันตกจะไม่สามารถรับรู้แยกแยะรสชาติ 2 แบบนั้นออกจากกันได้

(9).ในการให้นิยามของคำว่า **"ความหมาย"** สำนักปรากฏการณ์นิยมจึงอธิบายว่า "ความหมาย" เป็นความรู้ที่คนเรามีต่อสภาพความเป็นจริง โดยที่ความรู้เหล่านั้นถูกเก็บสะสมอยู่ในรูปของภาษา (ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป)

ทฤษฎีกลุ่มนี้มีจุดยืนที่แตกต่างไปจากกลุ่มภาพตัวแทน (Representation) เช่น เอ ไอ ริชาร์ดส์ คือไม่สนใจการศึกษาแบบแบ่งแยกระหว่าง สัญญะ สิ่งที่ถูกอ้างถึง และตัวบุคคล เพราะ

ทฤษฎีนี้มองว่า ทั้ง 3 ตัวแปรนี้ต่างโยงใยกันอย่างแยกไม่ออก จึงสมควรที่จะพิจารณาไปพร้อม ๆ กัน

เนื่องจากการศึกษาเรื่องความหมายของสำนักนี้มีอยู่หลายกลุ่มย่อย เช่น ทฤษฎีรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ของเอิร์น คัสสิเรอ (E. Cassirer) และทฤษฎีสัมพัทธ์เชิงภาษาศาสตร์ของซาเพียร์และวอร์ฟ และท่านอื่นๆ ในที่นี้จึงจะยกตัวอย่างของทฤษฎีรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ของคัสสิเรอมาเสนอ

เรื่องที่ 2.3.2 ทฤษฎีรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ของคัสสิเรอ

คัสสิเรอเป็นนักปรัชญาภาษาศาสตร์ชาวสวีเดนที่เดินทางเข้าไปสอนหนังสือในสหรัฐ และเป็นนักวิชาการที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากคนหนึ่งในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ในฐานะนักปรัชญาที่มักจะต้องตั้งคำถามว่า "มนุษย์นั้นคืออะไร" คัสสิเรอให้คำตอบว่า "มนุษย์นั้นคือสัตว์โลกที่ใช้สัญลักษณ์" ดังนั้น เขาจึงมีความเห็นว่า การที่จะทำความเข้าใจถึงจิตใจของมนุษย์นั้น เราจำเป็นต้องค้นคว้าไปถึงกระบวนการใช้สัญลักษณ์รูปแบบต่าง ๆ ของมนุษย์ เพราะสัญลักษณ์เป็นตัวสื่อกลางระหว่าง "มนุษย์" กับ "สภาพความเป็นจริง" ของเขา และตลอดชีวิต คัสสิเรอก็ได้ทุ่มเทต่อการขบคิดปัญหานี้

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องมนุษย์ ความรู้ของมนุษย์ วัฒนธรรมสังคมมนุษย์ และประสบการณ์ของมนุษย์นั้น คัสสิเรอได้ใช้แนวการศึกษาเชิงวิชาการ 2 แนวทาง คือ แนวประวัติศาสตร์และแนวปรัชญา เขาจึงให้ข้อสรุปกว้าง ๆ ว่า พัฒนาการด้านความรู้และวัฒนธรรมของมนุษย์นั้นจะปรากฏออกมาใน "รูปแบบเชิงสัญลักษณ์" (symbolic form) ในหนังสือชื่อ *The Philosophy of Symbolic Form* ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1926 เขากล่าวว่า การที่เราจะรู้จักมนุษย์ เข้าใจความรู้ และวัฒนธรรมมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย แต่ละสังคม/วัฒนธรรมนั้น เราต้องศึกษาจากรูปแบบเชิงสัญลักษณ์นั่นเอง และในทางกลับกัน บรรดารูปแบบเชิงสัญลักษณ์ที่เด่น ๆ ในแต่ละสังคม/วัฒนธรรม ก็จะเป็นตัวจัดวางประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้และการแสดงออกของมนุษย์ในแต่ละสังคม/วัฒนธรรม ในแต่ละยุคสมัยนั้น

ในทัศนะของคัสสิเรอ "ภาษา" มีความเกี่ยวพันอย่างแยกไม่ออกจาก "จิตใจมนุษย์" และลักษณะด้านคุณภาพที่สำคัญที่สุดของภาษามนุษย์ก็คือ "การมีความหมาย" นี้เอง (ซึ่งทำให้ภาษามนุษย์มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับภาษาของสัตว์) และคัสสิเรอเสนอว่า เราไม่สามารถจะแยกศึกษา "ภาษา" ออกไปเป็นการเฉพาะจาก "ตัวมนุษย์" โดยถือเสมือนว่า ภาษาเป็นวัตถุชิ้นหนึ่งที่แยกจากตัวมนุษย์ได้อย่างเด็ดขาด ในทางตรงกันข้ามการศึกษาภาษานั้นต้องใช้แบบวิธีเชิงเช่นเดียวกับวิธีการของสำนักปรากฏการณ์นิยม กล่าวคือต้องศึกษาภาษาผ่าน "จิตใจ" (mind) และความหมายของบุคคล

สำหรับการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง "มนุษย์" กับ "สังคม" คัสสิโรใช้ท่าทีและจุดยืนแบบเดียวกับนักปรากฏการณ์นิยมโดยทั่วไป คือลักษณะสองด้านของความสัมพันธ์ ในด้านแรกนั้น เนื่องจากมนุษย์เรามีประสบการณ์กับโลกโดยผ่านสัญลักษณ์ เช่น เด็กเล็ก ๆ จะทำความรู้จักกับ "ชายที่ถูกพ่อแม่แนะนำว่าเป็นลุง" ด้วยการผ่านสัญลักษณ์ "การยกมือไหว้" (ทำให้เด็กเรียนรู้ว่าลุงเป็นผู้ที่มีอำนาจ/ฐานะสูงกว่าตน เด็กจึงต้องเป็นฝ่ายไหว้ผู้ใหญ่ก่อน) ดังนั้น ภาพตัวแทนสัญลักษณ์จึงฝังแน่นฝังติดอยู่ในการรับรู้ของเรา (เด็กไทยฝึกสัญลักษณ์ "การยกมือไหว้" เอาไว้ในกล่องเก็บการรับรู้ของเขา เมื่อใดที่เจอคนที่มีความอำนาจ/ฐานะเหนือกว่า ก็จะหยิบเอาสัญลักษณ์นี้ออกมาใช้) ภาษาและรูปแบบสัญลักษณ์ดังกล่าวจึงเป็นตัวจัดวางกรอบโครงสร้างสภาพความเป็นจริงรอบ ๆ ตัวเรา เช่น กรณีที่ยกตัวอย่างมานี้ เด็กไทยก็จะเรียนรู้โลกแห่งวัฒนธรรมไทยในเรื่องเครือญาติ/ความมีอาวุโสที่มาจากวัยวุฒิ เป็นต้น

แต่ในอีกด้านหนึ่ง คัสสิโรก็เห็นว่ามนุษย์เราก็มิได้ถูกจับวางอยู่ในกรอบที่ขยับเขยื้อนไม่ได้เอาเสียเลยที่เกิดมาจากกระบวนการที่ตายตัวของภาษา (เช่น หลักไวยากรณ์ของภาษา วิธีการใช้ถ้อยคำที่เจาะจง กาละ/เทศะ ฯลฯ) ทั้งนี้เพราะมนุษย์เราจำเป็นต้องเผชิญหน้ากับแรงผลักดันและการเปลี่ยนแปลงทั้งจากธรรมชาติและสังคม ดังนั้น ภาษาของเราจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เช่นเมื่อสังคมไทยรับเอาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารเช่นคอมพิวเตอร์เข้ามา สังคมไทยก็ต้องสร้างคำชุดใหม่ ๆ ที่เข้ากับเทคโนโลยีตัวนี้ ดังนั้นข้อสรุปของคัสสิโรก็คือ ภาษาและธรรมชาติ/สังคมนั้นมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ภาษาและรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ของเราต่างมีอิทธิพลในการกำหนดว่า เราจะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ออกมาเป็นอะไร แต่ในเวลาเดียวกัน สิ่งที่เรารับรู้นั้นก็อาจจะหวนกลับมามีอิทธิพลต่อรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ของเรา

ในหนังสือ The Philosophy of Symbolic Form คัสสิโรได้สำรวจพัฒนาการของรูปแบบเชิงสัญลักษณ์หลัก ๆ 3 รูปแบบที่เขาเรียกว่า Myth/Art และ Science (คำศัพท์เหล่านี้มีความหมายเฉพาะของทฤษฎีนี้เท่านั้นมิใช่ความหมายแบบที่เข้าใจกันโดยทั่วไป)

(1) Myth และ Art ทั้ง 2 รูปแบบเชิงสัญลักษณ์นี้มีลักษณะเหมือนภาษาดั้งเดิม (ที่บรรดาชนเผ่าดั้งเดิมใช้อยู่) คือมีรูปแบบที่เน้นความเป็นส่วนตัวสูง และเน้นหนักด้านอารมณ์ความรู้สึก Myth เป็นรูปแบบดั้งเดิมที่สุด มีลักษณะเด่นคือ ไม่มีหลักตรรกะและเน้นหนักด้านคุณค่าต่าง ๆ บรรดาคุณค่าทั้งหลายที่แสดงออกมานั้นจะครอบคลุมไปทั่วทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าเรื่องชีวิตอำนาจ ความรุนแรง ความชั่วร้าย ความตาย ฯลฯ คุณค่าเหล่านี้เจือปนด้วยมิติทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นสำคัญ ฉะนั้นในการพิจารณาเรื่อง myth จึงมีสิ่งที่จะเข้าถึงได้ด้วยความพยายามที่จะทำความเข้าใจกับแนวคิดต่าง ๆ ที่บรรจุอยู่ใน myth หากแต่จะต้องเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกอันลึกซึ้งร่วมกันที่หมู่คนที่เชื่อถือมีต่อ myth แต่ละเรื่อง

รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ของ myth อาจปรากฏได้ในหลายลักษณะ เช่น รูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือวัตถุสิ่งของศักดิ์สิทธิ์ ในสายตาของบรรดาผู้คนที่เชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งเหล่านี้จะรู้สึกเสมือนว่า ความศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มี "พลังอำนาจ" บางอย่างอยู่ในตัวเอง และเมื่อหวนกลับไปดูข้อคิดของคัสสิโรที่กล่าวว่า สัญลักษณ์เป็นตัวสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสภาพความเป็นจริง ความเชื่อในรูปแบบสัญลักษณ์เช่น myth นั้น ก็มีใช้ "การถูกหลอกหลวงให้หลงเชื่อคล้อยตามไป" หรือ "มิใช่การรับรู้ข้อเท็จจริงอย่างหลงผิด" รวมทั้งมิใช่ความเชื่อที่คนแต่ละคนจะสร้างขึ้นมาจากใจอีกด้วย หากทว่า myth เป็นวิธีการที่ผู้คนในแต่ละวัฒนธรรมใช้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ออกมาอย่างตรงไปตรงมา ตัวอย่างเช่น เมื่อประชาชนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขงพบเห็นปรากฏการณ์ว่าทุกปีของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จะมีลูกไฟลอยขึ้นมาจากแม่น้ำอย่างเป็นประจำ พวกเขาก็ต้องหารูปแบบเชิงสัญลักษณ์มาอธิบายเพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์นี้ ซึ่งรูปแบบสัญลักษณ์นั้นก็คือ myth เรื่อง "บั้งไฟพญานาค"

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ในระดับรูปแบบเชิงสัญลักษณ์เช่น myth นี้ ผู้คนจะมองดูความหมายของสัญลักษณ์ว่าเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวรูปแบบนั่นเอง ฉะนั้นในสังคมแบบดั้งเดิม นามที่ใช้เรียกวัตถุสิ่งของ และผู้คนนั้น จะถูกถือเสมือนว่า สิ่งที่มีชื่อยานามนั้นจะเป็นตัวแทนทางกายภาพดังเช่น นามนั้น ตัวอย่างเช่น เมื่อเจ้าชายในนิทานพื้นบ้านปลอมตัวมาเป็นขอทานที่มีตะปุมตะปาดตลอดทั้งตัว ผู้คนก็ขนานนามเจ้าชายองค์นี้ว่า "ท้าวแสนปม" เป็นต้น

สำหรับรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ที่เรียกว่า Art นั้น คัสสิโรไม่ได้เขียนรายละเอียดเอาไว้มากนัก โดยเสนอว่า ทั้ง myth และ art ต่างก็มีลักษณะที่เหมือนกัน คือมีลักษณะเน้นตัวบุคคลและเน้นอารมณ์ความรู้สึก โดยเฉพาะ Art จะเน้นด้านอารมณ์ความรู้สึกมากเป็นพิเศษ ทั้งรูปแบบ Myth และ Art นี้จะไม่มีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ทำให้ต่างจากรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ระดับต่อไปคือ Science

(2) Science เป็นรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ขั้นสูงที่สุดที่พัฒนามาแล้วที่สุดในกระแสวิวัฒนาการของวัฒนธรรมมนุษย์ ลักษณะประการหนึ่งที่ทำให้ science แตกต่างไปจาก myth ดั้งเดิมก็คือ science ช่วยเอื้ออำนวยให้ความคิดที่เป็นนามธรรมสามารถดำเนินไปได้ ตามหลักการแล้วรูปแบบเชิงสัญลักษณ์เช่น science ยังคงทำหน้าที่พื้นฐานเป็นตัวสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับความเป็นจริงดังเช่นที่รูปแบบ myth เคยเป็นมา หากทว่าส่วนที่แตกต่างออกไปก็คือ ในขณะที่ผู้คนที่เชื่อถือ myth จะไม่รับรู้หลักการดังกล่าว แต่ผู้ที่ป็นนักวิทยาศาสตร์จะรู้ตัวตลอดเวลาถึงหลักการเป็นตัวสื่อกลางดังกล่าว

ส่วนคณิตศาสตร์ซึ่งเป็นรูปแบบสุดยอดของ science นั้นก็ยังมีระยะห่างจาก

ประสบการณ์ที่รับสัมผัสมากที่สุด เพราะคณิตศาสตร์จะเล่นอยู่กับความสัมพันธ์ในรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ล้วน ๆ โดยไม่ได้แตะต้องกับความเป็นจริงเลย เช่น คณิตศาสตร์จะเล่นอยู่กับตัวเลข 1,2,3 ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ มิใช่เล่นอยู่กับปากกา 1 ด้าม 1 โต๊ะ 2 ตัว ซึ่งเป็นความเป็นจริง

ขั้นตอนวิวัฒนาการของภาษา

คัสสิเรอได้แสดงให้เห็นว่า ตัวภาษาเองได้มีวิวัฒนาการมาจากสภาวะดั้งเดิม แล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาในขั้นที่สูงขึ้น เหมือนกับรูปแบบเชิงสัญลักษณ์เช่น myth ได้วิวัฒนาการไปสู่ขั้นตอนที่สูงขึ้นมากคือ science ขั้นตอนของวิวัฒนาการของภาษาจะมีอยู่ 3 ขั้นคือ

(1) Mimetic เป็นภาษาที่เกิดจากการเลียนเสียงธรรมชาติ และจะถูกผูกติดอยู่กับการรับรู้ความหมายในแต่ละส่วนของบุคคล (หมายความว่า คนแต่ละคนจะอ้างความหมายของการเลียนเสียงตามแบบของตนเอง) และเช่นเดียวกับความหมายในรูปแบบของ myth ในขั้นนี้ภาษาจะไม่มีค้อยมีหลายชนิดนัก และจะขาดลักษณะที่เป็นนามธรรมอันเป็นส่วนที่จำเป็นสำหรับการก่อตัวของมโนทัศน์ (concept) และการคิดแบบใช้เหตุผล

(2) Analogic ในขั้นนี้ ภาษาจะเริ่มเคลื่อนย้ายจากรูปแบบเดิมคือ ความสัมพันธ์แบบตัว-ต่อ-ตัว (ที่ค่อนข้างเข้มงวด) ระหว่างภาษากับวัตถุ มนุษย์เราจะเริ่มใช้เสียงต่าง ๆ มากขึ้นเมื่อเทียบเคียงกับโลกแห่งความเป็นจริง แทนที่จะต้องทำเสียงหนึ่ง ๆ เพื่อแทนวัตถุชิ้นหนึ่งๆ

(3) Symbolic เป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดของการใช้สัญลักษณ์ ในขั้นนี้ได้มีการพัฒนาหลักไวยากรณ์ขึ้นมาใช้ ความหมายของคำแต่ละคำเริ่มกินความกว้างขวางมากพอที่จะครอบคลุมขอบเขตของกระบวนการก่อตัวของมโนทัศน์ต่าง ๆ ได้ ภาษาในขั้นนี้มีลักษณะนามธรรมมากขึ้น (เช่น มีการใช้คำว่า "การ" หรือ "ความ" ในภาษาไทย) ดังนั้นการรับรู้เองจึงเริ่มขยายตัวออกไป เช่น คนจะเริ่มรับรู้ว่าการทำ "ความดี" นั้นแสดงออกได้ในหลายรูปแบบ/รูปธรรม ตั้งแต่ช่วยเหลือคนตาบอดข้ามถนน เก็บของได้แล้วส่งคืนเจ้าของ ฯลฯ คนเราก็เริ่มมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากขึ้น และสามารถปรับตัวได้มากขึ้น ในขั้นสูงสุดนี้เท่านั้นที่ science สามารถจะพัฒนาขึ้นมาได้

คัสสิเรอสรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์ของภาษาก็คือ เส้นทางที่ความเป็นนามธรรมได้สั่งสมเพิ่มพูนมากขึ้นตามลำดับ เราจะเห็นพัฒนาการเช่นนี้ได้ในชีวิตของมนุษย์แต่ละคนที่เริ่มเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด แล้วค่อย ๆ ยกฐานะเป็นนามธรรมมากขึ้นทุกที ในขณะที่ภาษามีพัฒนาการที่สูงขึ้น การมีความหมายก็จะขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปจากที่เคยต้องผูกติดอยู่แต่เฉพาะสิ่งที่ได้เห็นหรือได้ยิน (strict sensory) สิ่งที่อยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้ (สิ่งที่ผูกติดอยู่กับปัจจุบัน-ในแง่กาลเวลา-และเทศะ/สถานที่ที่นั่น) เช่นเด็ก ๆ ที่จะเข้าใจแต่สิ่งที่เห็นอยู่ตรงหน้าเท่านั้น

ความหมายในระดับที่สูงขึ้นนี้จะขยายออกไปสู่การมีความหมายหลายอย่างที่สลับซับซ้อนโยงใยสัมพันธ์กัน และมีความหมายที่ข้ามพ้นกาลเวลาและสถานที่

น่าจะกล่าวได้ว่า ข้อสังเกตของคัสสิเรอที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเรื่องที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของภาษากับความคิดนั่นเอง คัสสิเรอได้สรุปแนวคิดดังกล่าวมาจากการที่เขาสังเกตคนที่เป็นโรค aphasics (อาการที่พูดไม่ได้หรือไม่เข้าใจคำพูดเนื่องจากโรคทางสมอง) เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่า ความสามารถที่มนุษย์มีในกระบวนการสร้างและใช้สัญลักษณ์นั้น ทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ และยังสามารถที่จะคิดผ่านการกระทำได้ แต่สำหรับคนที่เป็นโรค aphasics นั้นจะสูญเสียความสามารถดังกล่าว ดังนั้น คนที่เป็นโรคนี้จึงไม่สามารถจะคิดในระดับนามธรรมได้เลย หากแต่จะถูกผูกติดอยู่กับแต่เฉพาะกับประสบการณ์ที่เป็นกาลเวลาในปัจจุบันและสถานที่ที่อยู่ตรงนั้นเท่านั้น

ความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนระหว่างคนปกติธรรมดา กับคนที่เป็นโรค aphasics ก็คือ **วิธีการตั้งเป้าหมาย** คนที่เป็น aphasics นั้นจะสามารถตั้งเป้าหมายโดยตรงกับตนเองเท่านั้น ดังนั้นเมื่อรู้สึกกระหายน้ำ คนเป็นโรคนี้จะสามารถรินน้ำเพื่อดับกระหายได้ (เป้าหมายโดยตรงของการกระทำ) แต่จะไม่สามารถทำดังกล่าวได้เมื่อถูก**ขอร้อง** ให้ช่วยรินน้ำให้คนอื่น ("**การขอร้อง**" เป็นเป้าหมายทางอ้อม กล่าวคือ รินน้ำเพราะถูกขอร้อง มิใช่เพราะรู้สึกกระหาย) การที่จะผนวกเอา**การกระทำอันเดียวกัน** (การรินน้ำ) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลาย ๆ อย่าง (ดับกระหาย, ถูกขอร้อง) เช่น การกระทำส่วนตัว (รินน้ำกินเองเพราะกระหาย) และการกระทำที่มีสัญลักษณ์เป็นสื่อกลาง (รินน้ำเพราะได้รับคำพูดขอร้อง เป็นการกระทำโดยมารยาท) นั้นเป็นเรื่องที่คนที่เป็นโรค aphasics จะรู้สึกวุ่นวายเกินกว่าความสามารถที่จะผนวกการกระทำทั้งสองเข้าด้วยกัน และสามารถตอบสนองอย่างปกติธรรมดาได้

คัสสิเรอสรุปเรื่อง "ความหมาย" เอาไว้ว่า ความหมายดูเหมือนจะมีคุณลักษณะที่สำคัญอยู่ 2 ประการ ที่จะทำให้เกิดความหมายเกิดขึ้นมาได้ด้วยกระบวนการของสัญลักษณ์ คุณลักษณะประการแรกได้แก่ **การรับรู้แบบภาพรวม** (Gestalt perception) ได้แก่การมองเห็นส่วนรวมทั้งหมด และมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยทั้งหมดกับส่วนรวม คุณลักษณะประการที่สองได้แก่ **ความคิด** (การกระทำทางจิต) ที่สามารถแยกตัวออกจากการดำรงอยู่ในปัจจุบันกาลของวัตถุที่เราสามารถสัมผัสได้ด้วยผัสสะทั้งห้า

ในทัศนะของคัสสิเรอ ความหมายจึงเป็นโลกแห่งการรับรู้และโลกแห่งความคิดของปัจเจกบุคคล โลกนี้มีตัวสื่อกลางคือรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ทั้งที่เป็นภาษาและไม่ใช่อักษรที่มีอยู่ในแต่ละวัฒนธรรม คัสสิเรอเสนอว่า รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นสามารถสร้างสรรค์โลกแห่งความหมายให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล เช่น Myth เรื่องปลาอานนท์พลิกตัวทำให้คนโบราณให้

ความหมายกับการเกิดแผ่นดินไหวแบบหนึ่ง ในขณะที่ science ใช้เรื่องการเล่นตัวของเปลือกโลกให้ความหมายของการเกิดแผ่นดินไหวอีกแบบหนึ่ง กระบวนการสร้างความหมายให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลนี้กระทำด้วยการก่อรูปและหล่อหลอมรูปแบบของการรับรู้และระบบคิดของบุคคลนั่นเอง

ตอนที่ 2.4 ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology)

บทนำ

นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ในแวดวงวิชาการด้านการสื่อสาร ในบรรดากลุ่มนักทฤษฎีที่ให้ความสนใจเรื่องการวิเคราะห์ความหมายนั้น เห็นจะไม่มีนักทฤษฎีกลุ่มใดมีผลงานมากมายที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเท่านักทฤษฎีกลุ่มสัญวิทยา ในที่นี้จะขอแนะนำแนวคิดเบื้องต้นของทฤษฎีสัญวิทยาเป็นลำดับแรก จากนั้นจะนำเสนอแนวคิดของนักทฤษฎีสัญวิทยาที่มีผลงานโดดเด่นตั้งแต่รุ่นบุกเบิกจนถึงรุ่นปัจจุบันจำนวน 4 ท่านคือ

- (1) เฟอริดินันด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure)
- (2) ชาร์ลส์ เพียร์ส (Charles Peirce)
- (3) โรลองค์ บาร์ธส์ (Roland Barthes)
- (4) สจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall)

สัญณะคืออะไร (Sign)

เนื่องจากสัญวิทยาเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการศึกษาสัญณะ ดังนั้นจึงเป็นต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นอย่างคร่าวเสียก่อนว่า "สัญณะ" นั้นคืออะไร

คำว่า "sign" ในภาษาอังกฤษนั้น มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า "to semion" (พหูพจน์คือ ta semeia) ซึ่งในภาษาไทยแปลว่า "สัญณะ" ตามปกติในชีวิตประจำวัน เราคุ้นเคยกับสัญณะอยู่แล้ว ตัวอย่างเช่น เวลาที่เราไปเดินซื้อของตามศูนย์การค้าและต้องการจะเข้าห้องน้ำ เราก็จะมองหาป้ายที่เขียนเป็นรูป "ผู้หญิงและผู้ชาย" (หรืออาจจะเขียนว่า "ห้องน้ำ /toilet" พร้อมกับมีรูป"หัวลูกศร" และเมื่อเราเดินตามหัวศรไปถึงบริเวณห้องน้ำ เราก็จะเลือกเข้าห้องน้ำหญิงหรือชายโดยดู "รูปภาพผู้หญิง/ผู้ชาย" ที่ปิดเอาไว้หน้าห้อง นี่คือการตีตัวอย่างของเรื่องสัญณะในชีวิตประจำวัน และข้อสังเกตเล็ก ๆ ประการแรกในที่นี้ก็คือ รูปผู้หญิงและผู้ชายนั้น มิได้ยืนแทนความหมายว่า "ผู้หญิง" หรือ "ผู้ชาย" แต่ยืนแทนความหมายว่า "ห้องน้ำสำหรับผู้หญิงหรือผู้ชาย" ซึ่งหมายความว่า

ว่า มีความหมายเกินกว่าตัวมันเอง

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น เราสามารถจะสรุปคุณสมบัติที่สำคัญของสัญญาณได้ดังนี้คือ

(1) **ต้องมีรูปธรรมเป็นตัวแทน** ซึ่งอาจจะเป็นภาพ เสียง ตัวอักษร วัตถุ ผู้คน สถานที่ หรืออื่น ๆ เช่น จากภาพยนตร์เรื่อง The Lord of the Ring "แหวน" ก็คือ สัญญาณ

(2) **ต้องมีความหมายมากกว่าตัวเอง** ตัวอย่างก็คือ "แหวน" ที่อยู่ในหนังเรื่อง "The Lord of the Ring" นั้นเอง หากแหวนวงนั้นเป็นเพียงเครื่องประดับธรรมดา แหวนวงนั้นก็ย่อมไม่ใช่สัญญาณ แต่ทว่าแหวนในภาพยนตร์เรื่องนี้บ่งบอกถึง "อำนาจ" ซึ่งเป็นความหมายที่เกินไปกว่าตนเอง เช่นเดียวกับดอกกุหลาบสีแดงที่ถูกนำมาให้ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ก็มีความหมายมากกว่าการเป็นเพียงดอกไม้

(3) **ผู้ใช้สัญญาณต้องตระหนักว่า** รูปธรรมดังกล่าวนั้นเป็นสัญญาณ ในขณะที่คุณสมบัติ 2 ประการแรกที่กล่าวมานั้น จะดำรงอยู่ที่ตัววัตถุ/สิ่งของ แต่คุณสมบัติข้อสามนี้จะเกี่ยวข้องกับ "บุคคล" ว่าได้รับรู้ความหมายของสัญญาณนั้นหรือเปล่า

จากคุณสมบัติทั้ง 3 ประการนี้ หากเราต้องเผชิญหน้ากับคำถามที่ว่า "ปากกาดำหนึ่ง ภาพ ๆ หนึ่ง กล่องใบหนึ่ง หนังสือเล่มหนึ่ง ฯลฯ จะเป็นสัญญาณได้หรือเปล่า คำตอบก็คงอยู่ที่ว่า ของสิ่งนั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนทั้ง 3 ประการหรือไม่ โดยเฉพาะคุณสมบัติข้อสุดท้าย หากในสายตาของคุณธาดา ปากกาดำหนึ่งเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ใช้เขียนหนังสือ ปากกานั้นก็ยังมีใช้สัญญาณ แต่หากปากกานั้นเป็นปากกาที่คุณพ่อผู้เป็นนักเขียนได้มอบให้ให้คุณธาดาสืบทอดอาชีพนักประพันธ์ต่อไป ปากกานั้นก็เป็นสัญญาณเนื่องจากได้ยื่นแทนความหมายบางอย่างที่มากกว่าตัวเอง แต่ถ้าคุณธาดาทำปากกานั้นหาย และคุณสมรเก็บได้ ในสายตาของคุณสมร ปากกานั้นก็เป็นเพียงแคंपากกาดำหนึ่งที่ใช้เขียน ไม่มีความหมายเป็นอย่างอื่น และไม่เป็นสัญญาณ

ตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นนี้ สรุปให้เห็นได้ว่า

(1) สิ่งของ/ผู้คน/ทุกอย่างในโลกสามารถเป็น "สัญญาณ" (sign) ได้ หากมีการ "มอบหมายความหมาย" (assign) หรือ "ประกอบสร้างความหมาย" (meaning construction) ให้

(2) ความหมายจะเกิดขึ้นได้ต้องมี "การปฏิบัติการทางสังคม" (social practice) หรือมี "กระบวนการประกอบสร้างความหมาย" เช่น กรณีของคุณธาดานั้น ผู้เป็นบิดาจะต้องมีการมอบปากกาพร้อมทั้งพูดอะไรบางอย่าง เช่นเดียวกับกรณีที่ประตุน้ำพระราชวังเคลซิงตันได้แปรสภาพจาก "ประตุน้ำ" มาเป็น "สัญญาณที่ยื่นแทนความรักอาลัยเลดี้ไดอาน่า" เมื่อประชาชนได้ปฏิบัติการทางสังคมด้วยการนำเอาช่อดอกไม้ไปวางไว้หน้าประตุน้ำ

(3) ความหมายที่เกิดขึ้นต้องมีการรับรู้จากผู้ใช้สัญญาณ ดังนั้น ปากกานั้นจึงเป็นสัญญาณสำหรับคุณธาดาที่รู้ความหมายเท่านั้น แต่สำหรับคุณสมรแล้ว ปากกาดำนั้นไม่มีความหมาย

อย่างอื่น ๆ

ฉะนั้น สัญญะจึงมิใช่เรื่องจำกัดอยู่ที่ตัว **"องค์ประกอบ"** (element/material) กล่าวคือ วัตถุนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ (แหวน/หมู/ห้วกะโหลก ฯลฯ) แต่คุณสมบัติที่สำคัญคือ **ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ** (relation) โดยเฉพาะ**ตัวบุคคล** (subject) กับ **วัตถุ** (object) เช่น แหวน/หมู/ห้วกะโหลก นั้น มีความหมายมากกว่าตัวเองใน**สายตาของใคร** และในเชิงวิชาการ คำว่า "ใคร" นี้ก็กินความนับตั้งแต่ตัวบุคคล/กลุ่ม/สังคมและวัฒนธรรม

การให้คำนิยามของเพียร์สต่อคำว่า "สัญญะ" จึงรวบรัดชัดเจนอย่างยิ่งว่า

sign is **something** (1) which stands to **sombody** for

something (2) in some respect (context)

ส่วนวิชาสัญวิทยานั้นก็เป็นววิชาที่ศึกษาวิธืชีวิตของสัญญะ คือการเกิดขึ้น แก่ เจ็บ (ความหมายเปลี่ยนแปลง) และตายของความหมายในสัญญะหนึ่ง ๆ หรือหากกล่าวด้วยถ้อยคำของไซชูร์ ก็คือ

"สัญวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาวิถีชีวิตของสัญญะ ภายใ**สังคม**

ที่สัญญะนั้นถือกำเนิดขึ้นมา รวมทั้งแสวงหา**กฎที่ควบคุมอยู่**

เบื้องหลัง

เรื่องที่ 2.4.1 ทฤษฎีสัญวิทยาของไซชูร์

(1) ความแตกต่างระหว่างภาษาศาสตร์กับสัญวิทยา

มีนักวิชาการ 2 ท่านที่สมควรจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้บุกเบิกวางรากฐานของทฤษฎีสัญวิทยา ท่านแรกคือ เฟอร์ดินันด์ เดอ โซชูร์ (1857-1913) นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ชาวสวิส และท่านที่สองคือ ชาร์ลส์ เพียร์ส (1839-1914) นักปรัชญาด้านภาษาชาวอเมริกัน ในที่นี้จะขอแนะนำแนวคิดเรื่องสัญญะและความหมายของโซชูร์เป็นอันดับแรก

โซชูร์เป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาศาสตร์ หากทว่าในช่วงเวลาที่มีชีวิตอยู่นั้นไม่เคยเขียนงานรวบรวมเอาไว้เลย คงทำเพียงการบรรยายเท่านั้น จนกระทั่งหลังมรณกรรมไปแล้ว ลูกศิษย์ของท่านได้รวบรวมคำบรรยายของท่านมาตีพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือชื่อ Course in General Linguistic

ถึงแม้โซชูร์จะทำงานด้านภาษาศาสตร์เช่นเดียวกับนักภาษาศาสตร์คนอื่น ๆ คือ ศึกษา "ภาษา" ในฐานะระบบสัญญะอย่างหนึ่ง แต่ทว่าโซชูร์ก็ได้ปฏิวัติวิธีการศึกษาและขยายขอบเขตของภาษาศาสตร์ออกไปอย่างกว้างขวาง จนกลายมาเป็นศาสตร์ใหม่คือ สัญวิทยา ความแตกต่าง

ระหว่างวิชาภาษาศาสตร์และสัญวิทยาที่มีพอประมวลได้ดังนี้

(i) **จากวิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์สู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง**

ตามหลักการของวิชาภาษาศาสตร์นั้นจะมีวิธีการศึกษาอยู่ 2 แนวทาง แนวทางแรก คือ การศึกษา**ความสัมพันธ์ระหว่าง** "คำ" กับ "ความหมาย" ของคำ ๆ นั้น เช่น คำว่า "บูรณาการ" แปลว่า/หมายความว่าอะไร และแนวทางที่สองคือการศึกษาใน**แนวทางประวัติศาสตร์** (Diachronic/ historical dimension) คือการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงความหมายในช่วงเวลาต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ เช่น คำว่า "ขึ้น" ในภาษาไทย เมื่อครั้งโบราณ คำ ๆ นี้เคยมีความหมาย 2 แบบ แบบแรกแปลว่าการเป็นคู่รักกัน แบบที่สองเป็นลักษณะนามที่นับจำนวนสิ่งของ แต่ในปัจจุบัน ความหมายแรกได้สูญหายไปแล้ว คงเหลือแต่ความหมายหลังเท่านั้น

ไซซูร์ได้ปฏิบัติวิธีการศึกษาทั้ง 2 แบบของภาษาศาสตร์ โดยเปลี่ยนมาใช้แนวทางการศึกษาเชิง**ความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ย่อย** ๆ (relational dimension) โดยมีข้อเสนอว่า หากสัญลักษณ์เช่นถ้อยคำยื่นอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง สัญลักษณ์นั้นจะยังไม่มีความหมายใด ๆ ทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น

คำว่า "ใส่" จะยังไม่มีความหมายใด ๆ

จนกว่าจะนำไปวางรวมกับคำอื่น หรือวางอยู่ในประโยค เช่น

"หัดตักน้ำ**ใส่**กระโหลก ชะโงกดูเงาตัวเองบ้าง" (แปลว่า "เอาของสิ่งหนึ่งใส่ลงไปในของอีกสิ่งหนึ่ง")

"เราต้องรู้จัก**ใส่ใจ**กับคนรอบข้าง" (แปลว่า สนใจดูแลเอาใจใส่)

เป็นต้น

วิธีการวิเคราะห์ของไซซูร์เช่นนี้เรียกว่า"การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง" (Synchronic /structural dimension) ที่ให้ความสนใจความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อย ๆ (parts) ที่เข้ามารวมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ

(ii) **องค์ประกอบ/ความสัมพันธ์ (elements/relation)**

จากข้อคิดที่กล่าวมาข้างต้น ไซซูร์เสนอว่า ในขณะที่สรรพสิ่งทั้งหลายมีส่วนประกอบพื้นฐานอยู่ 2 อย่างคือ องค์ประกอบ (elements) และความสัมพันธ์ (relation) ในเรื่องของความหมายนั้น ความหมายของภาษาอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ เพราะการเปลี่ยน**องค์ประกอบ** หรือเพราะการเปลี่ยน**ความสัมพันธ์**

(ก) ตัวอย่างของการเปลี่ยนองค์ประกอบ เช่น ประโยคที่กล่าวมาข้างต้น

"หัดต้มน้ำใส่กะโหลก"

"หัดต้มน้ำใส่ถัง"

(ข) ตัวอย่างของการเปลี่ยนความสัมพันธ์ในแง่ตำแหน่งที่ของคำ

"ฉัน รัก เธอ ฉัน ยัง ไม่ บอก ใคร"

"ฉัน รัก ใคร ฉัน ยัง ไม่ บอก เธอ"

จาก dog มาเป็น god

ในสองตัวอย่างนี้ องค์ประกอบย่อยทั้งหมดยังคงเหมือนเดิมในทั้ง 2 สองประโยค เพียงแต่มีการสลับความสัมพันธ์ของลำดับที่ (positioning relation) แต่เราก็จะเห็นว่า ความหมายของประโยคและถ้อยคำของ 2 ตัวอย่างนั้นจะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ ความหมายสามารถเปลี่ยนแปลงได้เพราะการเปลี่ยนความสัมพันธ์นั่นเอง

และหากกล่าวเปรียบเทียบกับวิชาภาษาศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง อาจสรุปได้สั้นๆว่า ในขณะที่วิชาภาษาศาสตร์สนใจที่จะตอบคำถามว่า คำต่าง ๆ นั้นแปลว่าอะไร หมายความว่าอะไร (what is its meaning) กล่าวคือ พยายามหาความสัมพันธ์ระหว่างคำศัพท์กับวัตถุ สัญลักษณ์วิทยากลับให้ความสนใจว่า ความหมายของคำ /สัญลักษณ์ต่าง ๆ นั้นได้ถูกประกอบสร้าง/แปรเปลี่ยน/สูญสลายไปได้อย่างไร (How meaning is constructed, reconstructed and deconstructed)

(iii) ผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร ความแตกต่างสำคัญอีกประการหนึ่งระหว่างวิชาภาษาศาสตร์กับสัญลักษณ์วิทยาก็คือ ในการวิเคราะห์บทกวี งานเขียน นวนิยาย บทละครโทรทัศน์ ฯลฯ นักภาษาศาสตร์มักจะมุ่งความสนใจไปยังที่ผู้ส่งสาร อันได้แก่ กวีหรือเจ้าของบทประพันธ์ โดยพยายามจะวิเคราะห์ถึงมูลเหตุจูงใจ แรงจูงใจในการสร้างผลงาน ความหมายที่ผู้ส่งสารสอดแทรกเอาไว้ในเนื้อหาสาระ ที่เรียกว่าเป็นขั้นตอนของการใส่รหัส (encoding) ส่วนผู้รับสารอันได้แก่ ผู้อ่าน ผู้ฟังหรือผู้ชมนั้น ไม่ใคร่จะอยู่ในความสนใจของนักภาษาศาสตร์เท่าใดนัก

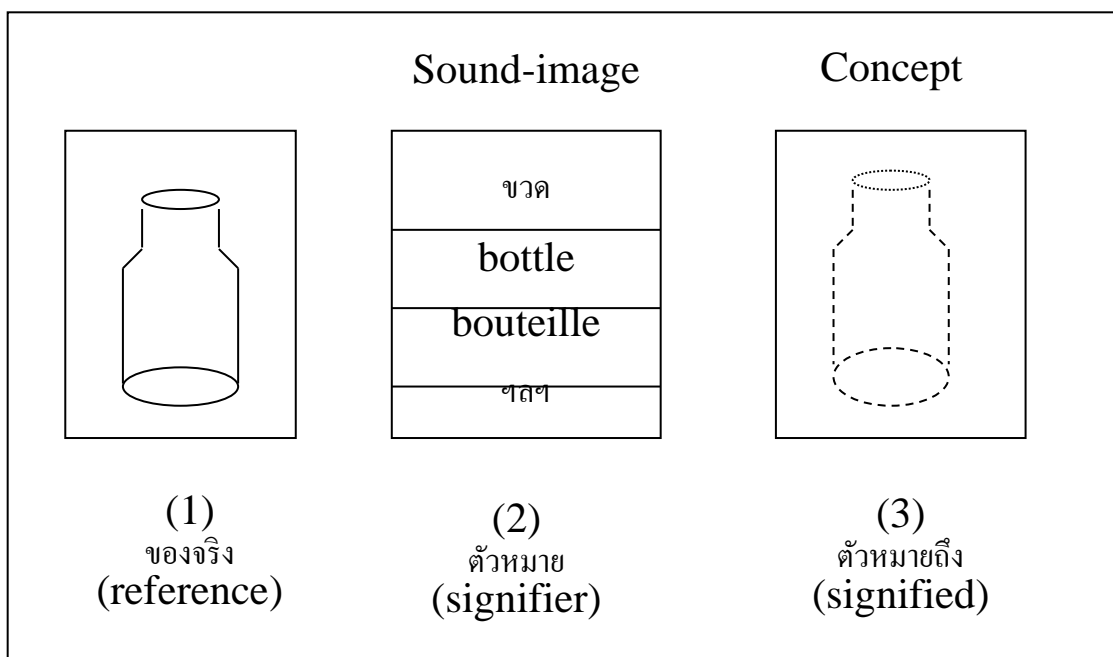
นี่เป็นจุดต่างที่สำคัญจากสัญลักษณ์วิทย่อีกประการหนึ่ง เนื่องจากสัญลักษณ์วิทยาจะให้ความสนใจกับการวิเคราะห์ผู้รับสารค่อนข้างมาก กล่าวคือสนใจกระบวนการถอดรหัส (decoding) โดยที่สัญลักษณ์วิทยาถือว่า กระบวนการสร้างความหมายนั้น มิได้ถูกผูกขาดอยู่ในขั้นตอนการใส่รหัสของผู้ส่งสารเท่านั้น หากทว่าอยู่ในขั้นตอนของการถอดรหัสด้วย เราจึงต้องสนใจว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการถอดรหัสของผู้รับสาร แนวคิดนี้สัจวัต ฮอลล์จะมาพัฒนาต่อไปอย่างกว้างขวาง

(iv) ขอบเขตที่จะวิเคราะห์ แม้ว่าสัญลักษณ์วิทยาจะมีรากฐานมาจากการศึกษาแนว

ภาษาศาสตร์ แต่ทว่าก็ได้ "ไปไกล" กว่าภาษาศาสตร์ในแง่ขอบเขตของสิ่งที่จะศึกษาอย่างมาก เนื่องจากภาษาศาสตร์นั้นจะสนใจแต่การวิเคราะห์ "ภาษา" ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน แต่ก็ต้องเป็นภาษาเท่านั้น ในขณะที่สัตววิทยานั้นจะศึกษา "ทุกสิ่งทุกอย่าง" ไม่ว่าจะเป็นภาษาที่เป็นตัวอักษร ภาพถ่าย ภาพวาด อากัปกริยา สถานที่ อาหาร ร่างกาย วัตถุต่าง ๆ อาการเจ็บป่วย ฯลฯ บนเงื่อนไขข้อเดียวคือขอให้ "สิ่งนั้นมีการประกอบสร้างความหมาย" เท่านั้น ดังนั้นในงานของบาร์ธส์ เราจึงจะได้พบเห็นการวิเคราะห์หมวยปล้ำบ้าง การเล่นกล้ำมบ้าง ภาพโฆษณา ภาพหน้าปกนิตยสาร ฯลฯ และในขณะที่ภาษาศาสตร์มักจะสนใจวิเคราะห์ "ผลผลิต" (product) ของภาษา สัตววิทยาจะสนใจกับ "กระบวนการสร้าง/รีดออก/สร้างใหม่" ของความหมายมากกว่า

(2) **แนวคิดพื้นฐานของไซซูร์** หลังจากได้ปักเขตอย่างแน่นนอนแล้วว่า วิชาสัตววิทยามีอัตลักษณ์เฉพาะตัวอย่างไรโดยเทียบเคียงกับวิชาที่คล้ายคลึงเช่นภาษาศาสตร์ และหลังจากที่ได้ให้นิยามแนวคิดหลักคือ "สัญญะ" แล้ว ไซซูร์ก็ได้นำเสนอแนวคิดพื้นฐานต่าง ๆ ของสัตววิทยา ดังนี้

(2.1) **องค์ประกอบของสัญญะ** ไซซูร์อธิบายว่า ในการศึกษาเรื่องสัญญะนั้น เรากำลังทำงานอยู่กับของ 3 สิ่ง ดังภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 5 : ความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะกับของจริง

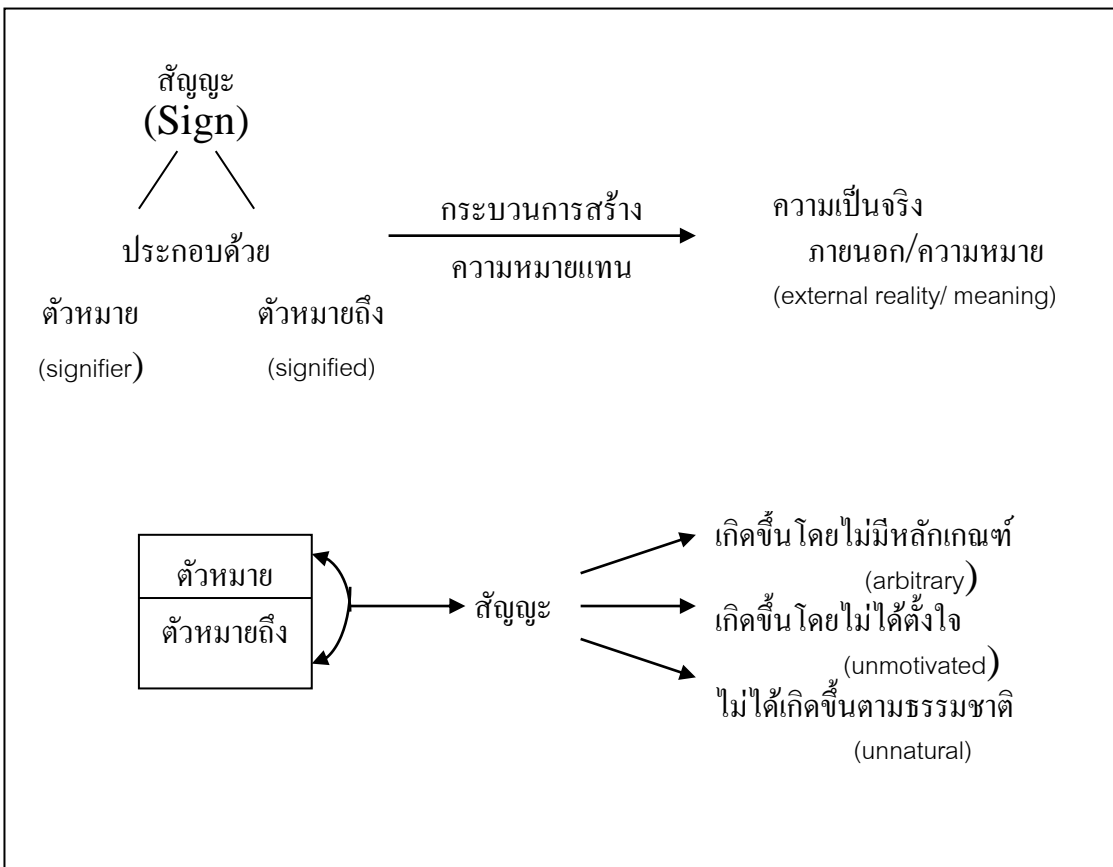
เรื่องของสัญญะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับองค์ประกอบ 3 ส่วน ส่วนแรกคือบรรดาของจริงทั้งหลาย เช่น ขวดแก้วจริง ๆ ในภาพ (1) ที่เรียกว่า reference

ระดับต่อจากนั้น ในแต่ละวัฒนธรรมก็จะสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาแทนตัวขวดจริง ๆ เช่น ในบริบทสังคมไทยจะสร้างสัญลักษณ์ที่เขียนเป็นอักษรว่า "ขวด" สังคมอังกฤษเขียนว่า "bottle" สังคมฝรั่งเศสเขียนว่า "bouteille" (และสังคมอื่น ๆ ก็จะมีวิธีสร้างสัญลักษณ์ที่แตกต่างออกไป) สัญลักษณ์ในภาพที่ 2 นี้ อาจจะเป็นเสียง (sound) คือเป็นการเปล่งเสียงออกมาเป็นคำว่า "ขวด" หรือเป็น "ภาพ" (image) เช่นเป็นตัวอักษรหรือรูปวาด โชชัวร์เรียกองค์ประกอบในส่วนที่ 2 นี้ว่า "ตัวหมาย" (signifier)

และเมื่อคนในแต่ละวัฒนธรรมได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้สัญลักษณ์ (เช่นอ่านออก) เมื่อเห็นสัญลักษณ์ "ขวด /bottle /bouteille" ในหัวสมองหรือความคิดคำนึงของเขาก็จะเกิดแนวคิดจินตนาการของ "ขวด" ขึ้นมาที่เราเข้าใจกันว่า "เป็นภาพในใจหรือภาพในความคิด" (concept) ซึ่ง โชชัวร์เรียกว่า "ตัวหมายถึง" (signified)

ในการศึกษาเรื่องระบบสัญลักษณ์นั้น โชชัวร์สนใจแต่เฉพาะการกระทำระหว่างองค์ประกอบที่ 2 และ 3 คือตัวหมายและตัวหมายถึงเท่านั้น

หากนำภาพข้างต้นนั้นมาเขียนใหม่จะเป็นดังนี้

ภาพที่ 6 :องค์ประกอบของสัญญา

จากภาพข้างบนนี้อธิบายได้ว่า สัญญาจะมีส่วนประกอบ 2 ส่วนคือ "ตัวหมาย" และ "ตัวหมายถึง" ที่มีความสัมพันธ์กัน โชชูร์เน้นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายและตัวหมายถึงนั้นมีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

(i) เกิดขึ้นโดยไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ กล่าวคือ ตัว ก.ไปไม่ได้มีความเกี่ยวข้องหรือคล้ายคลึงกับตัว ก.จริงๆ

(ii) ความสัมพันธ์นั้นมิได้เกิดจากความตั้งใจของใครคนใดคนหนึ่ง

(iii) ความสัมพันธ์นี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อันส่อนัยยะว่าคนเราจะไม่รู้จักสัญญาได้เองตามธรรมชาติ แต่จะต้องมีการเรียนรู้

(2.2) ความหมายเกิดมาได้อย่างไร

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า สัญญาวิทยาจะสนใจตอบคำถามว่า "ความหมายนั้นถูกสร้างขึ้นได้อย่างไร" ในกรณีนี้โชชูร์ได้ให้คำตอบเอาไว้ดังนี้คือ

(i) **การเปรียบเทียบเชิงโครงสร้าง** โชชูร์ตอบในแง่ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างว่า หากสัญญาตัวหนึ่งยืนอยู่โดยลำพัง สัญญะนั้นจะยังไม่มีมีความหมายอันใดเกิดขึ้นมา จนกว่าจะมีการนำไปเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างกับสัญญาตัวอื่น ๆ เช่น หากเราบอกว่า "สงครามปี 2546 นี้ มีคนไทยตายด้วยอุบัติเหตุ 30,000 คน" ตัวเลขดังกล่าวนั้นจะยังไม่มีมีความหมายใด ๆ ทั้งสิ้น จนกว่าเราจะนำตัวเลขดังกล่าวไปเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างกับสัญญาตัวอื่น ๆ เช่น หากเรากล่าวต่อว่า " ตัวเลขคนตายนี้ยังสูงกว่าตัวเลขผู้ล้มตายในสงครามอ่าวในอิรักครั้งที่แล้วเสียอีก" ตัวเลข 30000 คนนั้น ก็จะมีมีความหมายเกิดขึ้นมาทันที

หลักการสร้างความหมายให้เกิดขึ้นด้วยการเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างมีความสำคัญมากสำหรับผู้สร้างสารที่ต้องการจะสร้างความหมายให้แก่ข้อความ/ข้อมูล/ถ้อยคำ ฯลฯ ที่สื่อสารออกไป

(ii) **การเปรียบเทียบคู่ตรงกันข้าม (binary opposition)** และในการเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างนี้ รูปแบบการเปรียบเทียบที่สามารถแสดงความหมายได้อย่างเด่นชัดที่สุด เป็นเส้นทางที่รวบรัดกระชับและสั้นที่สุดในการสร้างความหมายก็คือ การเปรียบเทียบแบบคู่ตรงกันข้าม คือ แบบขาวกับดำ หน้ามือกับหลังมือ นั่นเอง

เพราะฉะนั้น หากจะรู้ว่า "ความรักหมายความว่าอะไร" ก็ต้องนำไปเปรียบเทียบว่า "อะไรที่ไม่ใช่ความรัก" ดังเช่นตัวอย่างภาษิตไทยที่กล่าวว่า "แกงจืดจึงรู้คุณเกลือ" (ว่าเค็ม)

การที่"การเปรียบเทียบคู่ตรงกันข้าม"สามารถทำงานสร้างความหมายได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพนั้น ก็เนื่องจากมนุษย์ส่วนใหญ่มีกรอบแนวคิดเชิงเปรียบเทียบระหว่างคู่ตรงกันข้ามติดตั้งอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้เองในการสร้างผลงานด้านศิลปะ วรรณคดี ภาพยนตร์ นวนิยาย แม้แต่การสร้างข่าวสาร การทำรายการเกมโชว์ การแข่งขันกีฬา ฯลฯ วิธีการที่จะสร้างความหมายให้เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนและง่ายดายที่สุดจึงมีการใช้กระบวนการสร้างความหมายจากการเปรียบเทียบคู่ตรงกันข้ามนี้มากที่สุด ความดีงามของนางเอกต้องเปรียบเทียบกับความเลวร้ายของผู้ร้าย ความกล้าหาญของพระเอกต้องเปรียบเทียบกับความขี้ลาดของผู้ร้าย ความเก่งกาจของผู้ชนะในกีฬาต้องเปรียบเทียบกับความไม่เอาไหนของผู้แพ้ ความเฉลียวฉลาดของทีมชนะในเกมโชว์ต้องเปรียบเทียบกับความเช่ซ่าของทีมที่แพ้ เป็นต้น

(iii) การเปรียบเทียบสัญลักษณ์ย่อยกับสัญลักษณ์อื่น ๆ ในโครงสร้างทั้งหมด วิธีการเปรียบเทียบนี้หมายถึงการมองเห็นความแตกต่างระหว่างสัญลักษณ์ย่อย ๆ ในโครงสร้างรวมทั้งหมด เช่น เมื่อเห็นคำว่า "เงิน" เราจะเข้าใจความหมายของคำ ๆ นี้ก็ต่อเมื่อเราสามารถมองเห็นความแตกต่างระหว่างคำว่า "เงิน" กับคำว่า "เดิน" "เกิน" "เพลิน" เป็นต้น มนุษย์เราถูกฝึกให้สร้างความแตกต่างระหว่างสิ่งของที่หากดูแคผิวเผินจะรู้สึกว่าคุณคล้ายคลึงกันมาตั้งแต่เล็ก ๆ เช่น เมื่อเริ่มเรียนภาษาไทย เราจะถูกสอนให้เห็นความแตกต่างระหว่าง "ด" กับ "ต" (หัวเรียบกับหัวหยัก) ระหว่าง "ถ" กับ "ท" ซึ่งมีหัวเหมือนกัน แต่ม้วนเข้าหรือออก หรือ "ก" ต่างจาก "ภ" ตรงที่มีหัวกับไม่มีหัว การเล่นคันหนากภาพ ๆ หนึ่งที่เหมือนกับภาพอื่น ๆ เพียงแต่มีส่วนประกอบย่อย 2-3 อย่างหายไปที่มีอยู่ในหนังสือการ์ตูนของเด็ก ๆ เป็นต้น

(iv) การเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ย่อยที่อยู่ภายในโครงสร้างทั้งหมด ในกรณีนี้จะเน้นกรณีของสัญลักษณ์ที่เป็นตัวเดิม แต่ทว่าเมื่อสัญลักษณ์ดังกล่าวถูกนำไปประกอบความสัมพันธ์อยู่ในโครงสร้างส่วนรวมที่เปลี่ยนไป ความหมายของสัญลักษณ์ตัวเดิมก็จะเปลี่ยนไป ตัวอย่างที่พบเห็นอยู่เสมอในชีวิตประจำวันก็เช่น สัญลักษณ์แห่งความสูง/ความสวยงามของนางงาม

เมื่อมีการประกวดนางสาวไทย สตรีที่ได้รับตำแหน่งนางสาวไทย อาจจะถูกเป็นผู้หญิงที่มีรูปร่างสูง/สง่า/สวยที่สุดในท่ามกลางบรรพชิตของสาวไทยทั้งหมดที่เข้าประกวด

แต่เมื่อนางสาวไทยไปเข้าเวทีประกวดนางงามจักรวาล ซึ่งเป็นการเปลี่ยนบริบทโครงสร้างใหม่ เธอก็อาจจะดูเตี้ยลงไปอย่างถนัดใจ และดูสวยน้อยกว่าคนอื่น ๆ โดยเฉพาะสวยกว่าคนที่ได้ตำแหน่งนางงามจักรวาล

ดังนั้น ในขณะที่สัญลักษณ์ยังเป็นตัวเดิมนั้น แต่ทว่าความหมายของสัญลักษณ์ก็

สามารถจะเปลี่ยนแปลงไปได้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง**โครงสร้าง/บริบทแวดล้อม** และนี่เป็นเคล็ดลับในการเปลี่ยนแปลงความหมายโดยที่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตัวสัญลักษณ์

(v) **สัญลักษณ์และบริบท** เมื่อขยายแนวคิดของคำว่า "โครงสร้างส่วนรวมทั้งหมด" ให้กว้างขวางออกมา โครงสร้างรวมนี้ก็คือนิยามทางวัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละสังคมนั่นเอง และโครงสร้างนี้เองที่ทำให้คนในแต่ละกลุ่ม/สังคม/วัฒนธรรม ได้รับความหมายของสัญลักษณ์เดียวกัน แตกต่างกันไป เช่น กลุ่มชาวเหนือรุ่นอาวสุที่นับถือ "ผีปู่ย่า" เมื่อได้ยินคำว่า "ผี" ย่อมมีความเข้าใจถึงวิญญาณของบรรพบุรุษที่จะมาทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกหลาน แต่สำหรับลูกหลานคนรุ่นใหม่ เมื่อได้ยินคำว่า "ผี" ก็อาจจะนึกถึงความมมงาย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ พิสูจน์จับต้องไม่ได้ ส่วนกลุ่มแฟนภาพยนตร์ประเภท "ผีปอบ" ก็อาจจะนึกถึง "ผี" ว่ามีจริงแต่เป็นสิ่งที่น่ากลัวและเป็นอันตราย เป็นต้น

ในกระบวนการสร้างสารจึงจำเป็นต้องรู้อะไรและเข้าใจบริบทแห่งความหมายของสัญลักษณ์แต่ละสัญลักษณ์ที่จะนำเสนอต่อกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ กัน

(vi) **สัญลักษณ์ที่เป็นเกณฑ์ในการจัดหมวดหมู่** โชชูร์ตั้งข้อสังเกตว่า ในแต่ละวัฒนธรรมจะมีการสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อใช้จัดหมวดหมู่ (categorization) สิ่งของที่มีอยู่ในโลกออกเป็นประเภทต่าง ๆ และเราจะพบว่า ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันก็มีการใช้เกณฑ์ที่จัดแตกต่างกันไปด้วย เช่น ในโลกวิทยาศาสตร์ปัจจุบันจะจัดประเภทของสัตว์โดยใช้เกณฑ์เรื่องกระดูกสันหลังบ้าง การเลี้ยงลูกด้วยนมบ้าง การมีอวัยวะเพศในตัวบ้าง ฯลฯ เป็นเกณฑ์ แต่ทว่าในสังคมจีนสมัยโบราณ จะมีวิธีการจัดแบ่งประเภทของสัตว์โดยใช้เรื่อง "การล่าสัตว์ของฮ่องเต้" เป็นเกณฑ์ (สัตว์อะไรที่มีแต่ฮ่องเต้เท่านั้นที่ล่าได้) การจัดแบ่งอาหารในแต่ละสังคมก็แตกต่างกัน สังคมไทยสมัยก่อนใช้เรื่อง "ข้าว" เป็นเกณฑ์ จึงแบ่งอาหารออกเป็น "ข้าว" และ "ไม่ใช่ข้าว" ในหมวดหลังนี้ที่ "ไม่ใช่ข้าว" ก็แบ่งเป็น "กับข้าว" (ของคาว) และ "ของหวาน" (ขนม) แต่สำหรับอาหารฝรั่ง จะแบ่งอาหารโดยเอาเรื่องการเรียงลำดับที่จะกินเป็นเกณฑ์เช่น อาหารเรียกน้ำย่อย (ออปติร์ฟ) ซุป จานหลัก สลัด ของหวาน กาแฟ ฯลฯ เป็นต้น ปัจจุบันวิชามานุษยวิทยา สาขา Cognitive Anthropology ให้ความสนใจกับวิธีการจัดประเภทสิ่งของต่าง ๆ ในสังคมแต่ละสังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเห็นว่า การจัดประเภทดังกล่าวเป็นโครงสร้างภายนอกที่สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างภายในคือวิถีคิดของคนในสังคมนั้น ๆ ได้

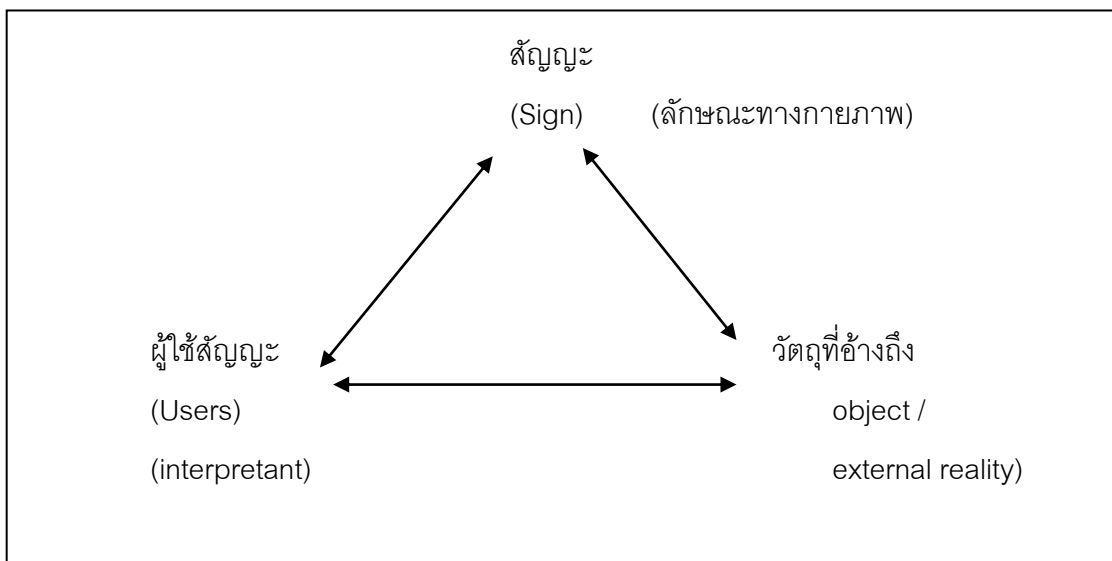
การสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาจัดประเภทสิ่งของต่าง ๆ ในโลก (เช่น สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม) ทำให้เกิดการแบ่งสิ่งของต่าง ๆ ออกเป็นประเภทต่าง ๆ แยกออกจากกัน อย่างไรก็ตาม การแบ่งประเภทดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างขึ้นมามีขึ้น โดยที่ในธรรมชาติแล้วไม่มีการแบ่งแยกเช่นนั้นดำรงอยู่ และเมื่อมนุษย์ใช้สัญลักษณ์ในส่วนที่

เป็นตัวหมาย/รูปสัญลักษณ์ (signifier) สร้างการแบ่งประเภทขึ้นมาแล้ว ก็จะมีผลไปถึงความหมายสัญลักษณ์/ตัวหมายถึง (signified) ในหัวสมองของเราด้วย โชซูร์จึงกล่าวย่ำว่า เมื่อเวลาที่เราใช้สัญลักษณ์ย่อยหนึ่ง ๆ ที่มีความหมายขึ้นมาได้ ก็เพราะสัญลักษณ์นั้นมีความสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ย่อยตัวอื่น ๆ เราจะเข้าใจความหมายของ "สัตว์บก" ก็ต่อเมื่อสัญลักษณ์ย่อยตัวนี้ถูกจัดประเภทอยู่ในโครงสร้างรวมที่มีสัญลักษณ์ย่อยอื่น ๆ คือสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ฯลฯ หากสัญลักษณ์ตัวนี้ไปอยู่ในระบบการแบ่งประเภทสัตว์ของสังคมจีนในการที่ถือเอาการล่าสัตว์ของฮ่องเต้เป็นเกณฑ์ สัญลักษณ์ "สัตว์บก" ย่อมไม่มีความหมายใด ๆ โชซูร์เรียกความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ย่อยในโครงสร้างรวมทั้งหมดว่า "Value" และระบุว่า เป็น value นี้เองที่เป็นตัวกำหนดความหมาย

เรื่องที่ 2.4.2 ทฤษฎีสัญวิทยาของเพียร์ส

ชาร์ลส์ เพียร์ส (1859-1914) เป็นนักปรัชญาชาวอเมริกันที่มีชีวิตอยู่ในยุคสมัยเดียวกับโชซูร์ และท่านทั้งสองต่างก็ค้นคิดทฤษฎีสัญวิทยาในช่วงเวลาที่ไล่เรียงกัน ดังนั้นทั้งสองท่านจึงมีการสร้างคำศัพท์เพื่อใช้อธิบายความคิดที่เป็นตัวของตัวเอง และอาจจะแตกต่างกันทั้งที่อาจหมายความว่าถึงสิ่งเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน แต่แม้ว่า แนวคิดของเพียร์สจะคล้ายคลึงกับโชซูร์ แต่ทว่าจุดเน้นรายละเอียดของท่านทั้งสองก็แตกต่างกัน

(1) องค์ประกอบของสัญลักษณ์ เพียร์สพิจารณาสัญลักษณ์จาก 3 แมงมุม ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นจากรูปภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 7 : ความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์/ผู้ใช้/วัตถุที่อ้างถึง

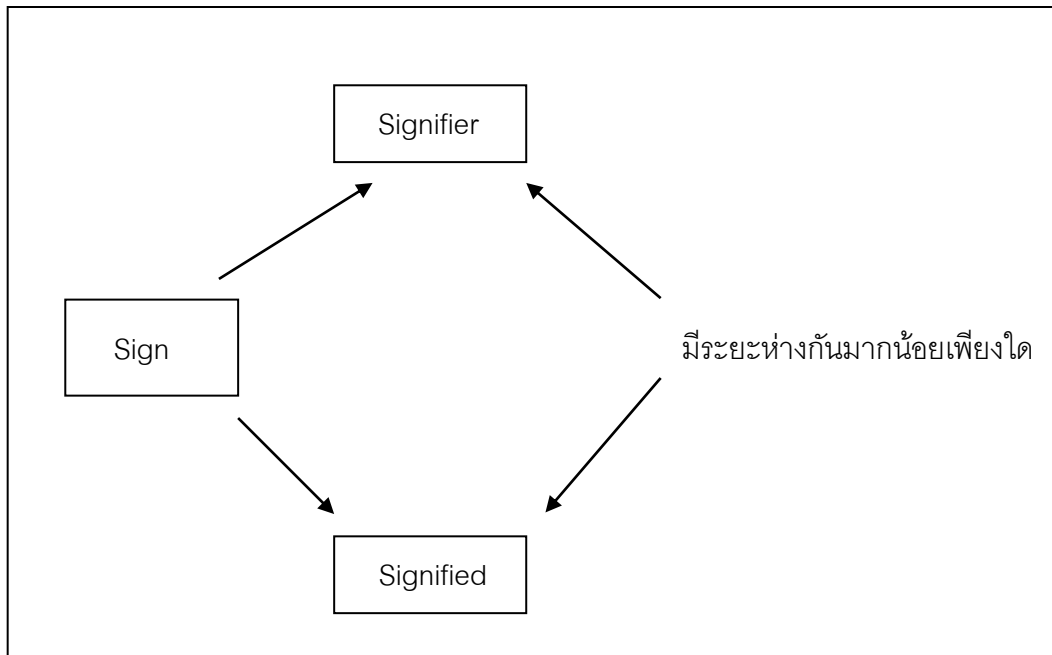
ถึงแม้ไซซูร์และเพียร์สจะอธิบายเรื่องสัญลักษณ์และความหมายอย่างคล้ายคลึงกัน (รวมทั้งคล้ายคลึงกับทัศนะของเอ.ไอ. ริชาร์ดส์ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือนักสัญวิทยาทั้ง 2 ท่าน ต่างก็ใช้สามเหลี่ยมแห่งองค์ประกอบของสัญลักษณ์เป็นแนวคิดพื้นฐาน แต่ทว่าความแตกต่างก็อยู่ที่จุดเน้นของแต่ละท่านดังที่จะกล่าวต่อไป

(i) เพียร์สอธิบายภาพข้างบนนี้ว่า เมื่อเรามองเห็นคำที่เขียนว่า "รถ" คำเขียนก็คือ "สัญลักษณ์" (sign) ซึ่งเมื่อ "ผู้ใช้/ผู้ตีความ" (Users/interpretant) แต่ละคนเห็นคำดังกล่าว ในแนวคิดของแต่ละคนก็จะสร้างมโนทัศน์ (concept) เกี่ยวกับ "รถ" ขึ้นมาในมโนภาพ ซึ่งอาจจะแตกต่างกันบ้าง แต่อย่างน้อยก็จะมีลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกัน (ในกรณีที่เป็นคนร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน) แนวคิดร่วมเกี่ยวกับรถดังกล่าวเรียกว่า shared concept และมโนทัศน์ร่วมนี้เชื่อมโยงไปถึง "ตัวรถจริงๆ" (object) ที่มีอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง (external reality)

(ii) จากรูปภาพข้างต้น เพียร์สจึงอธิบายว่า กระบวนการสร้างสัญลักษณ์นั้นจะต้องมีองค์ประกอบย่อยที่ขาดไม่ได้ 3 ส่วนคือ สัญลักษณ์/ผู้ใช้สัญลักษณ์/วัตถุที่อ้างถึง โดยที่องค์ประกอบย่อยทั้ง 3 ตัวนี้จะเชื่อมโยงถึงกันและกัน ดังที่แสดงด้วยหัวลูกศรที่โยงใยกัน อันหมายความว่า การที่จะทำความเข้าใจองค์ประกอบย่อยตัวหนึ่งนั้น จะต้องพิจารณาให้สัมพันธ์กับองค์ประกอบย่อยตัวอื่น ๆ เช่น เมื่อผู้ใช้สัญลักษณ์คนแรกเขียนจดหมายเล่าถึง "โรงเรียน" ภายในความคิด (mental concept) ในหัวสมองของผู้ใช้คนแรกนี้ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของจริงเกี่ยวกับโรงเรียนที่เขาได้ประสบมา และเมื่อจดหมายดังกล่าวไปถึงมือผู้รับซึ่งเป็นผู้ใช้สัญลักษณ์คนที่สอง ภาพในความนึกคิดเกี่ยวกับโรงเรียนของเขาก็ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของจริงเกี่ยวกับโรงเรียนที่เขาได้มาเช่นกัน

(2) **ประเภทของสัญลักษณ์** ดังที่กล่าวมาแล้วว่า เพียร์สได้ให้ความสนใจที่จะพิจารณา **ความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญลักษณ์ (sign) กับวัตถุที่มีอยู่จริง (object/ external reality)** และนี่เป็นจุดที่ทำให้แนวคิดของเพียร์สมีความแตกต่างจากไซซูร์ ถึงแม้ว่านักคิดทั้งสองท่านต่างให้ความสนใจในการศึกษา "ตัวสัญลักษณ์" โดยตรง รวมทั้งสองท่านต่างก็มองเห็นรอยแยกระหว่าง "ตัวหมาย" (signifier) และ "ตัวหมายถึง" (signified) ที่เป็นส่วนประกอบในตัวสัญลักษณ์ แต่ทว่าความแตกต่างระหว่างนักคิดทั้งสองท่านก็คือ ในขณะที่ไซซูร์ให้ความสนใจความสัมพันธ์ระหว่าง "ตัวหมาย" กับ "ตัวหมายถึง" ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว เพียร์สกลับให้ความสนใจเรื่องระยะห่างระหว่าง "ตัวหมาย" กับ "ตัวหมายถึง" ที่ปรากฏออกมาเป็นสัญลักษณ์ประเภทต่างๆ

(3)

ภาพที่ 8 : การวิเคราะห์สัญลักษณ์ตามทัศนะของเพียร์ส

จากรูปภาพข้างบนนี้ เพียร์สได้ใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวมาจัดแบ่งประเภทของสัญลักษณ์ออกเป็น 3 รูปแบบตามระยะใกล้/ห่างระหว่างสัญลักษณ์กับวัตถุที่มีจริง ดังนี้ (คำศัพท์เหล่านี้มีความหมายเฉพาะตามแนวคิดของเพียร์สเท่านั้น)

(a) Icon: เป็นสัญลักษณ์ที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหรือเหมือนกับวัตถุที่มีจริงอย่างมากที่สุด เช่น ภาพถ่าย (เหมือนจริง) รูปปั้นอนุสาวรีย์ รูปวาด ฯลฯ การถอดรหัสของ Icon นั้น เพียงแต่ได้เห็นก็จะถอดรหัสถึง object ได้แล้ว

(b) Index: เป็นสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับวัตถุที่มีอยู่จริง เช่น คandles เป็น index ของการจุดไฟ เนื่องจาก candles มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับการจุดไฟ รอยเท้าของสัตว์เป็น index ของการเดินผ่านมาของสัตว์ การถอดรหัสของ index นั้น จะใช้การคิดหาเหตุผลเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผลระหว่าง index กับ object

(c) Symbol: เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงอันใดระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุที่มีอยู่จริง หากแต่ความเกี่ยวพันที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้ใช้ (users) เช่น คนไทยตกลงกันว่าตัว "กา" จะเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึง "สัตว์ชนิดหนึ่ง" โดยที่รูปตัวอักษร "กา" นั้นไม่มีความคล้ายคลึง (เช่น Icon) หรือไม่มีเหตุผลเชื่อมโยง (เช่น Index) อันใดเลยระหว่างสัญลักษณ์กับสัตว์ชนิดนั้น การถอดรหัสของ symbol นั้นจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ของผู้ใช้สัญลักษณ์

นั้นเพียงอย่างเดียว

ประเภท สัญญะ เกณฑ์ พิจารณา	Icon	Index	Symbol
ความสัมพันธ์	มีความคล้ายคลึงกับ ของจริง	มีความเชื่อมโยงกับของ จริงแบบเป็นเหตุเป็นผล (Causal connection)	ความเชื่อมโยงกับของ จริงเกิดจากข้อตกลง (convention)
ตัวอย่าง	ภาพถ่าย อนุสาวรีย์ รูปปั้น	ควันไฟ อาการของโรค	คำ ตัวเลข ตัวเลข
กระบวนการถอด ความหมาย	มองเห็นก็รู้ได้เลย	ต้องคิดหาเหตุผล (figure out)	ต้องเรียนรู้

ภาพที่ 9 : ตารางแสดงประเภทของสัญญะตามทัศนะของเพียร์ส

ผลจากการแบ่งประเภทของสัญญะออกเป็น 3 ประเภทของเพียร์สนี้ สามารถนำมาเป็น
ข้อคิดในการใช้สัญญะได้ดังนี้คือ

(i) แม้ว่าจะมีการแบ่งแยกสัญญะออกเป็นประเภทต่าง ๆ แต่สัญญะทั้ง 3 ประเภทนั้นก็
มักจะไม่ได้แยกขาดออกจากกันจริง ๆ ในทางปฏิบัติ ในสัญญะหนึ่ง ๆ อาจจะมีการนำเอาประเภทย่อย ๆ ของทั้ง 3 สัญญะมาใช้ เช่น ป้ายสัญญาณจราจรที่เขียนว่า "ลดความเร็ว" พร้อมทั้งมีการวาดรูปเหมือนของถนนที่เป็นทางโค้งประกอบด้วย เป็นต้น

(ii) เนื่องจากความยากง่ายในการถอดรหัสสัญญะทั้ง 3 ประเภทนั้นแตกต่างกัน โดย icon จะถูกถอดได้ง่ายที่สุด และ symbol จะเรียกร้องความสามารถของผู้ถอดรหัสมากที่สุด ดังนั้น เราจึงมักพบพัฒนาการในการใช้รหัสทั้ง 3 ประเภทที่มักเรียงไปตามลำดับความยากง่ายของประเภทสัญญะ ตัวอย่างเช่น ภาพโฆษณาบ้านจัดสรรที่ต้องการจะบอกได้ว่ามีการจัดหาบริการพิเศษอะไรไว้ให้บ้าง ในยุคเริ่มแรกที่อยู่บ้านยังไม่มีแนวคิดเกี่ยวกับบริการต่าง ๆ ของบ้านจัดสรรเลย เราจะพบว่า ในภาพโฆษณามักจะใช้ภาพถ่ายสระว่ายน้ำ/สนามเทนนิส/ร้านค้า ฯลฯ มาเป็นสัญญะบอกความหมาย (icon) แต่เมื่อคนในสังคมเริ่มก่อร่างแนวคิดเกี่ยวกับบริการต่าง ๆ ของบ้านจัดสรรแล้ว สัญญะที่ใช้ในภาพโฆษณาก็เริ่มจะพัฒนายกระดับมาเป็น index เช่น สระ

ว่าน้ำก็จะถูกแทนที่ด้วยภาพเขียนกราฟฟิกที่เป็นรูปคนใส่ชุดว่ายน้ำนั่งอยู่ใต้ร่มกันแดด เช่นเดียวกับเครื่องหมายหน้าห้องน้ำหญิงชายที่มีเพียงรูปวาดร่างเป็นผู้หญิงผู้ชายเท่านั้น หรือในการแข่งขันกีฬาประเภทต่าง ๆ ก็อาจจะใช้ภาพกราฟฟิกแสดงประเภทของกีฬาต่าง ๆ ที่เข้าแข่งขัน เป็นต้น

(iii) อิทธิพลในการเป็นแรงกระตุ้นใจ (motivation) ของสัญลักษณ์ประเภทต่าง ๆ การแสดงประเภทของสัญลักษณ์ทั้ง 3 ยังมีผลเชื่อมโยงไปถึงเรื่องแรงกระตุ้น (motivation) ที่เกิดจากสัญลักษณ์แบบต่าง ๆ คำว่า "motivation" นั้นหมายความว่า เมื่อผู้ใช้ได้พบเห็น "สัญลักษณ์" ในส่วนที่เป็นตัวหมาย/รูปสัญลักษณ์ (signifiers) ตัวหมาย/รูปสัญลักษณ์นั้นสามารถกระตุ้นให้เกิดภาพในใจ/ตัวหมายถึงหรือความหมายสัญลักษณ์ (signified) ได้มากน้อยเพียงใด และตามหลักทั่วไป สัญลักษณ์ที่เป็น icon มักจะมีแรงกระตุ้นสูงกว่า index และ symbol ในขณะที่ index ก็จะมีแรงกระตุ้นสูงกว่า symbol เช่นกัน ตัวอย่างเช่น "ภาพของคนที่ถูกรถชนตาย" ย่อมกระตุ้นให้นึกถึง "อันตรายจากการขับรถอย่างประมาท" ได้มากกว่า "ภาพหัวกระโหลก" แต่ "ภาพหัวกระโหลก" ก็ยังชวนให้สยดสยองได้มากกว่า "ตัวอักษรที่เขียนคำว่าอันตราย" ตามลำดับ

เรื่องที่ 2.4.3 แนวคิดเรื่องความหมายของบาร์ธส์

โรลองด์ บาร์ธส์ เป็นนักวิชาการชาวฝรั่งเศสรุ่นใหม่ที่ได้พัฒนาแนวคิดของไซซูร์ต่อมา และได้นำเอาแนวคิดดังกล่าวมาทดลองใช้วิเคราะห์ให้เห็นได้อย่างจริงจัง แนวคิดที่บาร์ธส์นำมาพัฒนามากที่สุดคือ เรื่องประเภทของความหมาย และ myth

(i) ประเภทของความหมาย

บาร์ธส์จำแนกประเภทของความหมายออกเป็น 2 แบบ คือ

(ก) ความหมายโดยอรรถ/ความหมายโดยตรง (Denotative meaning) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในแนวคิดของไซซูร์นั้น ได้แบ่งองค์ประกอบของสัญลักษณ์ออกเป็น 2 ส่วนคือ ตัวหมาย และตัวหมายถึง ในขณะที่ตัวหมายนั้นคือรูปลักษณะทางกายภาพ (เสียง-ภาพ) ที่มองเห็น/ได้ยิน/จับต้องได้ ตัวหมายถึง นั้นก็คือแนวคิดหรือความหมายของสัญลักษณ์นั่นเอง ในขั้นแรก ความหมายของตัวหมายถึงนั้นจะหมายถึงความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างเป็นภววิสัย (objective) ที่ยอมรับร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ ดังที่เราเรียกว่า เป็นความหมายตามตัวอักษรที่เข้าใจตรงกันเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดก็คือ ความหมายที่ระบุอยู่ในพจนานุกรมนั้นเอง เช่นเวลาที่กล่าวคำว่า "บ้าน" ในพจนานุกรมก็จะให้ความหมายไว้ว่า บ้านคือสถานที่พักอาศัย ว่าง เป็นสัตว์สี่เท้า มีหู ตา หาง ฯลฯ

ตัวอย่างที่บาร์ธส์ยกมาก็คือ ในกรณีของภาพถ่ายถนนในเมืองและมีข้อความเขียน

ได้ภาพว่า “ถนนในเมือง” ทั้งภาพและข้อความนั้นจะถูกอ่านความหมายโดยอรรถได้ว่า “นี่เป็นถนนสายหนึ่งที่อยู่ในตัวเมือง”

(ข) **ความหมายโดยนัยประหวัด/ความหมายแฝง (Connotative meaning)** คำว่า “ความหมายโดยนัยประหวัด” นั้น เป็นตัวหมายถึงที่ถูกประกอบสร้างอย่างตรงกันข้ามกับตัวหมายโดยอรรถ กล่าวคือ ถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างเป็นอัตวิสัย (subjective) ไม่ว่าจะ เป็นอัตวิสัยใน **ระดับบุคคล** เช่น ประสบการณ์ส่วนตัวหรืออารมณ์ความรู้สึกของคนแต่ละคนที่มีต่อ “แม่” ก็จะทำให้คิดถึง “แม่” ในแง่ “ความเจ็บปวดที่ทิ้งลูกไปตั้งแต่เด็ก ความดุเข้มงวด ความอ่อนโยน ความอบอุ่น ฯลฯ “หรือเป็นอัตวิสัยในระดับสังคม เช่น ในสังคมไทย สังคมจีน สังคมอินเดีย สังคมอเมริกัน จะให้ความหมายโดยนัยที่มีต่อ “แม่” อย่างแตกต่างกัน ที่เราเรียกว่า “ค่านิยมของแต่ละสังคม” บาร์ธส์เรียกความหมายโดยนัยนี้ว่า เป็นความหมายชั้นที่สอง (second order of signification)

บาร์ธส์ได้ยกตัวอย่างที่แสดงความแตกต่างระหว่างความหมายโดยอรรถและความหมายโดยนัยประหวัดเอาไว้ในกรณีของภาพถ่าย ตัวอย่างเช่น ภาพถ่ายถนนสายหนึ่งในเมืองนั้นสามารถจะถ่ายภาพเดียวกันได้อย่างน้อย 2 วิธี ภาพแรกอาจจะใช้ฟิล์มสี ช่วงเวลาที่มีแสงสว่างจ้า ใช้เลนส์ที่ช่วยให้ภาพดูสดใสมีชีวิตชีวา โดยมีเด็ก ๆ เล่นอยู่กลางถนน ในขณะที่อีกภาพหนึ่งซึ่งเป็นภาพเดียวกัน แต่ทว่าจะถูกถ่ายด้วยฟิล์มขาวดำ ใช้แสงที่ตัดกันอย่างมากทำให้เกิดบรรยากาศที่ลึกลับน่าหวาดกลัว โดยมีเด็ก ๆ เล่นอยู่กลางถนนเช่นเดิม ทั้ง 2 ภาพนี้จะมี ความหมายโดยอรรถเหมือนกัน คือเป็นภาพเด็กเล่นอยู่บนถนนในเมือง ส่วนนี้เป็นส่วนที่ตอบคำถามว่า “นี่คือภาพอะไร” (what is) และการสร้างความหมายจะเกิดจากกลไกการทำงานของ กล้อง (objective) แต่ความหมายโดยนัยของภาพทั้ง 2 จะแตกต่างกัน ภาพแรกจะบ่งบอกนัยยะว่า “ถนนเป็นสถานที่เล่นอันน่าเพลิดเพลินสำหรับเด็ก” แต่ภาพที่สองจะบอกความหมายว่า “ถนนเป็นสถานที่อันตรายสำหรับเด็ก ๆ” ในส่วนหลังนี้จะตอบคำถามว่า “ภาพนั้นถูกถ่ายขึ้นมาอย่างไร (How) และการสร้างความหมายในระดับที่สองนี้เกิดจากการทำงานของมนุษย์ (subjective) ในความหมายที่สองนี้เองซึ่งนักสัญวิทยาสนใจที่จะวิเคราะห์

ในส่วนที่เกี่ยวกับความหมายทั้ง 2 ชั้นนั้น บาร์ธส์เสนอว่าไม่มีการใช้สัญณะครั้งไหนที่จะมีเพียงความหมายชั้นเดียวคือ ความหมายโดยอรรถ แม้แต่การให้ความหมายในพจนานุกรม (ดังกรณีตัวอย่างที่ค่อนข้างชัดเจนคือ พจนานุกรมด้านวัฒนธรรมของสำนักพิมพ์ Longman ที่ได้ให้คำนิยาม “กรุงเทพ ว่าเป็นเมืองที่มีโสเภณีมาก”) หรืออาจเป็นกรณีของ **การเลือกเอาระดับของถ้อยคำมาใช้** ตัวอย่างเช่นเมื่อเราต้องการจะเลือกใช้ถ้อยคำมาบรรยายถึงสภาพการจราจร

ในกรุงเทพ หากผู้ใช้สัญญะเลือกคำว่า "ปัญหาการจราจร" "วิกฤตการณ์จราจร" "การจราจรที่วุ่นวาย" เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทั้ง 3 คำนั้นจะมีความหมายโดยนัยประหวัด (connotative) บ่งบอกถึงจุดยืน ความนึกคิดและอารมณ์ความรู้สึกของผู้ใช้สัญญะอยู่เสมอ การเลือกถ้อยคำมาใช้นี้เป็นงานหลักของกลุ่มผู้ที่ทำงานอยู่ในด้านสื่อมวลชนที่ต้องเลือกใช้สัญญะอยู่ตลอดเวลา เช่น การพาดหัวข่าว การเขียนคำบรรยายใต้ภาพ ฯลฯ

ในทุกสัญญะจะต้องประกอบด้วยความหมายทั้งสองนั้นควบคู่กันไปเสมอ แต่ทว่าในสัญญะแต่ละประเภทอาจจะมีสัดส่วนของความหมายโดยอรรถและโดยนัยประหวัดมากน้อยแตกต่างกัน เช่น ในสัญญะด้านวิทยาศาสตร์ จะมีสัดส่วนของความหมายโดยอรรถสูงและมีความหมายโดยนัยประหวัดแต่น้อย ในขณะที่สัญญะด้านศิลปะจะมีสัดส่วนที่ตรงกันข้าม

นอกจากนั้น นักสัญญวิทยาบางท่านยังสนใจกระบวนการที่ความหมายทั้งสองประเภทถูกนำเสนอออกไป โดยที่ความหมายโดยอรรถนั้นจะห่อหุ้มความหมายโดยนัยประหวัดเอาไว้ และถูกนำเสนอกล่อมแก้มออกไปจนดูราวกับว่าความหมายโดยนัยประหวัดนั้นกลายเป็นเรื่องที่ต้องเป็นเช่นนั้นตามธรรมชาติ (natural) ทำให้ผู้ใช้สัญญะหลงลืมลักษณะอัตวิสัยเชิงส่วนตัวหรือเชิงสังคมของความหมายโดยอรรถไป เราจะเห็นเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจนอีกครั้งในเรื่อง Myth ที่ บาร์ธส์ได้ศึกษาเอาไว้อย่างละเอียด

(ii) แนวคิดเรื่อง myth

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในการใช้สัญญะทุกครั้งจะต้องมีทั้งความหมายโดยอรรถและความหมายโดยนัยประหวัดควบคู่กันอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม บาร์ธส์ก็มีแนวคิดที่ว่า แม้ว่าเราจะใช้สัญญะโดยมุ่งความหมายโดยนัยประหวัดอยู่ตลอดเวลา แต่ผู้ใช้สัญญะเองมักไม่ตระหนักหรือรู้ตัวว่า ตนเองกำลังใช้ความหมายโดยนัยประหวัดอยู่ แต่มักจะคิดว่าตนเองกำลังใช้สัญญะในระดับความหมายโดยอรรถเท่านั้น สุภา ศิริมานนท์ (2529) แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในกรณีการใช้สัญญะซึ่งกำหนดรูปแบบว่าควรจะให้แต่ความหมายโดยอรรถเท่านั้น คือ พจนานุกรม โดยได้แสดงให้เห็นถึง "อิทธิพลจำบัง" (Latent) ของการให้คำนิยามคำว่า "ยิว" ในพจนานุกรมไทยหลาย ๆ เล่ม และพบการให้ความหมายดังนี้

ยิว : ชาวยิว

: ศาสนิกชนของศาสนายิว

: (เหยียด) พวกทาสเผ่าทรพ์

: พวกกินดอก

: พ่อค้าหน้าเลือด

: ตัดราคาซื้อ

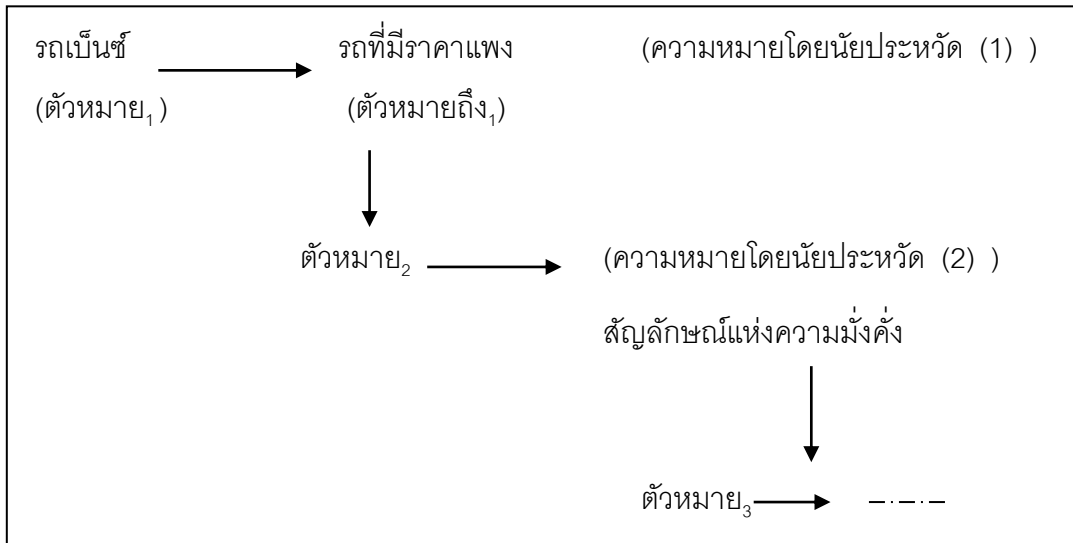
: กดราคาซื้อ

ยิว : คนยิวถือศาสนา Judism เดิมอาศัยอยู่ใน Judah ถิ่นเอเชียไมเนอร์... คนที่มี
นิสัยเอาเปรียบไม่มีความเมตตา

ความหมายที่ยกมานั้นล้วนแล้วเป็นความหมายโดยนัยประหวัดทั้งสิ้น

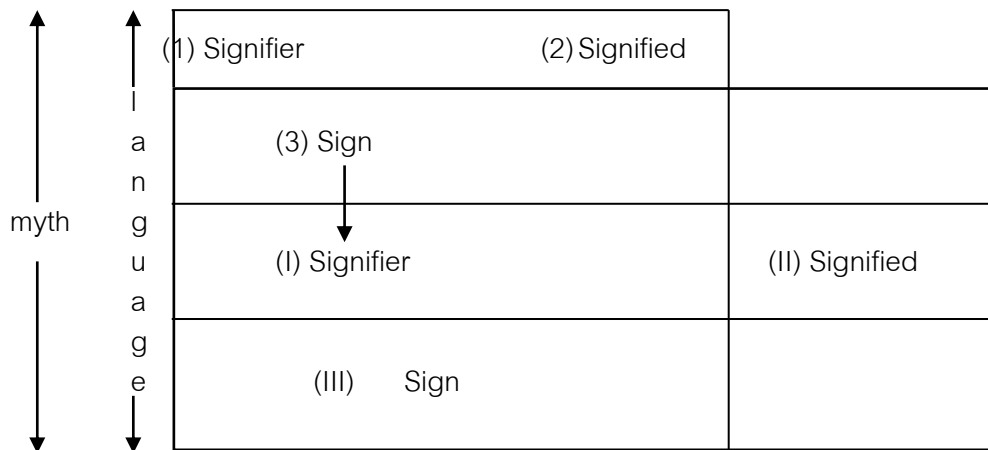
ในกรณีของงานสื่อสารมวลชนก็เช่นเดียวกัน ในกรณีของการทำข่าว การทำรายการ
เกมโชว์ การสร้างละครโทรทัศน์ การหาคนมาขึ้นหน้าปกนิตยสาร ฯลฯ รูปแบบของการเลือก
สัญญาเหล่านี้ดูเหมือนจะเป็นการใช้สัญญาในระดับความหมายโดยอรรถทั้งสิ้น เพราะข่าวต้อง
มีความเป็นกลาง เกมโชว์ต้องให้ความสนุกสนานตื่นเต้น ละครต้องให้ความบันเทิง ฯลฯ ความ
นึกคิดของผู้ส่งสารในการเลือกใช้สัญญาดังกล่าวคล้ายคลึงกับกรณีของการใช้สัญญาใน
พจนานุกรมที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้ว กล่าวโดยสรุปในภาษาของบาร์ธก็คือ ในขณะที่กำลังมีการ
ใช้ความหมายในระดับความหมายโดยนัยประหวัดอย่างเต็มที่นั้น ผู้ใช้สัญญาจะกำลังคิดอยู่ว่า
เรากำลังใช้สัญญาอยู่ในระดับความหมายโดยอรรถ ฉะนั้น บาร์ธจึงกล่าวเสริมกรณีการ
ถ่ายภาพถนนที่มีเด็กเล่นอยู่ที่ได้กล่าวถึงไปแล้วข้างต้นว่า ไม่ว่าจะถ่ายภาพที่ถ่ายแบบรูปที่ 1
(สีสันสดใสมีชีวิตชีวา) หรือรูปที่ 2 (ภาพขาวดำนำหวาดกลัว) แต่ทว่าช่างภาพทั้งสองคนก็จะคิด
ว่า “รูปถนนก็เป็นอย่างนี้แหละ” “ให้ใคร ๆ ถ่ายก็ออกมาอย่างนี้แหละ” โดยไม่รู้สึกรู้ว่า (ในกรณี
ส่วนใหญ่ “ที่ภาพออกมาเป็นแบบนี้ เพราะถูกเลือกถ่ายให้ออกมาเป็นอย่างนี้มากกว่า” เราอาจ
เทียบเคียงกับการให้คำนิยามว่า “ข่าวคืออะไร” ได้กับกรณีการถ่ายภาพที่มีกระบวนว่า “ข่าวคือการ
รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น” ซึ่งเป็นความหมายโดยอรรถ แต่หากเป็นความหมายโดยนัยประหวัด
แล้ว “ข่าวคือการเลือกเหตุการณ์บางเหตุการณ์มาประกอบสร้าง (construct) ขึ้นเป็นรายงาน”
ต่างหาก

บาร์ธได้พัฒนาแนวคิดเรื่องความหมายโดยนัยประหวัดต่อไปอีกว่า หลังจาก
ความหมายโดยนัยตัวแรกถูกสร้างขึ้นมา ความหมายนั้นก็แปรสภาพกลายเป็นรูปสัญญา/ตัว
หมาย (signifier) แล้วสร้างความหมายโดยนัยประหวัดตัวที่สองต่อไปเรื่อย ๆ เป็นสายโซ่แห่ง
ความหมาย (chain of meaning) ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 10 : ภัยไซ้แห่งความหมาย

บาร์ธส์ เรียกความหมายโดยนัยประหวัด (1) ว่า first order และเรียกความหมายโดยนัยประหวัด (2) ว่า second order และใน second order นี้เอง ที่บาร์ธส์ขนานนามว่า Myth ซึ่งอาจแสดงได้ด้วยแผนผังต่อไปนี้

ภาพที่ 11 : ลำดับชั้นของความหมายโดยนัยประหวัด

ในขณะที่ความหมายโดยนัยประหวัดในระดับชั้นแรก (first order) นั้น อาจจะเป็น

การตีความที่เนื่องมาจากประสบการณ์ของคนแต่ละคน (subjective experience) ดังเช่นในกรณีประสบการณ์ของคนแต่ละคนที่มีต่อ "แม่" ดังที่ได้ยกตัวอย่างไปแล้ว แต่ทว่าสำหรับความหมายโดยนัยประหวัดในระดับที่สอง (second order) หรือ myth นั้น บาร์ธส์เห็นว่ามิใช่เป็นการตีความที่มาจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล (individual) เท่านั้น หากทว่า เป็นการตีความที่ถูกใส่ความหมายในระดับของสังคม (social) ตัวอย่างเช่น การใส่ชุดข้าราชการที่มีการติดยศตำแหน่ง ซึ่งจะมีความหมายโดยนัยประหวัดอยู่หลายชั้น (ตำแหน่งที่สูงกว่า มีความรับผิดชอบมากกว่า มีอำนาจเหนือกว่า ผู้ที่ดำรงตำแหน่งมีความสามารถมากกว่า ฯลฯ) และเป็นสิ่งที่ต้องถูกเน้นอย่างหนักในสังคมที่ถือลำดับชั้น ในทางตรงกันข้าม หากเป็นสังคมที่พยายามลดลำดับความสำคัญของชนชั้น เช่น สังคมจีนหลังการปฏิวัติ สิ่งที่สังคมจีนกระทำก็คือ ต้องเปลี่ยนแปลงฐานะด้านการแต่งกาย เครื่องแต่งกายของทหาร ข้าราชการ แม้แต่ประธานเหมาจึงมีความแตกต่างน้อยมากจากเครื่องแต่งกายของคนทั่ว ๆ ไป

(iii) Myth สมัยใหม่

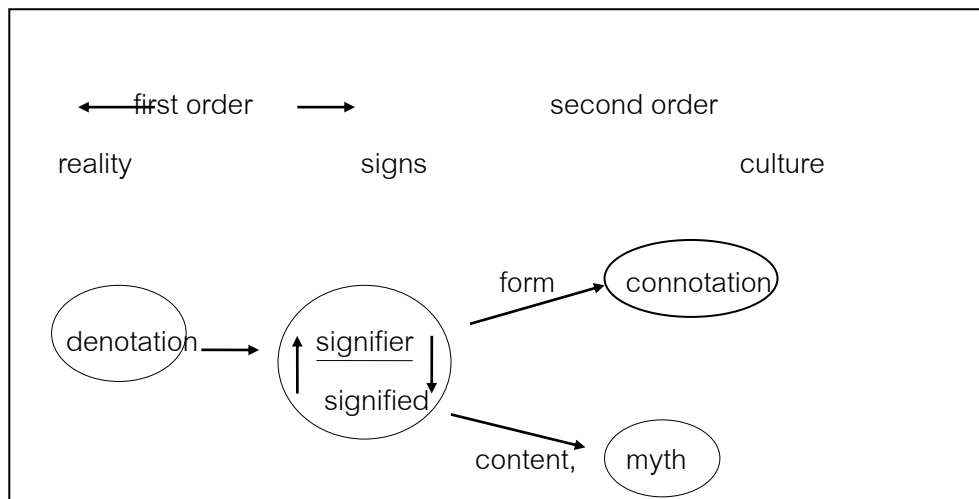
สำหรับคำว่า "Myth" นั้น เป็นคำที่เคยใช้มาก่อนในวิชามานุษยวิทยาและมีความหมายเดิมว่า เป็นเรื่องเล่าซึ่งสังคม/วัฒนธรรมใช้ในการอธิบายหรือใช้ในการทำความเข้าใจความเป็นจริงหรือธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ myth ของสังคมโบราณมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิต ความตาย คนและพระเจ้า ความดี ความเลว และมักเป็นที่เข้าใจกันว่า myth นั้นเป็นเรื่องของคนโบราณเท่านั้น แต่ทว่าในสังคมที่เป็นวิทยาศาสตร์เช่นสังคมสมัยใหม่นั้น ไม่มี myth แล้ว ความเข้าใจดังกล่าวนี้ บาร์ธส์ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

บาร์ธส์นิยามว่า myth เป็นวิถีคิดของแต่ละสังคม/วัฒนธรรมที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นวิธีการสรุปแนวคิด (conceptualization) หรือวิธีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และหากใช้ myth ในนิยามดังกล่าวนี้ แม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ ก็จะมี myth ต่าง ๆ อยู่มากมาย myth ของคนสมัยใหม่ก็เช่นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิง (ผู้หญิงเป็นเพศที่เข้าใจยาก) ความเป็นผู้ชาย (ลูกผู้ชายร้องไห้ไม่เป็น) ครอบครัว (เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับมนุษย์) ความสำเร็จ (เป็นสิ่งสุดยอดสำหรับชีวิต) myth ต่อวิทยาศาสตร์ (เป็นหนทางนำความเจริญก้าวหน้ามาให้มนุษย์) แม้แต่ myth เกี่ยวกับ "ตำรวจอังกฤษ" ว่าเป็นตำรวจที่เป็นมิตรกับประชาชน ให้การคุ้มครองประชาชน ไม่พกอาวุธ ไม่ก้าวร้าว ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯลฯ myth เหล่านี้ปรากฏอยู่ในภาพที่ตำรวจอังกฤษเล่นตบหัวกับเด็ก ๆ อุ้มสุนัขข้ามถนน เป็นต้น

บาร์ธส์ได้สาธิตการศึกษา myth สมัยใหม่ โดยวิเคราะห์ภาพหน้าปกนิตยสาร Paris Match ฉบับหนึ่ง ในภาพนั้นเป็นภาพเด็กหนุ่มนิโกรในชุดเครื่องแบบทหารฝรั่งเศสกำลังทำเครื่องหมายแสดงความเคารพ (วันทยาหัตถ์) ตามองขึ้นสูง (อาจจะมองไปที่ธงชาติฝรั่งเศส)

สำหรับความหมายในระดับแรกก็คือ นี่คือการฝรั่งเศสกำลังทำความเคารพธงชาติ แต่สำหรับ บาร์ธส์ซึ่งเป็นคนฝรั่งเศส ภาพนี้มีความหมายในระดับที่สองที่มากกว่านั้น สำหรับคนฝรั่งเศส ชาติฝรั่งเศสเป็นอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ และนี่คือ ลูกชายชาวฝรั่งเศสทุกคนที่ไม่มีกรำแนก ผิวพรรณ (ไม่ว่าคนดำหรือคนขาว) ซึ่งกำลังทำความเคารพสัญลักษณ์ของประเทศของตน แต่ในอีกด้านหนึ่ง ความหมายของภาพนี้อาจจะอ่านได้ว่า นี่คือการที่ชาติเจ้าอาณานิคมเช่นฝรั่งเศส กำลังบังคับหรือครอบงำให้คนนิโกร (ผู้เป็นอาณานิคม) ทำความเคารพผู้ที่กดขี่ตัวเอง แต่ทว่า สำหรับคนฝรั่งเศสเช่นบาร์ธส์แล้ว สัญลักษณ์ที่มีอยู่นั้นจะถูกนำมาใช้เพื่อผสมผสาน "ความเป็นฝรั่งเศส" กับ "ความเป็นทหารที่จงรักภักดีต่อประเทศชาติ" ซึ่งเป็น myth สมัยใหม่ทั้งสิ้น

บาร์ธส์จึงได้เสนอว่า สำหรับคำ ๆ แรก ตัวหมายถึง (signifier) นั้น ควรจะเรียกว่า form คำที่สองคือ "ตัวหมายถึง" (signified) ควรจะเรียกว่า concept และคำที่สามนั้นควรจะเรียก myth ดังที่แสดงในภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 12 : ประเภทของความหมาย

หากกล่าวโดยสรุป

ความหมายโดยอรรถ จึงหมายถึงการใช้ภาษา/สัญลักษณ์ให้หมายถึงสิ่งที่พูด/

เขียน

ความหมายโดยนัยประหวัด หมายถึงการใช้ภาษา/สัญลักษณ์ให้หมายความให้มากกว่า
สิ่งที่พูด/เขียน

(v) **คุณสมบัติของ myth** มีคุณสมบัติ 2 ประการที่สำคัญของ myth คุณสมบัติข้อแรก
คือ ลักษณะที่เป็นพลวัตของ myth (dynamism) ความหมายในระดับสองที่เป็น myth นั้นจะ
เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเพื่อตอบรับกับความต้องการของคนบางกลุ่มหรือความต้องการทาง
วัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น myth เกี่ยวกับวิชาชีพลีขอสารมวลชน เมื่ออยู่ในสังคมศักดินาที่เน้นความ
มั่งคั่งอันไม่ต้องลงแรงทำงาน ก็จะมี myth มากมายเกี่ยวกับบุคคลที่ทำงานอยู่ในวิชาชีพ
ลีขอสารมวลชนแขนงต่าง ๆ เช่น ดาราเป็นอาชีพเด่นกินรำกิน นักประพันธ์ได้แห่ง แต่ทว่าเมื่อสังคม
ก้าวเข้าสู่ยุคสังคมข่าวสารที่มีได้ในเป็นระบบทุนนิยมซึ่งยกย่องให้เกียรติแก่คนที่มีเงินทุนและ
ข่าวสารเป็นสินค้าที่มีมูลค่ามหาศาล ก็จะเห็นได้ว่า myth เกี่ยวกับ ดารา นักประพันธ์ นักข่าว ได้
เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากดำเป็นขาว

คุณสมบัติอีกประการหนึ่งของ myth ก็คือ "ที่ใดมี myth ที่นั่นก็จะมี counter-myth ที่
ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมย่อย ๆ" อยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น ในยุคปัจจุบันเรากำลังอยู่ในวัฒนธรรมแบบ
วิทยาศาสตร์ที่มี myth ว่า มนุษย์เรามีความสามารถที่จะปรับธรรมชาติให้เข้ากับความต้องการ
ของมนุษย์โดยอาศัยความรู้และข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่เป็นภาวะ
วิสัย (objective หรือปราศจากอคติ เช่น แรงดึงดูดของโลกจะเป็นจริงสำหรับทุกคน) เป็นความ
จริง (true) และเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ (good) แต่ในเวลาเดียวกัน เราก็จะเห็นการสร้าง counter-
myth เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ที่ทำให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์เป็นปีศาจอันชั่วร้าย ทำให้มนุษย์มีจิตใจที่
หยาบกระด้างคิดแต่เรื่องเหตุผลอย่างปราศจากอารมณ์ความรู้สึก ทำให้มนุษย์เห็นแก่ตัว ห้างไกล
และไม่เข้าใจธรรมชาติ ฯลฯ เมื่อพิจารณา myth ทั้ง 2 ด้านที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ผ่าน
จอโทรทัศน์ เราก็จะเห็นกระบวนการสร้าง myth ทั้ง 2 แบบควบคู่กันไป ในรายงานข่าวจาก
ต่างประเทศ เราอาจจะได้เห็นการค้นพบตัวยาใหม่ ๆ จากห้องทดลอง แต่ในภาพยนตร์ประเภท
นิยายวิทยาศาสตร์ (Sci-fi) เราอาจจะได้เห็นภาพนักวิทยาศาสตร์ที่เห็นแก่ตัวกำลังทำลาย
มนุษยชาติอยู่ เป็นต้น

เรื่องที่ 2.4.4 ทฤษฎีการสื่อความหมายของสจ๊วต ฮอลล์

สจ๊วต ฮอลล์เป็นที่รู้จักกันอย่างดีในฐานะสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมร่วมสมัย
แห่งมหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม ฮอลล์ได้นำเอาแนวคิดด้านสัญวิทยาของโชชูร์มาพัฒนาต่อ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเข้ารหัสและการถอดรหัส (Encoding/Decoding) ที่อยู่ในสื่อสารมวลชนเช่น โทรทัศน์ รวมทั้งได้พัฒนาแนวคิดเรื่องกลยุทธ์ของการถอดรหัสของผู้รับสารให้ละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น แนวคิดสำคัญ ๆ ของฮอลล์มีดังนี้

(1) **ความสัมพันธ์ระหว่าง "ภาษา" กับ "ความเป็นจริง"** จากแต่เดิมวิชาภาษาศาสตร์เคยอธิบายว่า คนเรา "ตั้งชื่อ" (naming) สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อจะเอาไว้อ้างอิงถึง (refer) กล่าวถึงในครั้งต่อๆ ไปเท่านั้น แต่ทเซอร์เห็นว่า บทบาทหน้าที่ของการตั้งชื่ออันเป็นรูปแบบหนึ่งของภาษานั้นมีมากกว่านั้น เพราะภาษาทำให้มนุษย์สามารถจัดระบบ (organize) ประกอบสร้าง (construct) และเป็นเครื่องมือ (instrument) ให้มนุษย์เราเข้าสู่ "ความเป็นจริง" อีกด้วย ฮอลล์ได้สานต่อแนวคิดดังกล่าวด้วยการยกตัวอย่างว่า ในบริเวณพื้นที่ที่คนผิวขาวในออสเตรเลียเห็นว่า เป็นแต่ทะเลทรายและไม่มีอย่างอื่นเลยนอกจากทะเลทรายเท่านั้น หากแต่ชาวพื้นเมืองในออสเตรเลียกลับสามารถมองเห็น "พุ่มไม้ ดงไม้ กอไม้ ฯลฯ" เต็มไปหมด ทั้งนี้เพราะในภาษาของชนพื้นเมืองมี "ชื่อเรียกต้นไม้ต่าง ๆ เหล่านั้น" เช่นเดียวกับที่คนไทยสามารถมองเห็นความแตกต่างระหว่าง "สีเขียวชานาประเภท" เช่น เขียวขี้ม้า เขียวไข่กา เขียวแดงอ่อน เขียวคล้า เขียวปีกแมงทับ ฯลฯ ในขณะที่ฝรั่งจะมองแต่ "เขียวเดียว" เท่านั้น เนื่องจากความสำคัญของ "การตั้งชื่อ/มีชื่อ" จึงน่าสังเกตว่า เราไม่เพียงแต่ "ตั้งชื่อ" สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ยังเอาใจใส่เลือกสรรชื่อที่ตั้งอีกด้วย โดยเฉพาะชื่อที่ต้องใช้งานกับสาธารณะ เช่น ชื่อบริษัท ชื่อภาพยนตร์ ฯลฯ

เนื่องจากภาษาเป็นกลไกเครื่องมือในการสร้างความเป็นจริง ซึ่งหมายความว่า "ความเป็นจริง" ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้ว หากทว่าแล้วแต่ "ภาษาแบบใด" จะสร้างความเป็นจริงแบบไหนขึ้นมา ตัวอย่างเช่น ความเป็นจริงเกี่ยวกับ "ทะเลทราย" จะเป็นแบบใด (เป็นที่ว่างเปล่าหรือเป็นที่ที่มีต้นไม้เต็มไปหมด) ก็ยอมแล้วแต่ภาษาแบบไหนจะสร้างขึ้นมา ด้วยเหตุนี้ฮอลล์จึงกล่าวว่า ในกรณีการทำงานของสื่อมวลชนทุกครั้งที่คือ กระบวนการ 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกก็คือ **การประกอบสร้างความเป็นจริง** ให้แก่เรื่องราวต่าง ๆ เช่น ความเป็นจริงเกี่ยวกับประธานาธิบดีสหรัฐ ประเทศเกาหลีใต้ ดารา นักแสดงฮอลลีวูด ฯลฯ และหลังจากขั้นตอนการประกอบสร้างเสร็จสิ้นแล้ว ขั้นตอนที่สองก็คือ **การเผยแพร่ถ่ายทอดความเป็นจริงดังกล่าว** ให้แก่ผู้รับสาร หากกระบวนการทั้ง 2 ขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จ หมายความว่ากระบวนการใช้รหัสของผู้ส่งกับกระบวนการถอดรหัสของผู้รับเหมือนกัน ก็จะทำให้เกิดผลลัพธ์คือการเกิดความหมายร่วม (shared meaning) ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร หมายความว่า ทั้งผู้ส่งและผู้รับจะ "รับรู้" ความเป็นจริง (เช่นเกี่ยวกับทะเลทราย) ในแบบเดียวกัน

(2) **ทัศนต่อผู้รับสาร** ดังที่ได้กล่าวมาบ้างแล้วข้างต้นว่า ทฤษฎีสัญวิทยาเห็นว่า กระบวนการสร้างความหมายนั้นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในขั้นตอนที่ผู้ส่งสารได้ใส่รหัสความหมาย

เท่านั้น หากแต่สามารถจะเกิดในขั้นตอนของการถอดรหัสของผู้รับสารได้ด้วย ต่อประเด็นนี้ ฮอลล์ได้เน้นอย่างชัดเจนว่า กระบวนการสร้างความหมายนั้นมีอยู่ 2 ขั้นตอน คือขั้นตอนที่ผู้ส่งสารใส่รหัสความหมาย และขั้นตอนที่ผู้รับสารได้ถอดรหัสความหมาย และรหัสทั้งสองนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นรหัสเล่มเดียวกัน หรือชุดเดียวกันเสมอไป (กรณีส่วนใหญ่แล้วมักจะต่างกัน) และมีเหตุผลมากมายที่จะทำให้รหัสคู่มือในการส่งความหมายและถอดรหัสระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ตรงกัน ไม่สอดคล้องกัน จนถึงขั้นขัดแย้งกัน เช่น ภูมิหลัง ประสบการณ์ ระดับการศึกษา อาชีพ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จุดยืนทางการเมือง ความเชื่อในศาสนา เพศ ชนชั้น อุดมการณ์ ฯลฯ

และนอกจากจะมีความแตกต่างระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแล้ว เนื่องจากในหมู่ผู้รับสารเองก็มีใช้กลุ่มที่มีลักษณะเหมือนกันทั้งหมด (heterogeneous group) ดังนั้นแม้แต่ในหมู่ผู้รับสารเองก็ยังมีมีความแตกต่างกัน ฮอลล์จึงนำเสนอแนวคิดใหม่ในเรื่องการจัดกลุ่มของผู้รับสารว่าเราไม่อาจจะใช้เกณฑ์ที่หยุดนิ่งแบบเดิม ๆ เช่น คนอายุเดียวกัน เพศเดียวกัน จะมีวิธีการถอดรหัสความหมายที่เหมือนกัน เนื่องจากการจับกลุ่มของผู้รับสารนั้นจะแปรเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามประเด็นของเนื้อหาสาร เช่นในคนกลุ่มหนึ่ง เมื่อเปิดรับเนื้อหาสื่อที่เกี่ยวข้องกับ "ชาตินิยม" (เช่นเมื่อชมภาพยนตร์เรื่องบางระจัน) ผู้รับสารก็อาจจะแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มที่รักชาติตนเองและเกลียดชังศัตรูกลุ่มที่วิจารณ์ว่าชาติไทยล่มสลายเพราะแตกสามัคคีภายใน กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยที่มีการสื่อพื้นความขัดแย้งในอดีตขึ้นมาพูดถึง ฯลฯ แต่เมื่อผู้รับสารกลุ่มเดียวกันนี้ไปเปิดดูรายการทำอาหารในโทรทัศน์ ก็อาจจะเกิดการเรียงตัวแบ่งเป็นกลุ่มแบบใหม่ ๆ เช่น กลุ่มชอบทานอาหารอร่อย ชอบทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ ชอบทานอาหารเพื่อสุขภาพ ชอบทานอาหารที่แปลก ๆ เป็นต้น ดังนั้น การจับกลุ่มรวมตัวของผู้รับสารจึงมิได้มีลักษณะที่หยุดนิ่ง (static) หากแต่เป็นการจับกลุ่มอย่างมีพลวัต (dynamic) และแปรเปลี่ยนอย่างสัมพันธ์ไปกับรูปแบบและความหมายของสาร

จากนั้น ฮอลล์ยังได้วิเคราะห์แนวคิดเรื่อง "การเลือกการรับรู้" (Selective perception) โดยที่เขาได้สานต่อจากแนวคิดที่ว่า การที่ผู้รับสารได้ตีความเนื้อหาสารอย่างแตกต่างกันนั้น ก็เนื่องมาจากภูมิหลังและปัจจัยด้านจิตวิทยาของผู้รับสารแต่ละราย (เช่น บุคลิกภาพ เพศ ลักษณะทางอารมณ์ อคติ ฯลฯ) หรือในกรณีที่ผู้รับสารตีความเบี่ยงเบนออกไปจากความหมายที่ผู้ส่งสารใส่รหัสเอาไว้ ฮอลล์ก็ตั้งข้อสังเกตว่า ในหมู่ผู้รับสาร 100 คนนั้น มิได้ตีความอย่างแตกต่างกันเป็น 100 รูปแบบ หรือการเบี่ยงเบนนั้นก็เป็นการเบี่ยงเบนออกไปอย่างเป็นระบบ กล่าวคือมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกับผู้ส่งสารแบบ "เหมือนกันหมด" ในกลุ่มผู้รับสารบางกลุ่ม ฮอลล์ให้คำอธิบายว่า เป็นความเข้าใจผิดของนักวิชาการบางกลุ่มที่คิดว่า เรื่องของการถอดรหัสเป็นเรื่องแล้วแต่อำเภอใจของผู้รับสารแต่ละบุคคลและเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ฮอลล์เห็นว่า

ปรากฏการณ์การถอดรหัสความหมายที่กล่าวมาข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่า กระบวนการถอดรหัสของผู้รับสารนั้นเป็นกระบวนการ "ที่ถูกประกอบสร้างขึ้น" จากกระบวนการสื่อสารในสังคมนั้น ๆ ดังนั้น ความหมายที่ถูกตีความอย่างผิด ๆ (แปลว่า "ผิดไปจากความตั้งใจของผู้ส่ง") จึงมิใช่ความหมายที่ไร้ทิศทางแบบสะเปะสะปะไปคนละทิศละทาง หากทว่าเป็นการตีความหมายอย่างเบี่ยงเบนที่เป็น "ตัวเลือก" (choices) อยู่ชุดหนึ่ง กล่าวคือ ไม่ได้ตีความเป็นข้อ (ก) แบบที่ผู้ส่งสารต้องการ แต่ก็ตีความเป็นข้อ "ข/ค/ง" เท่านั้น ไม่นอกเหนือไปกว่านี้ที่เรียกว่าเป็นกลุ่มของความหมายอันหลากหลายชุดหนึ่ง (polysemic)

(3) ทักษะต่อผู้ส่งสาร

ฮอลล์ได้ให้ทักษะใหม่แก่แนวคิดเรื่อง "ผู้ส่งสาร" ที่เคยมีมาว่า ผู้ส่งสารมิใช่ ผู้ที่ทำหน้าที่ส่งผ่านข่าวสารเท่านั้น (transmitter) หากทว่าได้เป็น "ผู้เข้ารหัส" (encoder) ข่าวสารที่ส่งไปให้ ด้วยการเปลี่ยนแปลงทัศนดังกล่าว มีนัยยะต่อไปว่า ดังนั้นเมื่อเวลาที่ส่งสารออกไป ผู้ส่งสารจึงได้ทำงาน 2 อย่างไปพร้อม ๆ กัน อย่างแรก สิ่งที่เขาได้ส่งไปคือ "ข่าวสาร" และอีกอย่างหนึ่งคือ "การติดตั้งรหัสการถอดความหมายจากสาร" ให้แก่ผู้รับสารด้วย

ด้วยเหตุนี้แม้ว่าในฐานะนักทฤษฎีสัญญาวิทยาจะทำให้ฮอลล์เข้าใจว่าจะมีช่องว่างเกิดขึ้นอยู่เสมอระหว่างผู้ส่งและผู้รับสาร กล่าวคือ ผู้รับสารจะไม่สามารถถอดรหัสความหมายออกได้ตามที่ผู้ส่งต้องการ แต่ฮอลล์ก็เห็นว่า สำหรับเรื่อง "ความหมายหลัก ๆ หรือใจความสำคัญ" แล้ว ผู้รับสารจะสามารถถอดรหัสความหมายตามผู้ส่งได้ใส่รหัสเอาไว้ ไม่ว่าจะป็นทั้งรหัสของ "สาร" หรือรหัสของ "สื่อ" ก็ตาม ซึ่งหากไม่เป็นไปตามหลักการที่กล่าวมานี้ มนุษย์เราคงจะสื่อสารกันไม่รู้เรื่องอย่างแน่นอน การที่ผู้รับสารสามารถถอดรหัสความหมายหลัก ๆ หรือใจความสำคัญ ๆ ได้นั้น ฮอลล์อธิบายในกรณีตัวอย่างของโทรทัศน์ว่า เป็นเพราะเวลาที่ผู้ชมนั่งดูภาพหน้าจอจากโทรทัศน์นั้น เขาไม่ได้ตีความจากภาพหน้าจอเท่านั้น แต่ในกระบวนการรับสารนั้น ผู้ชมจะได้เรียนรู้ (หรือได้รับการติดตั้ง) รหัสที่มีอยู่ไปด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อนั่งดูรายการละครโทรทัศน์ทุกเรื่อง ผู้รับก็จะได้เรียนรหัสความหมายว่า "ถ้าทำดีก็จะได้รับผลกรรมดีตอบสนอง ถ้าทำชั่วก็จะได้รับผลกรรมชั่ว และไม่ว่าจะถูกคนชั่วทำร้ายเพียงใด ก็ต้องตอบโต้ด้วยการเอาความดีเข้าต่อสู้ (ถ้าเป็นพระเอก/นางเอก) อย่าเอาความชั่วเข้าไปแลก" เป็นต้น

นอกจากจะติดตั้ง"รหัสที่เกี่ยวกับสาร"ดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้ส่งสารก็ยังต้องติดตั้ง "รหัสแห่งสื่อ" ลงไปด้วย ผู้รับสารจะถูกใส่ software ให้รู้ว่า นี่เป็นรายการประเภทสนทนา/เรื่องจริง เพราะฉะนั้น ดาราที่เล่นละครที่มาพูดเล่าชีวิตในวันนี้จะพูดความจริงหรือเรื่องจริง แต่หากดาราค้นเดียวกันนี้ไปอยู่ในละคร/เรื่องแต่ง คำพูดของเขาจะเป็นเพียง "การแสดง" เป็นต้น ผู้ชมทั้งหลาย

ต่างถูกผู้ผลิตรายการเกมโชว์/ควิซโชว์ทั้งหลายติดตั้งรหัสให้เชื่อว่า การแข่งขันที่เกิดขึ้นในรายการนั้นล้วนแต่เป็นความเป็นจริงที่ไม่ถูกปรุงแต่งหรือประกอบสร้างขึ้นมาเลย

นอกเหนือจากกลไกการติดตั้งรหัสของทั้งสารและสื่อที่กล่าวมาแล้ว กลไกอีกตัวหนึ่งที่ทำให้ผู้รับสารสามารถถอดรหัสความหมายได้ตามที่ผู้ส่งต้องการ ก็คือการทำผู้ส่งสารสามารถจะสร้างเงื่อนไขของการรับรู้ (condition of perception) เช่น การกำหนดตำแหน่งแห่งที่ที่จะดูชมให้เป็นจุดเดียวกับผู้ส่งสาร ซึ่งมาจากชีวิตประจำวันว่า เวลาเราไปเที่ยวและยืนดูทัศนียภาพต่าง ๆ ตามเส้นทางที่ท่องเที่ยวไป จะมีการกำหนด "จุดชมวิว" ซึ่งเป็นจุดที่หากเราไปยืนดูตรงจุดนั้นแล้ว จะได้เห็น "ทัศนียภาพที่สวยงามที่สุด" (ตามทัศนนะของผู้ส่งสาร/ผู้กำหนดจุด) ฉันทัดก็ฉันทัน

อย่างเช่นในกรณีของสื่อโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อภาพและเสียง หากใช้แนวคิดของเพียร์ สภาพที่เห็นในจอโทรทัศน์นั้นจะเป็น icon sign ทั้งนั้น จึงสามารถโน้มน้าวผู้รับสารได้มาก จากความเชื่อด้านการรับรู้ที่มีว่า "สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น" อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ไม่ควรลืมเลือนก็คือ ผู้รับสารจะสามารถมองภาพได้แบบเดียวกับที่ผู้ส่งต้องการ ก็ต่อเมื่อผู้ส่งต้อง "จับวาง" ผู้รับสารเอาไว้ในจุดยืนเดียวกับผู้ส่ง ต้องติดตั้ง "มุ่มมอง" ให้มีทิศทางเฉพาะอันหนึ่ง ซึ่งในกรณีของโทรทัศน์หรือภาพยนตร์ คนดูทุกคนก็ต้องมองเห็นภาพตามการกำหนดของมุ่มกล้องอย่างไม่มีทางเลือกเลย จุดยืนของคนดู มุ่มมองและทิศทางของการเห็นนี้ คือกลไกที่เรียกว่า "เงื่อนไขของการรับรู้" นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ เวลาที่เราชมภาพยนตร์ที่มีตำรวจจับผู้ร้าย ถ้าหากกล้องถ่ายภาพยนตร์กำหนดเงื่อนไขให้เราอยู่หลังตำรวจ เช่น กล้องได้ถ่ายชีวิตการทำงาน ชีวิตครอบครัว ความในใจของตำรวจ ในฐานะผู้ชม เราก็จะเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันกับตำรวจ (identify) และเห็นผู้ร้ายเป็นฝ่ายตรงกันข้าม แต่ในทางตรงกันข้าม หากกล้องถ่ายภาพยนตร์กำหนดเงื่อนไขให้เราอยู่ข้างหลังผู้ร้าย (เช่นภาพยนตร์ประเภทตัวเอกเป็นผู้ร้าย ตัวอย่างเช่น Bonny and Clyde/The God Father ฯลฯ) หลังจากดูชมไปได้สักระยะหนึ่ง เราก็เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและกลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งในแก๊งค์ของผู้ร้ายไป และจะรู้สึกหวาดผวาเมื่อเห็นตำรวจปรากฏตัวในฉาก เป็นต้น

(5) การสื่อความหมายในขั้นตอนของการสื่อสาร

ในเรื่องของการสื่อความหมายนั้น ฮอลล์ได้แยกแยะขั้นตอนที่เกี่ยวข้องออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ

- (1) ขั้นตอนการผลิต (production)
- (2) ขั้นตอนเผยแพร่ (circulation/distribution)
- (3) ขั้นตอนการใช้/การบริโภค (use/consumption)
- (4) ขั้นตอนการผลิตซ้ำ (reproduction)

จากทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ ฮอลล์สรุปว่า กระบวนเข้า/ถอดรหัสจะต้องถูกควบคุมในทุกขั้นตอน หากต้องการให้ความหมายต้นทางและปลายทางตรงกัน อย่างไรก็ตาม วิธีการควบคุมนั้นมักจะแฝงเร้นไม่เห็นได้เด่นชัด

(1) **ขั้นการผลิต** เป็นช่วงตอนของการสร้างข่าวสารที่ผู้ส่งสารต้องดำเนินการปฏิบัติทางด้านภาษา (discursive practice) อันต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ เช่น การรู้จักจัดกรอบของความหมายและความคิด (เช่น ถ้าจะสื่อสารเรื่องดาวอังคาร จะต้องพูดเรื่องอะไรบ้าง) ต้องมีความรู้ในเรื่องที่ต้องการใช้งาน (เช่น ถ้าจะพูดเรื่องดาวอังคาร ก็ต้องมีความรู้เรื่องดาราศาสตร์พอสมควร) ต้องมีทักษะทางเทคนิค (เช่น รู้จักการเขียนบทโทรทัศน์ หลักการจัดแสงเพื่อถ่ายภาพ ฯลฯ) ซึ่งในการถ่ายทอดหรือใส่รหัสเหล่านี้ ผู้ส่งสารจะต้องรู้จักกฎของการสร้างความหมาย เช่น ถ้าต้องการเตือนผู้ชมว่า ใ้ระวังตัวเพราะเหตุการณ์สำคัญกำลังจะเกิดขึ้นก็ต้องเปลี่ยนดนตรีประกอบ เป็นต้น

(2) **ขั้นเผยแพร่** หมายถึงช่องทางการเผยแพร่ข่าวสารประเภทต่าง ๆ ซึ่งในช่องทางการเผยแพร่นี้ก็มีรหัสต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องอีกมากมาย เช่น รหัสเกี่ยวกับสื่อที่ได้กล่าวไปบ้างแล้ว ภาพที่ถ่ายจากจอโทรทัศน์จะมีความหมายว่า "น่าเชื่อถือ" มากกว่าการรายงานจากหนังสือพิมพ์หรือวิทยุ ประเภทของโรงภาพยนตร์ก็มีความหมายแตกต่างกัน ภาพยนตร์ที่เข้าฉายโรงหนึ่งชั้นหนึ่งและชั้นสอง มีความหมายแตกต่างกันอย่างมาก

(3) **ขั้นการใช้/การบริโภค** เป็นประเด็นที่ฮอลล์ให้ความสำคัญศึกษาค้นคว้าอย่างมาก เนื่องจากเขามีแนวคิดที่ว่า "ข่าวสารนั้นมีได้สำคัญเพียงว่า ได้ผลิตขึ้นมาอย่างไรเท่านั้น" (how it is produced) แต่ยังคงสำคัญต่อไปว่า "ข่าวสารนั้นถูกรับรู้อย่างไร" (how it is perceived)

ฮอลล์ได้นำเสนอทัศนะใหม่เกี่ยวกับขั้นตอนของการรับสารว่า ในขั้นตอนนี้จะเป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งเช่นเดียวกันที่ความหมายจะถูกผลิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ สิ่งที่ผู้รับสารกระทำ จะไม่เป็นเพียงแต่จะ "อ่านความหมาย" ที่อยู่ในสารของผู้ส่งเท่านั้น หากแต่ผู้รับสารจะนำเอา "ตัวเอง" (ผู้รับสาร) เข้าไปสร้างความหมายในสารนั้นด้วย เช่น เมื่อนักเรียนอักษรศาสตร์และนักเรียนเคมีไปนั่งดูละครเวทีเรื่อง "โรมิโอและจูเลียต" ทั้ง 2 คนจะเลือกสร้างความหมายที่ต่างกันอย่างหนึ่ง นักเรียนอักษรศาสตร์จะให้ความหมายและความซาบซึ้งใจกับฉากรักที่โรแมนติกหรือสะเทือนใจกับฉากพระเอกตาย หากแต่นักเรียนเคมีอาจจะให้ความหมายและความสนใจว่า "ยาพิษที่จูเลียตใช้เป็นสารผสมอะไรหนอจึงทำให้หัวใจหยุดเต้นได้แต่ไม่ตาย" เป็นต้น ฮอลล์เห็นว่าช่วงเวลาแห่งการถอดรหัสนี้เป็นช่วงเวลาที่มิอิสระในตัวเอง และไม่จำเป็นต้องไปขึ้นต่อช่วงเวลาแห่งการเข้ารหัสเสมอไป ฉะนั้น การถอดความหมายของนักเรียนเคมีก็ไม่จำเป็นต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งที่เจ้าของบทประพันธ์คือเชคสเปียร์ได้ใส่รหัสเอาไว้

ฮอลล์ได้ค้นคว้าเพิ่มเติมกระบวนการในช่วงเวลาถอดรหัสและพบว่า ผู้รับสารสามารถจะมีวิธีการถอดรหัสได้ 3 จุดยืนคือ

(1) **จุดยืนแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ (Dominant position)** จุดยืนแบบนี้ ผู้รับสารจะยืนอยู่ที่เดียวกับผู้ส่งสาร และจะใช้รหัสของผู้ส่งสารเช่นกัน ดังนั้น ความหมายที่ผู้รับสารอ่านได้จึงเป็นอย่างที่คุณผู้ส่งสารต้องการเท่านั้น ซึ่งเรียกว่า preferred reading (ฮอลล์ใช้คำว่า "การอ่าน" หมายถึง "การถอดรหัส")

(2) **จุดยืนแบบที่ผู้รับสารจะต่อรองความใหม่ (Negotiated position)** จุดยืนแบบนี้ แม้ว่าผู้รับสารจะอ่านความหมายหลัก ๆ ตามที่คุณผู้ส่งสารต้องการ แต่ทว่าภายในขอบเขตความหมายดังกล่าว ผู้รับสารจะยังคง "ต่อรอง" รายละเอียดปลีกย่อย ตัวอย่างเช่น การยอมรับว่า "เห็นด้วยกับที่ผู้ส่งสารกล่าวมา แต่ก็มี "เงื่อนไขว่าจะเป็นเรื่องจริงก็ต่อเมื่อ..." หรือ "อาจจะมีส่วนยกเว้นเหมือนกัน..." หรือ "ที่พูดนั้นอาจจะจริงใน**ที่อื่น** ๆ แต่สำหรับ**ที่นี่**อาจจะไม่เป็นจริง" การตีความหมายแบบต่อรองนี้เป็นการพบกันครึ่งทางหรือเป็นสูตรผสมระหว่างการตีความแบบแรกคือ preferred reading กับการตีความแบบคัดค้าน/ปฏิเสธ (opposition reading) ที่จะกล่าวถึงต่อไป

(3) **จุดยืนที่ผู้รับสารจะตีความคัดค้าน/ปฏิเสธ/ต่อต้านความหมายที่ผู้ส่งสารใส่มาให้ (opposition reading)** ซึ่งตัวอย่างเช่น เมื่อกลุ่มชาวเขาได้ยินประโยคที่ว่า "ชาวเขาตัดไม้ทำลายป่า" ก็จะปฏิเสธคัดค้านว่า ข้อความที่กล่าวมานั้นไม่เป็นจริง การปฏิเสธ/ต่อต้าน/คัดค้านความหมายนี้อาจจะมีที่มาจากหลายทาง เช่น ความไม่น่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร หรือการมีประสบการณ์โดยตรงกับเนื้อหาข่าวนั้น (เช่น กรณีชาวเขาที่ยกมา) หรือการมีผลประโยชน์ที่ตรงกันข้ามกับเนื้อหาข่าว รวมทั้งการมีความคิดความเชื่อเดิมที่ยึดแย้งกับเนื้อหาใหม่

ฮอลล์กล่าวว่า ในการส่งข่าวสารแต่ละครั้ง จะเกิดจุดยืนการตีความทั้ง 3 แบบอยู่ตลอดเวลาเพียงแต่ว่าสัดส่วนของแต่ละแบบจะมีมากน้อยเพียงใดเท่านั้น ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง รวมทั้งองค์ประกอบเรื่องความสามารถในการใส่รหัสของผู้ส่งสารด้วย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ (2540)

การวิเคราะห์สื่อ : แนวคิดและเทคนิค, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ (2541)

การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ กิตติ กัณภัย ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล (2543).

มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โรลิ่งค์ บาร์ธส์ (เขียน) ประชา สุวีรานนท์ (แปล) (2538)

โวหารแห่งภาษา" **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 26:2 (พ.ค.-ส.ค. 2538).

สุภา ศิริमानนท์ (2529)

วรรณสาส์นสำนึก, เล่ม 1, กองทุนสุภา ศิริमानนท์, กทม.

ภาษาอังกฤษ

Barthes, R. (1967)

Elements of Semiology, Jonathan Cape Ltd.

Cassirer, E. (1944)

An Essay on Man, New Haven: Yale University Press.

Hall, S. (1973)

"Encoding and Decoding In the Television Message" in Hall, S. et al (eds), **Culture, Media and Language**, London : Hutchinson.

Langer, S. (1942)

Philosophy in a New Key, Cambridge : Harvard University Press.

Littlejohn, S.W. (1999)

Theories of Human Communication (Sixth edition), Wadsworth Publishing Company.

Peirce, C.S. (1958)

Charles S. Peirce: Selected Writing, ed. by P.O. Wiener, Ney York : Dorer.

Ogden C.K. & Richards, I.A. (1923)

The Meaning of Meaning, London : Kegan, Paul. Trench, Trubner.

Saussure, F. de (1974)

Course in General Linguistics, London : Fontana.

Searle, J. (1969)

Speech Acts : An Eassay in the Philosophy of Language, Cambridge :
Cambridge University Press.

Snider, J. & Osgood C. (eds) (1969)

The Semantic Differential Technique, Chicago : Aldine.

Wetherell et al (eds) (2001)

Discourse : Theory and Practice: A Reader, Sage Publications.